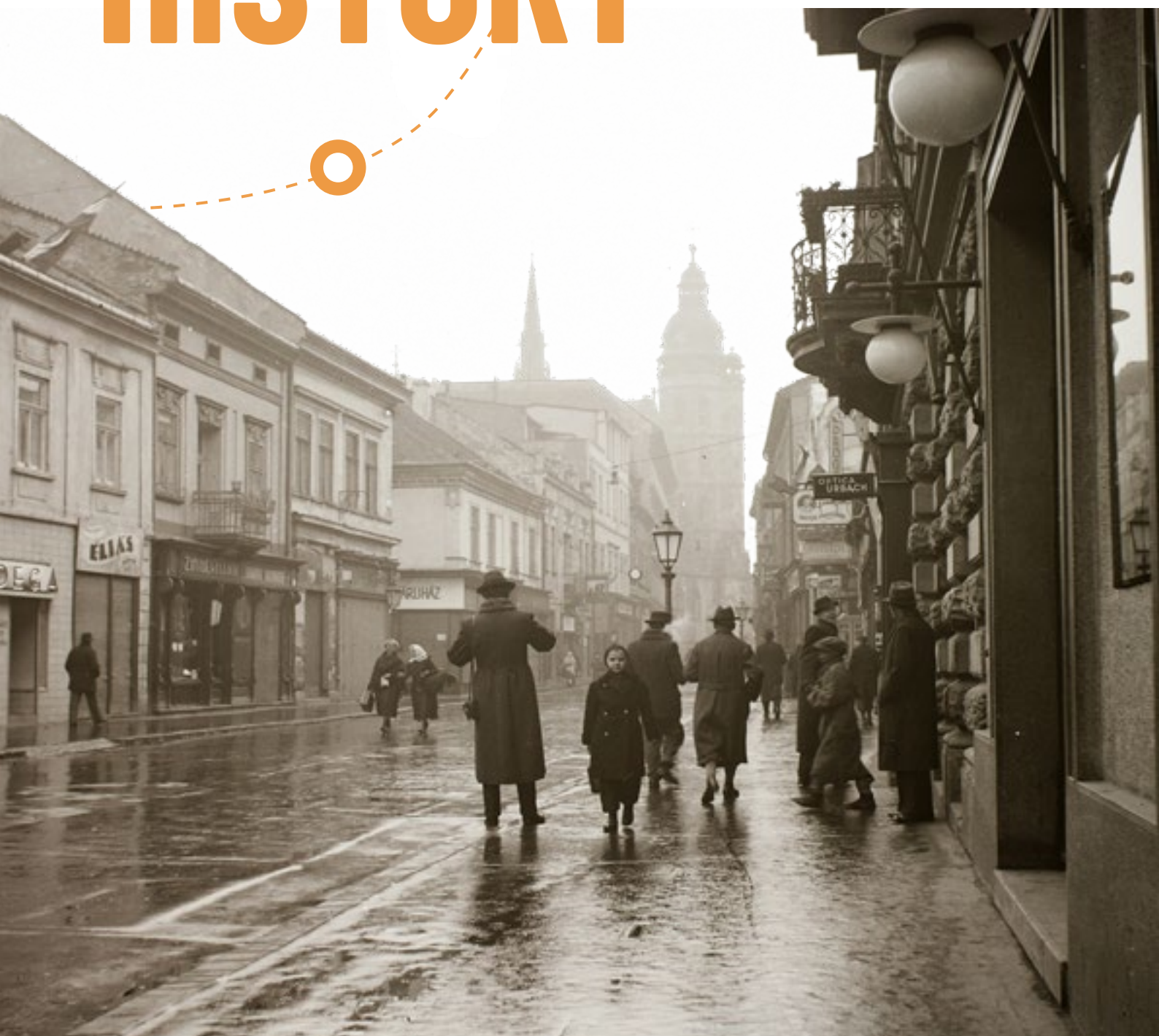

LOCAL HISTORY

Katarína Lukáčová
Miriama Svatová

Regionálne dejiny inovatívne,
bádateľsky a digitálne

Metodická príručka pre učiteľov
dejepisú základných a stredných škôl

OBSAH

Spoločenskovedný ústav Centra spoločenských
a psychologických vied SAV, v. v. i.

Editorka:

Mgr. Patrícia Fogelová, PhD.
Spoločenskovedný ústav CSPV SAV, v. v. i.

Autorky:

© Mgr. Katarína Lukáčová, PhD.
Centrum celoživotného vzdelávania a podpory projektov UPJŠ v Košiciach
© Mgr. Miriama Svatová, PhD.
Centrum celoživotného vzdelávania a podpory projektov UPJŠ v Košiciach

Grafická úprava a obálka, design:

Mgr. Igor Kupec

Recenzenti:

Mgr. Ján Machaj, PhD.
Katedra všeobecných dejín, Filozofická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave
Mgr. Václav Šixta, Ph.D.
Ústav českých dejín, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova

Jazyková úprava:

Mgr. Pavol Sivák

Anglické resumé: Mgr. Katarína Hajduková
Fotografia na obálke, zdroj: Pohľad na Mlynskú ulicu
v pozadí s Dómom sv. Alžbety v roku 1939. Fortepan / Ebner.

Všetky práva vyhradené. All rights reserved.

© Spoločenskovedný ústav CSPV SAV, v. v. i.

ISBN 978-80-8298-007-6
ISBN 978-80-8298-008-3 (PDF)

I. TEORETICKÁ ČASŤ

Namiesto úvodu...	04
Čo sa dialo v Košiciach v rokoch 1938 – 1945?	08
Teoretické perspektívy, z ktorých vychádzame	10
Od teórie k praxi	16
Význam prameňov	19
Interaktívne aktivity	23
Ako zapojiť študentov do bádania?	26
Prečo je potrebná zmena paradigmy hodnotenia?	32
A čo ďalej?	37
Čo nás inšpirovalo? (Zoznam literatúry)	38

II. METODICKÁ ČASŤ

Od Košíc ku Kassa	44
Jediná, ktorá prežila	50
„Tvoj priateľ, ktorý ti neželá nič podobné... “	56
„Hovorili, že ich vezú na prácu...”	62
Nástrahy pomoci	68
Dám im miesto a meno	73
Študenti na fronte	79
Ich zločiny však zostali...	84
Od Kassa ku Košiciam	90
Námestie politiky?	96

NAMIESTO ÚVODU...

Na začiatku projektu stáli štyri historičky, kolegyně a priateľky, z toho zhodou okolností dve, ktoré pohltili didaktické vody...

Potreba prepojiť aktuálny historický výskum a jeho didaktickú transformáciu do metodických materiálov a inovovať tak výučbu dejepisu na školách rezonovala v našich diskusiách už dlhodo. Našou víziou sa stalo úsilie o prípravu takých materiálov, ktoré by jednak prezentovali aktuálny historický výskum, napĺňali ciele dejepisného vzdelávania, ale najmä aktívne zapojili študentov do procesu učenia sa. Rozhodli sme sa preto aplikovať do našich metodík prístupy regionálnych dejín a bádateľskej výučby a preniesť ich do digitálneho priestoru.

Prečo považujeme tieto atribúty za dôležité? V súčasnej dobe je osvojovanie si kompetencií kritického myslenia a čítania s porozumením u mladých ľudí čoraz dôležitejšie, ale aj náročnejšie. Tieto zručnosti sú priam nevyhnutné pre orientáciu v súčasnom svete plnom informácií a dezinformácií. Vyučovanie dejepisu má v tomto kontexte obrovský potenciál, pretože práca s historickými prameňmi prirodzene podporuje analytické a kritické myslenie. Študenti sa učia hodnotiť dôveryhodnosť zdrojov, rozpoznávať zaujatosť a interpretovať rôzne perspektívy. Kritické myslenie a čítanie s porozumením sú kľúčovými faktormi aj z dôvodu, že umožňujú mladým ľuďom prijímať rozhodnutia a rozvíjať schopnosť riešiť problémy. Preto je nevyhnutné, aby sme v rámci vzdelávania kládli dôraz na rozvoj týchto kompetencií, ktoré sú základom pre úspešné a zodpovedné fungovanie v súčasnom svete.

Vzhľadom na informačnú a digitálnu dobu, v ktorej žijeme, sú tieto zručnosti o to dôležitejšie. Považujeme za podstatné do výučby dejepisu zapojiť aj digitálne technológie spôsobmi, ktoré stimulujú záujem študentov a čerpajú z historických súvislostí. Moderné digitálne nástroje majú potenciál pomôcť študentom a učiteľom obnoviť záujem o vyučovanie histórie a súčasne efektívnym spôsobom pomôcť interpretovať ľudskú minulosť. Predpokladáme, že práve prepojenie historických písomných a obrazových prameňov a audiovizuálnych materiálov s digitálnym priestorom prinesie do výučby dejepisu úplne nový didaktický rozmer. V našom priestore sú však takéto iniciatívy minimálne. Z tohto dôvodu sme cítili prirodzenú potrebu pripraviť takéto aktivity a ponúknuť učiteľom dejepisu materiál na výučbu aj v našom priestore.

Regionálne dejiny nám v tomto kontexte umožňujú sprístupniť históriu mladým ľuďom, pretože sú im bližšie. Prirodzene ľahšie sa študenti stotožnia a porozumejú udalostiam a osobnostiam, ktoré sú im geograficky a kultúrne blízke. Zároveň ponúkajú možnosť spoznávať širšie historické procesy na konkrétnych lokálnych príkladoch, čo pomáha študentom lepšie pochopiť komplexné historické témy a motivovať ich k hlbšiemu záujmu o históriu. Regionálne dejiny zohrávajú kľúčovú úlohu v pochopení širších historických súvislostí a identít a v priestore konkrétneho regiónu umožňujú študentom lepšie porozumieť miestnym kultúrnym, sociálnym a ekonomickým procesom, ktoré formovali ich bezprostredné okolie. Týmto spôsobom sa vyučovanie dejepisu stáva osobnejším a relevantnejším, pretože študenti majú možnosť vidieť priamy vplyv historických

Pamätný stĺp Československej republiky stál v priestore medzi divadlom a dómom od roku 1933. Zbúraný bol v novembri 1939, teda rok po Viedenskej arbitráži.

udalostí na priestor, v ktorom žijú a vytvorí si bezprostrednejší vzťah k minulosti. Učenie regionálnych dejín v školách rovnako podporuje kritické myslenie a analytické schopnosti, pretože študenti sa učia skúmať a interpretovať historické pramene a artefakty z ich vlastného regiónu. Integrácia regionálnych dejín do školských vzdelávacích programov tiež prispieva k rozvoju občianskej angažovanosti, zodpovednosti a spolupatričnosti. Študenti, ktorí sú si vedomí histórie svojho regiónu, sú lepšie pripravení na aktívnu účasť v miestnej komunite a ochranu a zachovávanie kultúrneho a historického dedičstva.

Význam práce s historickými prameňmi a príbehmi skutočných ľudí považujeme za rovnako neodmysliteľnú

súčasť vyučovania dejepisu. Analýzou a interpretáciou rôznych druhov prameňov, ako sú listy, denníky, fotografie či rôzne svedectvá získavajú žiaci živé a autentické skúsenosti, ktoré im pomáhajú lepšie porozumieť minulosti. Príbehy skutočných ľudí navyše umožňujú študentom vcítiť sa do udalostí a situácií, ktoré tieto osoby zasiahli, čím sa rozvíja u žiakov empatia a emocionálna inteligencia. Kľúčovou témou nášho projektu sú dejiny arbitrážneho územia, ktoré nie sú bežnou súčasťou učebných kurikulumných dokumentov a ani učebníc na Slovensku. Týmto spôsobom chceme zároveň rozšíriť poznanie slovenských dejín 20. storočia a ponúknuť študentom a učiteľom nové perspektívy a umožniť im preskúmať menej známe kapitoly našej histórie. Tento prístup môže byť obzvlášť atraktívny pre školy v mes-

Analýzou a interpretáciou rôznych druhov prameňov, ako sú listy, denníky, fotografie či rôzne svedectvá získavajú žiaci živé a autentické skúsenosti, ktoré im pomáhajú lepšie porozumieť minulosti.

tách na južnom Slovensku, ktoré neboli v čase druhej svetovej vojny súčasťou Slovenského štátu a sledované udalosti sa týkajú ich bezprostredného okolia.

Aktivity v tejto príručke sú koncipované tak, aby obsahovali všeobecné informácie, ktoré sú relevantné pre celé územie Slovenska a nielen pre konkrétne regióny. Študenti tak získajú vedomosti o dôležitých témach, ktoré sa objavovali počas 2. svetovej vojny, ako sú holokaust, perzekúcie, autoritársky režim, rezistencia, vojna, život v zázemí, ako aj každodennosť. Jednotlivé témy sú spracované tak, aby boli zrozumiteľné a prístupné pre učiteľov a študentov 9. ročníkov základných škôl, stredných škôl a gymnázií z dôvodu, že medzi študentmi uvedených stupňov

štúdiá nie je tak markantný vekový či kognitívny rozdiel. Aktivity však vyžadujú rozličnú úroveň bádateľských zručností, z tohto dôvodu uvádzame v jednej z kapitol odporúčaný postup a náročnosť v závislosti od skúsenosti s bádateľsky orientovanou výučbou (ďalej BOV, z ang. Inquiry- Based Learning, ďalej IBL).

Dovoľte nám, aby sme vás na nasledujúcich stranách podrobnejšie previedli našim filozofickým, myšlienkovým a didaktickým svetom, tvorivým procesom a ponúkli návod, ako preniesť túto teóriu, prostredníctvom vás a vďaka vám, do tried až k študentom.

Zničené domy na dnešnej Kuzmányho ulici po bombardovaní Košíc dňa 26. júna 1941.

ČO SA DIALO V KOŠICIACH V ROKOCH 1938 – 1945?

Na základe prvej Viedenskej arbitráže bola 2. novembra 1938 k Maďarskému kráľovstvu pripojená južná časť dnešného Slovenska a Podkarpatskej Rusi vrátane Košíc. Mesto opustilo viac ako 20 000 slovenských a českých úradníkov a bolo vyhostených približne 1000 židovských obyvateľov, odvolávajúc sa na ich nevyriešenú štátnu príslušnosť. Zároveň sa do mesta presťahovali tisíce maďarských úradníkov.

Obyvatelia sa ocitli v konzervatívnom autoritárskom režime, kde už bol v tom čase platný prvý protižidovský zákon a po ktorom nasledovali ďalšie protižidovské opatrenia. Po bombardovaní Košíc (26. júna 1941) tromi neoznačenými lietadlami, ktoré zničili poštu, viaceré budovy a spôsobili smrť desiatok Košičanov, Maďarsko vstúpilo do svetovej vojny na strane mocností Osi. V tom istom roku (27. – 28. augusta 1941) sa odohrala tragédia pri obci Kamenec-Podolský na Nemcami okupovanom území Sovietskeho zväzu, potom ako bolo vyvraždených približne 22 000 z Maďarska vysťahovaných Židov, vrátane 200 – 300 Košičanov. Protižidovská politika vlády vyvrcholila až po nemeckej okupácii Maďarska 19. marca 1944. Medzi 14. májom a 9. júlom deportovali z krajiny vyše 437 000 Židov vrátane židovskej komunity v Košiciach. Hnuteľný a nehnuteľný majetok deportovaných Židov prevzalo do správy mesto alebo štátne inštitúcie,

ktoré ich prideliť nemeckej a maďarskej armáde, ako aj nežidovským uchádzačom.

15. októbra 1944 skončil režim regenta Miklósa Horthyho a štátnu moc násilne prevzala pronacistická maďarská Strana šípových krížov. Zaviedla teror a obnovila deportácie do nemeckých vyhladzovacích a pracovných táborov. Z mesta bolo v priebehu novembra a decembra 1944 deportovaných vyše 600 osôb, najmä politických oponentov, osôb židovského pôvodu zo zmiešaných manželstiev a Rómov. Zároveň odviezli na západný front niekoľko stoviek košických mladíkov vo veku 16 – 18 rokov. Okrem toho sa počas teroru vykonali desiatky verejných popráv priamo v Košiciach a v okolí, v dôsledku ktorých prišli o život ďalšie stovky ľudí. Toto obdobie, známe aj ako nyilašský teror, skončilo 19. januára 1945 príchodom Červenej armády do Košíc.

Konkrétne príbehy týkajúce sa udalostí odohrávajúcich sa v Košiciach v sledovanom období rokov 1938 – 1945 sú v detailnejšej podobe zároveň súčasťou jednotlivých metodických listov. Pre porozumenie širšieho historického kontextu odporúčame monografiu Patricie Fogelovej a Veroniky Szeghy-Gayer *Proti režimu. Príbehy odporu a odvahy v období nacistickej okupácie v Košiciach*, ktorá vznikla ako súčasť projektu a predstavuje výskum sledovaného obdobia.

Ľudia čakajúci na príchod maďarských vojsk do Košíc dňa 11. novembra 1938. Namiesto budov v pozadí stojí dnes na mieste OD Dargov.

TEORETICKÉ PERSPEKTÍVY, Z KTORÝCH VYCHÁDZAME

V posledných rokoch sme boli svedkami viacerých zmien týkajúcich sa výučby dejepisu na Slovensku. Pomerne zásadná nastala v školskom roku 2017/2018, kedy sa pôvodná dvojhodinová dotácia dejepisu v 9. ročníku rozšírila na trojhodinovú. Tento na prvý pohľad logický krok bol reakciou na politický vzostup extrémizmu na Slovensku, pričom sa stretol s nadšením odbornej historickej obce. Avšak bez adekvátnej metodologickej podpory a nových učebných materiálov, ktoré v tomto smere absentovali, sa prehĺbenie učiva, primárne dotýkajúceho sa politických dejín 20. storočia, neraz zvrtilo na sledovanie dokumentov či filmov, navyše bez adekvátnej reflexie. Facebookové skupiny sú stále plné dopytu po „overených materiáloch a filmoch“ či „dobrých dokumentoch“ na vyučovanie dejepisu. V súčasnosti sa hodinová dotácia pre dejepis v 9. ročníku opäť ustálila na dvojhodinovú, stále však vnímame potrebu lepšej, cielenejšej a kontinuálnejšej materiálnej aj vzdelávacej podpory pre pedagógov.

Výučba dejepisu na Slovensku čelí v súčasnosti viacerým výzvam. Napriek mnohým zmenám a snahám o modernizáciu, ktoré sa v posledných desaťročiach udiali v oblasti dejepisného vzdelávania na Slovensku, jeho podoba zostáva v mnohých ohľadoch nezmenená. Aj keď sa nové reformy, kurikulárne dokumenty a učebnice snažili rôznymi spôsobmi upraviť obsah dejepisného vzdelávania, jeho časovú dotáciu či podporiť konštruktivistické vzdelávanie, forma výučby zostáva často rovnaká. Pri vyučovaní dejepisu sa aj naďalej kladie dôraz na zapamätanie si čo najväčšieho množstva faktov, ktoré majú byť následne overované skúšaním a testovaním. Vyučovanie dejín tak postupne nadobudlo podobu memorovania telefónneho zoznamu udalostí, čo v mnohých prípadoch vedie študentov k tomu, že vnímajú históriu ako nezmyselnú. Nevidia význam

v jej učení sa, najmä pre aktuálne pracovné zručnosti a nároky. V súčasnosti má ambíciu zmeniť túto situáciu ďalšia kurikulárna reforma, ktorá je momentálne testovaná vo vybraných školách. Do platnosti pre všetky školy vstúpi nový program od prvého ročníka až od školského roku 2026/2027, takže do dejepisného vzdelávania sa táto zmena premietne až o niekoľko rokov. Napriek tomu, že tvorcovia tejto reformy avizovali zmenu zdola, časť historickej a pedagogickej obce, ale aj laickej verejnosti s reformou stále nie je stotožnená.

Jedným z dôvodov tejto situácie je pretrvávajúce využívanie tradičných metód, najmä tých, ktoré kladú dôraz na výklad a rozprávanie. Takéto prístupy majú tendenciu formovať študentov ako pasívnych prijímateľov poznatkov, ktorým nerozumejú a nie sú schopní vytvoriť si k minulosti aktívny vzťah. Tento problém akcentuje aj jedna z čiernych dier slovenského školstva, ktorou je (ne)odbornosť pri vyučovaní jednotlivých školských predmetov. Trend nedostatku učiteľov však podľa prognóz bude čoraz akútnejší, aj preto sa nedá očakávať legislatívne ošetrovanie tohto problému. Podľa dostupných štatistík až každý piaty učiteľ dejepisu na základných školách učí tento predmet nekvalifikovane. Práve zabezpečenie kontinuálnej odbornej podpory učiteľov dejepisu na Slovensku a sprostredkovanie kvalitných materiálov funkčne a efektívne aplikujúcich didaktické teórie do praxe by mohlo byť cestou k tomu ukázať, že to ide aj inak ako memorovaním faktov. Zmenu tohto nastavenia by mohli priniesť aj nové prístupy učenia sa o minulosti zamerané na rozvoj historického myslenia a práce s historickými prameňmi. Tieto prístupy predpokladajú aktívne zapojenie žiakov do procesu učenia, čo by mohlo viesť k hlbšiemu pochopeniu dejín a ich významu pre súčasnosť.

Práve prístupy vychádzajúce z pedagogického konštruktivismu, pozostávajúce predovšetkým z analýzy a interpretácie prameňov, tvoria kľúčovú úlohu pri tvorbe interaktívnych metodík na portáli LocalHistory. Metodicky pri práci vychádzame z **BOV**, pričom jeho

aplikovaná forma v dejepise sa spája predovšetkým so skúmaním primárnych historických prameňov (Document-Based Learning). **Takýto typ výučby má svoje osobitosti a je pre neho príznačné, že:**

BÁDATEĽSKY ORIENTOVANÁ VÝUČBA V DEJEPISE

- 1 / Na začiatku bádania stojí bádateľská (výskumná) otázka, ktorá má motivačnú funkciu, je hlavným motívom celej hodiny a vedie žiaka procesom bádania a učenia sa. Bádateľskú otázku môže nastoliť učiteľ, ale aj samotní žiaci.
- 2 / Žiaci na hodine samostatne pracujú s historickými prameňmi.
- 3 / BOV pri analýze a interpretácii historických prameňov simuluje postupy vedcov (historikov), pričom zohľadňuje kognitívne schopnosti žiakov, čomu prispôbuje aj obsah a zadania.
- 4 / Otázky týkajúce sa prameňov sú analytické a otvorené. Úlohy kladené žiakom preto často nemajú jedinú správnu odpoveď. Žiak nachádza odpovede v prameňoch na základe svojich aktuálnych zručností a schopností, čo má svoje špecifiká aj pri finálnom hodnotení.
- 5 / Od študentov sa neočakáva len pasívne prijímanie faktov, ale aktívne sa zapájanie do vyučovacieho procesu.
- 6 / Svoje zistenia dokážu podložiť ukázkami zo skúmaných prameňov, čím si aktívne budujú svoje vedomosti.
- 7 / Učiteľ usmerňuje, facilituje aktivitu žiakov tak, aby celý proces učenia prebiehal v súlade s cieľom dejepisného vzdelávania.

Pri aplikácii bádateľsky orientovanej výučby do našich metodík sme chceli učiteľom dejepisu priniesť overený, zaužívaný a učiteľmi testovaný model vyučovania. Tento funkčný model sme nemuseli hľadať ďaleko. Našli sme ho u českých kolegov, ktorí adaptovali do českého prostredia upravený model kanadského didaktika dejepisu Petra Seixasa. Pre potreby praxe zjednodušili pôvodný šesťstupňový model a aplikovali do praxe štyri koncepty historického myslenia. Rozšírili tak dovtedy tradičné ukotvenie didaktiky dejepisu v konceptoch historickej kultúry a historického vedomia o tzv. historické myslenie. Podobne, ako v českom kurikule, aj na Slovensku definuje inovovaný školský vzdelávací program (iŠVP) ako hlavnú funkciu dejepisného vzdelávania tzv. kultiváciu historického vedomia

žiakov, vychádzajúc z nemeckej didaktickej tradície. Prečo považujeme za dôležité obohatiť tradičné vyučovanie dejepisu na Slovensku o princípy historického myslenia?

V súčasnosti rezonuje medzi akademickou verejnosťou diskusia o tom, čo by malo byť cieľom dejepisného vzdelávania. Dominujú predovšetkým pojmy kultivácia historického vedomia a rozvoj historického myslenia. Obe zdôrazňujú význam histórie pre súčasnosť a budúcnosť, pričom historické vedomie sa viac sústreďuje na kultúrne kontexty prítomnej doby, zatiaľ čo historické myslenie sa zameriava na praktickú analýzu historických udalostí. Oba prístupy prispievajú k hlbšiemu pochopeniu histórie a jej významu pre dnešný svet.

Vo väčšine európskych a severoamerických krajín momentálne dochádza k prelínaniu týchto didaktických konceptov vo vyučovaní dejepisu. Naším cieľom je rovnako prepojiť oba z uvedených konceptov pre skvalitnenie vyučovania dejepisu na Slovensku. **Nasledujúca tabuľka** obsahuje didaktické koncepty historického myslenia vychádzajúce z prác kanadského historika P. Seixasa, ktoré pre potreby praxe upravili českí didaktici a ktoré aplikujeme v jednotlivých interaktívnych aktivitách na portáli LocalHistory.

konkrétne dôsledky mali tieto represálie na civilné obyvateľstvo. Skúmajú, čo bolo príčinou toho, že boli konkrétni ľudia, ale aj skupiny obyvateľov perzekvovaní a že akákoľvek „protištátna“ činnosť mohla mať fatálne následky. Týmto spôsobom sa študenti učia nielen identifikovať príčiny a dôsledky historických udalostí, ale aj pochopiť ich širší kontext a dopad na spoločnosť. Tento prístup pomáha študentom klásť otázky ako: *Aké konkrétne udalosti alebo rozhodnutia prispeli k represáliám voči civilnému obyvateľstvu? alebo Prečo boli kon-*

 DIDAKTICKÝ KONCEPT	 PRÍČINY A DÔSLEDKY	 TRVANIE A ZMENA	 DOBOVÉ PERSPEKTÍVY	 VZŤAH K MINULOSTI
Základná otázka	Prečo sa udalosti dejú a aké majú dopady?	Ako nájsť logiku v zložitých historických procesoch?	Ako lepšie porozumieť ľuďom, ktorí žili v minulosti?	Prečo potrebujeme dejiny?

V metodikách aplikujeme jednotlivé didaktické koncepty historického myslenia v závislosti od témy, pričom každá aktivita je primárne zameraná na jeden z konceptov, čo umožňuje jasné a cielené zameranie danej aktivity. Zároveň je však nutné povedať, že sú si tieto koncepty veľmi blízke a vzájomne sa prelínajú.

Prvý z vyššie uvedených konceptov (**príčiny a dôsledky**) sa zameriava na pochopenie toho, ako a prečo sa historické udalosti stali a aké mali následky. Študenti sa učia analyzovať vzťahy medzi rôznymi udalosťami, identifikovať príčiny, ktoré viedli k určitým výsledkom a pochopiť, ako tieto udalosti ovplyvnili ďalší vývoj. V aktivite *Jediná, ktorá prežila* študenti v priebehu hodiny interpretujú historické pramene, prostredníctvom ktorých identifikujú príčiny a dôsledky represálií a formulujú vlastné závery. Skúmajú, ako politické a sociálne podmienky viedli k vzniku fašistického teroru a aké

krétni ľudia alebo skupiny obyvateľov perzekvovaní? Koncept **trvania a zmeny** sa zameriava na pochopenie toho, ako sa určité javy, udalosti alebo procesy v priebehu času menili alebo zostávali rovnaké. Tento prístup pomáha študentom identifikovať dlhodobé trendy a významné zmeny v histórii. Pri práci s aktivitou *Námestie politiky?* študenti skúmajú, ako sa menili názvy námestia a okolitých ulíc v závislosti od politických režimov a analyzujú, ako sa pohľad na námestie a pamätník zmenil v priebehu času a ako tieto zmeny vplyvajú na súčasnú spoločnosť a obyvateľov mesta. Tento prístup pomáha študentom klásť otázky ako: *Prečo sa menil názov Námestia osloboditeľov? alebo Ako sa pohľad na Námestie osloboditeľov a jeho pamätník zmenil v priebehu času?*

Pri koncepte **dobové perspektívy** sa sústredíme na to, aby študenti porozumeli, že na historické udalosti

Fotografia neznámej rodiny zachytená na dnešnej Jesenskej ulici v Košiciach v roku 1941.

sa nemôžeme pozeráť len z pohľadu súčasnosti. Tento koncept sa zameriava na schopnosť pozeráť sa na dejiny očami dobových aktérov, na to, čo prežívali a ako vnímali dané udalosti oni, pričom sa často môžu tieto pohľady líšiť. Týmto spôsobom sa študenti aktivitou *Od Košíc ku Kassa* učia analyzovať rôzne perspektívy pohľadu obyvateľov (československej, maďarskej, židovskej národnosti) na udalosti Viedenskej arbitráže a vplyvu tejto veľkej zmeny na obyvateľov Košíc. Skúmajú, ako sa lišil pohľad obyvateľov jedného mesta na rovnakú udalosť a aký mala vplyv na ich ďalší život. Tento prístup pomáha študentom klásť otázky ako: *Ako vnímali obyvatelia Košíc udalosti Viedenskej arbitráže? Prečo sa ich pohľad líši?* alebo *Prečo je dôležité pochopiť, že naše súčasné vnímanie dejín je ovplyvnené našou vlastnou skúsenosťou?*

Posledný z konceptov, **vzťah k minulosti**, prináša pohľad na to, ako sa na minulosť pozeráme zo súčasnej perspektívy, ako ju interpretujeme a ako ju zobrazujeme. Ide o pochopenie toho, ako sú historické udalosti interpretované a prezentované v súčasnosti a aký význam im pripisujeme. V aktivite *Dám im miesto a meno* sa prostredníctvom konkrétnych príbehov záchrancov, ktorým bol udelený titul Spravodlivý medzi národmi a ktorí sa nebáli riskovať svoje životy, aby zachránili prenasledovaných ľudí, študenti učia o hrôzach fašistického režimu a holokaustu. Týmto spôsobom sa študenti učia nielen o aktéroch a historických udalostiach, ale aj o tom, ako sa na ne pozeráme z dnešného pohľadu a aký význam im pripisujeme v súčasnosti. Tento prístup pomáha študentom klásť otázky ako: *Aký význam pripisujeme týmto osobám dnes a prečo je dôležité si ich pripomínať?* alebo *Ako nám poznanie minulosti môže pomôcť lepšie si predstaviť našu budúcnosť?*

Práca na hodine prostredníctvom nami vytvorených aktivít má formu štruktúrovaného bádania, v ktorom

študenti majú k dispozícii naformulovanú bádateľskú otázku spoločne so skúmanými prameňmi vo vopred danom poradí. Študent následne preberá zodpovednosť za výsledok a závery samotného skúmania prameňov. Témy, resp. bádateľské otázky, ktoré sme zvolili, dokumentujú tie príbehy z regionálnych dejín, ktoré sa viažu nielen k lokálnym špecifikám, ale študentom pomáhajú zároveň pochopiť opakujúce sa témy (totalitný režim, holokaust, vojna, odboj, perzekúcie...) a koncepty historického myslenia. Aj preto bolo veľmi dôležité zvážiť, ktoré z množstva príbehov didakticky transformujeme do podoby interaktívnych digitálnych aktivít.

Využívanie digitálnych nástrojov v dejepise má rovnako potenciál výrazne napomôcť zlepšiť vyučovací proces. Interaktívna tabuľa alebo multiboard by nemali byť len drahým premietacím plátnom podporujúcim tradičné transmisívne prístupy a jednosmerné odovzdávanie veľkého množstva informácií cez powerpointové prezentácie, sledovanie videí z YouTube, dokumentárnych a historických filmov bez dodatočnej reflexie a i. Je preto potrebné vytvoriť také prostredie, ktoré svojou vnútornou štruktúrou odráža konceptuálne prístupy bádateľskej výučby, a taktiež vytvára klímu na podporu aktívnej spolupráce a interakcie medzi študentmi a učiteľmi, čím sa vytvára dynamické a pútavé učebné prostredie. V súčasnosti, rovnako u nás ako aj vo svete, prebieha intenzívna digitalizácia archívnych materiálov, ktorých zakomponovanie do vyučovacieho procesu môže vniesť do dejepisu úplne nové prvky kritického skúmania primárnych prameňov zo strany študentov. Existuje množstvo dostupných programov (Canva, Genially, Wooclap, Curipod, LearningApps a pod.), prostredníctvom ktorých sa skúmanie prameňov môže stať čoraz viac interaktívnejšie. Tieto nástroje môžu pomôcť učiteľom efektívne prezentovať materiály, umožniť študentom priamu interakciu s obsahom a podporiť diskusiu a kritické myslenie.

Ľudia stojaci pred hotelom Schalkház v roku 1939. Hotel bol asanovaný na začiatku 60. rokov, dnes na jeho mieste stojí hotel DoubleTree by Hilton.

OD TEÓRIE K PRAXI

Na Slovensku doposiaľ neexistuje žiadna analytická štúdia, ktorá by podrobne zmapovala stav výučby dejepisu na rôznych stupňoch vzdelávania. Žiaľ, odzrkadľuje to stav didaktiky dejepisu na Slovensku bez širšej odbornej obce, ako aj inštitucionálnej základne. Vychádzať z toho, čo učitelia reálne potrebujú, chcú a akceptujú, tak niekedy môžeme len z vlastných empirických skúseností a z práce s touto komunitou. Pre zlepšenie výučby dejepisu na Slovensku, ako ukazuje prax, bude potrebné urobiť viac ako reformovať kuri-

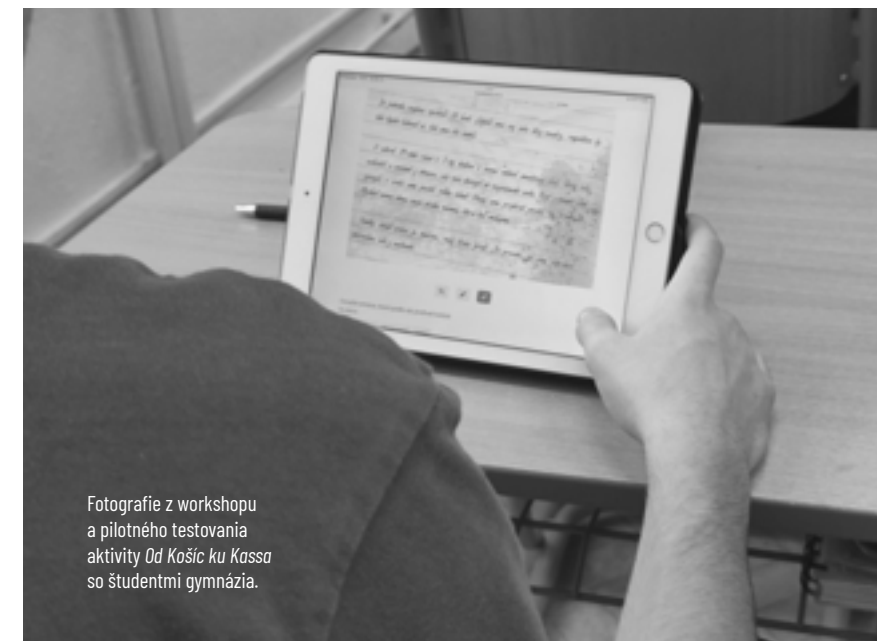

kulum, publikovať nové učebnice či ponúknuť kvalitnú teóriu. Súčasná moderná doba a výdobytky digitálneho veku prinášajú neočakávané výzvy a zmeny. Menia sa žiaci, menia sa aj školy a zmeny sú rovnako nevyhnutné aj v spôsobe výučby a metódach hodnotenia. Ako naznačujú pozitívne príklady zo zahraničia, nevyhnutná je efektívna implementácia kvalitnej teórie do praxe takým spôsobom, aby bola funkčná, prínosná a neod-

radila učiteľov prílišnou abstrakciou. Sprevádzaná by mala byť kontinuálnou podporou učiteľov a ich kompetencií. Do tohto procesu sme sa rozhodli zapojiť aj v kontexte systematického výskumu a preskúmať uvedené problémy empirickým zberom údajov prostredníctvom portálu LocalHistory.

V októbri 2023 sme sa stretli s tretiakmi jedného košického gymnázia, aby sme testovali pilotné cvičenie týkajúce sa Viedenskej arbitráže, ktoré v tejto metodike nájdete pod názvom *Od Košíc ku Kassa*. Poskytnutú dvojhodinovku v rámci Seminára z dejepisu sme však nevyužili len na testovanie funkčnosti a účelnosti cvičenia a portálu, ale medzi študentmi sme uskutočnili aj menší prieskum, v ktorom sme sa zamerali na ich postoje a názory k výučbe dejín 20. storočia v regionálnom kontexte a prostredníctvom digitálnych technológií. Pomocou štvorstupňovej škály mali študenti odpovedať na tvrdenie: *„Dejiny 20. storočia považujem za dôležité.“*

Študenti svoje odpovede variovali v rozmedzí úplne súhlasím a súhlasím. V duchu vedenia žiakov k primeranej argumentácii a zaujatia svojho vlastného stanoviska sme im zároveň položili aj doplňujúcu otázku, aby svoju odpoveď zdôvodnili. Zrejme študenti nevedeli, ale svojimi odpoveďami vystihli jednu z kľúčových charakteristík dejepisu tak, ako to stanovuje súčasne platný iŠVP. Odpoveď študentky: *„Myslím si,*

Fotografie z workshopu a pilotného testovania aktivity *Od Košíc ku Kassa* so študentmi gymnázia.

že každé obdobie dejín je dôležité a čím je nám časovo bližšie, tým je pre nás dôležitejšie. Je to obdobie (20. stor.), v ktorom žili naši starí rodičia a rodičia, čiže sa nás bezprostredne dotýka.“ Dôležitosť výučby regionálnych dejín však už študenti v úvode hodiny nepovažovali za podstatnú. Rovnaké otázky boli študentom položené aj po pilotnom testovaní aktivity, po ktorej svoj názor na učenie sa v regionálnych súvislostiach prehodnotili. To naznačuje, že praktické a interaktívne metódy môžu výrazne ovplyvniť vnímanie a pochopenie historických udalostí študentmi.

Uvedomujeme si, že odpovede študentov sa nedajú paušalizovať, avšak máme za to, že pochopenie dejín na lokálnej úrovni je cestou k ďalšiemu porozumeniu národných a nadnárodných dejín, čo naznačovali aj odpovede študentov. Pri otázke *„Čo vieš o dejinách Košíc v rokoch 1938 – 1945?“* ostávali miesta na vypracovanie úplne prázdne, prípadne sa objavili odpovede ako *„Eh...bolo Československo, asi...“*, *„Vlastne skoro nič, iba to, že tak isto ako skoro celé Slovensko, sme boli fašistický štát.“* Takéto odpovede pre nás, z objektívnych dôvodov, neboli veľkým prekvapením. Aj pre historickú

obec je toto obdobie takpovediac akýmsi prázdny, slepým miestom, marginálne reflektovaným slovenskou historiografiou. Exaktný výskum tohto územia v období po roku 1938 si jednak vyžaduje aspoň pasívnu znalosť maďarského jazyka, avšak pre slovenskú historickú obec sa dostalo na perifériu záujmu aj z dôvodu, že v sledovanom

období nebolo súčasťou územia Slovenského štátu. Naopak, maďarskí historici síce kladú osobitný dôraz na výskum dejín tzv. „prinavráteného územia“ či na príbehy „maďarských čias“, no nami sledovaným obdobím sa zaoberá iba málo štúdií. Homogénnym spôsobom sa historický výskum reflektuje aj v slovenskom a maďarskom kurikule. Maďarské kurikulum zdôrazňuje prezentáciu implementácie maďarskej územnej revízie na základe máp, obrázkov, textových zdrojov a rovnako spomína udalosti spojené s terorom Strany šípových krížov. Na dejepise sa slovenskí študenti síce učia o dôsledkoch Viedenskej arbitráže, vedia, že územie Československa bolo vplyvom tejto udalosti spoločne s Mnichovskou dohodou značne oklieštené a mali by poznať aj to, ako tieto udalosti nakoniec prispeli k rozpadu republiky. Máme tu však žiakov v Košiciach, Rožňave, Rimavskej Sobote, Veľkom Krtíši, Lučenci, Leviciach, Nových Zámkoch, Dunajskej Strede či Senci, ktorí sa na dejepise učia v spojitosti s udalosťami druhej svetovej vojny predovšetkým o vojnovnej Slovenskej republike (čiastočne sa táto téma reflektuje v štátnom vzdelávacom programe pre školy s vyučovacím jazykom maďarským). V kontexte národných a svetových dejín ide, samozrejme, o mimoriadne dôle-

žitú tému, avšak zároveň vedie študentov k predstave, že uvedené historické udalosti, zákony a zmeny sa týkali aj ich obce či regiónu, v ktorom žijú. V konkrétnych lokálnych súvislostiach je im táto problematika v mnohých ohľadoch vzdialená a cudzia.

Aj preto, milé učiteľky a učelia dejepisu, sa vám do rúk dostáva metodická príručka k portálu LocalHistory, ktorá študentom umožní spoznať a porozumieť dejinám Košíc v rokoch 1938 – 1945. Portál je primárne určený učiteľom košických škôl, no môžu ho využiť aj učelia

zo škôl, ktoré sa nachádzajú v regióne južného Slovenska – územia, ktoré bolo v rokoch 1938 – 1945 súčasťou Maďarska. Aplikácia zároveň zachováva a dodržiava vymedzené ciele, štandardy a obsahy vzdelávania v súlade s konštruktivisticky a bádateľsky orientovanou výučbou a inovovaným štátnym vzdelávacím programom (ŠVP) pre základné a stredné školy, a je preto využiteľná pre učiteľov dejepisu zo všetkých regiónov Slovenska. Zároveň týmto projektom chceme zlepšiť aj kultivovať doposiaľ slabú metodickú podporu dejepisárov.

V čom vám môžu interaktívne aktivity, ktoré sme vytvorili, zefektívniť výučbu dejepisu?

1. Interaktívne online prostredie podnecuje žiakov k tvorbe samostatných záverov a celkovému záujmu o prácu na hodine.
2. Z afektívneho hľadiska majú regionálne dejiny mimoriadny význam aj pre etickú výchovu žiakov. Pomocou emocionálnej naviazanosti a vzťahu k poznanému z nich žiaci dokážu lepšie porozumieť a rekonštruovať aj zložité historické deje, udalosti a procesy.
3. Lokálne dejiny s využitím primárnych historických prameňov a ich následným interpretovaním napomáhajú žiakom lepšie porozumieť bezprostrednému okoliu a priestoru, v ktorom žijú, a tak aj lepšie porozumieť svojmu ja a svojmu miestu v dejinnom procese.
4. Jednotlivé aktivity na seba nadväzujú, vzájomne sa dopĺňajú a spájajú v sebe často prvky v transnacionálnych súvislostiach, čím sa neobmedzujú len na vybrané lokálne udalosti bez širšieho dejinného kontextu.
5. Každá aktivita obsahuje prvky formatívneho hodnotenia a sebahodnotenia. To umožňuje sledovať progres žiaka zo strany učiteľa a seba samého v procese učenia sa.
6. Aktivity šetria váš čas pri príprave, ale aj v procese samotnej vyučovacej hodiny. K dispozícii má učiteľ vždy aj krátky historický kontext k jednotlivým príbehom.

VÝZNAM PRAMEŇOV

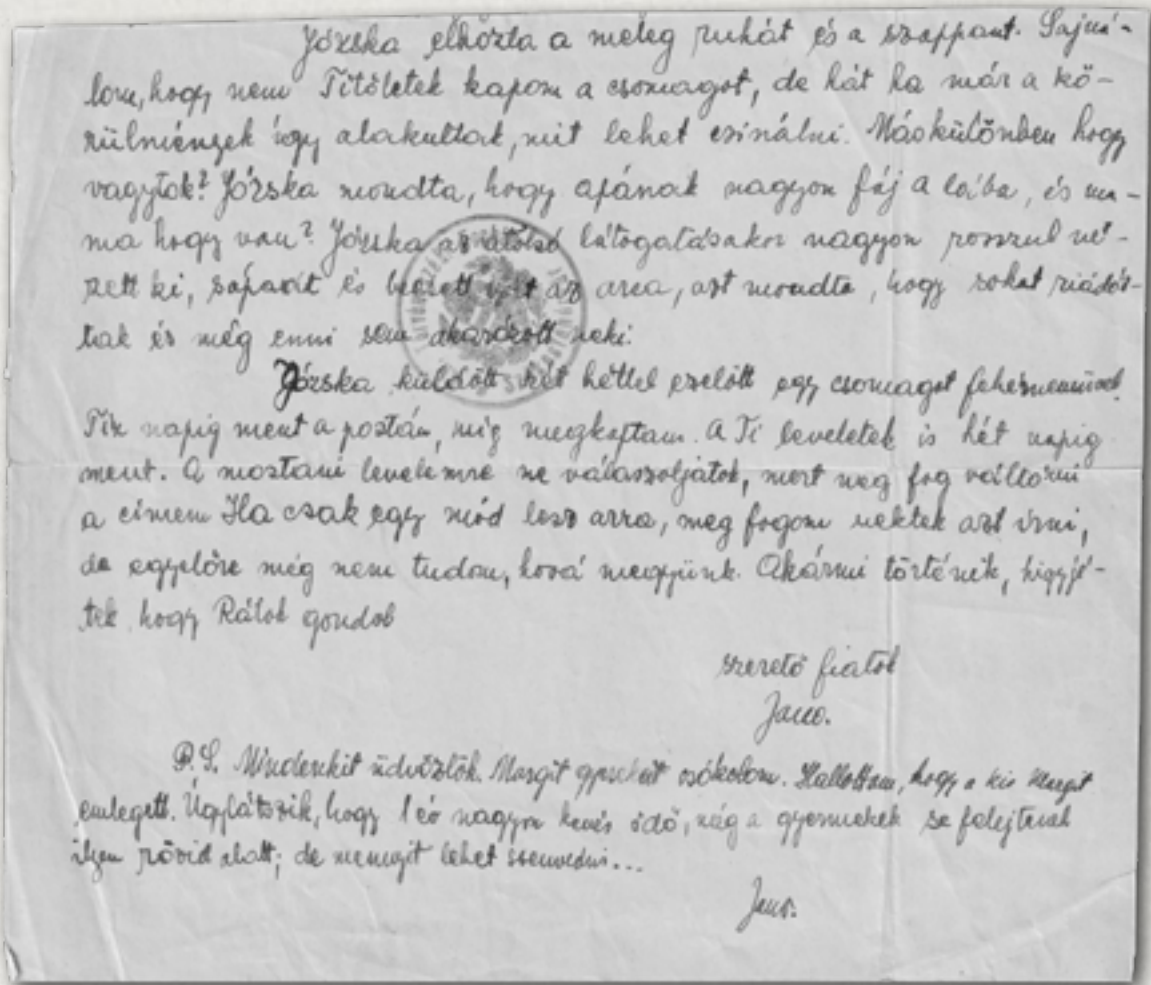
Historické pramene sú kľúčovým nástrojom pre interpretáciu minulosti, rovnako dôležité sú aj pre výučbu dejepisu. Pri príprave jednotlivých aktivít pracujeme so sekundárnymi a predovšetkým primárnymi prameňmi (najmä písomnými, obrazovými, ale aj audiovizuálnymi). Medzi primárne pramene, ktoré sú nosným pilierom všetkých aktivít patria rôzne druhy listov, listín, vyhlášok, plagátov, úradných dokumentov, zápisníc, denníkov, fotografií či filmových záznamov a študentom poskytujú priamy pohľad na historické udalosti.

Výber vhodných školských didaktických prameňov si vyžadoval starostlivú selekciu, aj preto podliehal viacerým kritériám. Aby bol vybraný prameň primeraný výučbe, musel byť **autentický** (sprostredkujúci informácie o historickej udalosti vo svojej pôvodnej podobe), **rozmanitý** (pre zachovanie princípu multiperspektivity sme sa snažili pramene pre aktivity vyberať tak, aby prezentovali rôzne pohľady na tú istú historickú udalosť, príp. z pohľadu rôznych aktérov tejto udalosti), **zrozumiteľný** (jazyk a obsah prameňa mali zodpovedať úrovni porozumenia študentov), **relevantný** (priamo spojený s témou skúmaného obdobia a učebných cieľov), mal mať **didaktickú hodnotu** (podporovať aktívne učenie a kritické myslenie), byť **vizuálne atraktívny** (čo sme sa snažili zabezpečiť v prípade nečitateľnosti zdrojového dokumentu najmä jeho ďalšou grafickou úpravou) a **eticky vhodný**. Pre didaktické účely bolo následne v niektorých prípadoch nevyhnutné tieto primárne pramene ďalej upravovať. Tieto zásahy však v žiadnom smere nenarušili pôvodnú hodnotu ani zmysel prameňa, zahrňali najmä textovú a jazykovú úpravu, z dôvodu, aby boli pramene zrozumiteľnejšie a čitateľ-

Janko Bačík bol študent z Košíc a člen komunistického odboja. Zahynul v koncentračnom tábore Mathausen v roku 1945.

nejšie pre študentov. Taktiež grafickú úpravu v zmysle prepisu prameňa na iné médium, najmä z dôvodu toho, že zdrojový dokument bol ťažko čitateľný. Pri práci s audiovizuálnym prameňom sme pre uľahčenie porozumenia vložili do prameňa titulky, ktoré majú funkciu objasniť jeho kontext. Okrem toho môžete medzi aktivitami nájsť aj primárny prameň nahovorený pre účely zvýšenia jeho autentickosti. Okrem hovoreného textu takýto dokument obsahuje aj titulky, v prípade, že žiaci pracujú individuálne, aby nedochádzalo k vzájomnému rušeniu.

Milí rodičia,

Józsa priniesol teplé oblečenie a mydlo. Je mi ľúto, že balík nedostávam od vás, avšak ak už okolnosti dopadli takto, čo sa dá robiť. Inak, ako sa máte? Józsa povedal, že ota veľmi bolí noha, a ako sa má mama? Pri poslednej návšteve vyzeral Józsa veľmi zle, mal bleďú a prepadnutú tvár, hovoril, že mali veľa poplachov a ešte ani ješť sa mu nechcelo. Józsa pred dvoma týždňami poslal balík so spoločnou bielizňou. Poštou šiel desať dní, kým som ho dostal. Aj vaše listy šli sedem dní. Na môj terajší list neodpovedajte, pretože sa zmení moja adresa. Ak na to bude čo i len jedna možnosť, tak vám ju napíšem, ale zatiaľ neviem, kam ídeme.

Nech sa stane čokoľvek, verte, že na vás myslí Váš milujúci syn Jano.

P. S. Všetkých pozdravujem. Bozkávam Margitine deti. Počul som, že ma malá Margit spomína. Zdá sa, že jeden rok je veľmi krátky čas, ani deti za taký krátky čas nezabúdajú; ale koľko sa dá vytrpieť...

Jano. Stoličný Belehrad, 8. októbra 1944.

Fotografia neznámych ľudí z roku 1939 v Košiciach.

Dôležité pri práci s prameňmi je vytvoriť atmosféru, pri ktorej môžu a chcú študenti slobodne bádať, aby sa pri práci s prameňmi zo študentov stávali pomyselní historici. Aby sa namiesto pasívneho prijímania informácií učili skúmať a analyzovať dokumenty, nachádzať podobnosti a rozdiely, diskutovať a argumentovať, hodnotiť a vyvodzovať závery, chápať minulosť. Jednou z výhod práce s primárnymi prameňmi je, že vyvolávajú u študentov motiváciu, pretože pracujú s textami, ktoré sú autentické a často aj veľmi osobné. Oživujú históriu a umožňujú študentom vcítiť sa do pocitov a rozhodnutí ľudí z minulosti a porozumieť ich konaniu. Práca s primárnymi prameňmi vyvoláva v študentoch zvedavosť, pretože predstavujú len úryvok z histórie, záhadu, ktorú môžu ďalej skúmať a odhaľovať. Zároveň učia študentov poznaniu, že mnohé informácie o historických udalostiach môžu byť subjektívne alebo zaujaté, čo vedie študentov k spochybneniu spoľahlivosti čítaných zdrojov. Každý človek vidí svet z vlastnej perspektívy, ovplyvňujú ho jeho vlastné presvedčenia a skúsenosti, ktoré formu-

jú jeho uhol pohľadu na historickú udalosť. Uvedomenie si tohto elementu je kľúčom k porozumeniu toho, ako pracovať s primárnymi, ale aj sekundárnymi prameňmi a prakticky s akýmkoľvek druhom textu či informácií. Aj v nedávno vydané publikácii *Co je nového v histórii* jej autor, Jakub Rákosník, zdôrazňuje, že úlohou historika je porozumieť konaniu dejinných aktérov a zrozumiteľne ich popísať. Ako ďalej uvádza, k dispozícii môžeme mať síce rovnaké pramene, ale spôsob ich interpretácie sa môže odlišovať. Dôležité sú v tomto kontexte otázky, ktoré ako bádatelia kladieme prameňom, aby sme odhalili fakty, ktoré prameň ukrýva, neukrýva alebo zamlčiava.

Český didaktik dejepisu Jaroslav Pinkas v jednej zo svojich publikácií (*Třetí odboj v didaktické perspektivě*) upozorňuje zároveň aj na najčastejšie riziká pri práci s prameňmi, najmä na doslovné čítanie prameňov študentmi. Študenti majú tendenciu čítať historický prameň nekriticky, ako hotovú informáciu. Z výskumov vyplýva, že

Posledný list Janka Bačika adresovaný rodičom.

je to spôsobené jednak sociálnou vzdialenosťou, keďže žiaci majú obmedzenú životnú skúsenosť a zároveň historickou vzdialenosťou, ktorá pramení z toho, že na minulosť sa často pozerajú súčasnou optikou, resp. je

minulosť pre nich veľkou neznámou. Tento jav možno prekonať tzv. pozorným čítaním (close reading) a kritickou analýzou prameňa.

- 1

Pri práci s primárnymi prameňmi je preto dôležité so študentmi postupovať **SYSTEMATICKY**. Najprv naviesť študentov, aby identifikovali prameň: určili, o aký typ prameňa ide (napr. list, fotografia, denník), kto ho vytvoril (jednotlivec, skupina, organizácia) a kedy bol vytvorený.
- 2

V ďalšom kroku sa zamerať na **POZOROVANIE PRAMEŇA**: všimnúť si, čo ich na prameni zaujalo ako prvé a aké osobné alebo konkrétne informácie prameň obsahuje.
- 3

Ďalej spolu so študentmi preskúmať **KONTEXT A ÚČEL PRAMEŇA**: komu bol prameň adresovaný, čo sa dialo v čase jeho vzniku a ako nám tento kontext pomáha pochopiť dôvod jeho vytvorenia. Pri analýze perspektívy prameňa sa spoločne zamerať na detaily, ktoré odhaľujú, ako autor vnímal udalosti a prečo bol prameň vytvorený.
- 4

KRITICKÁ ANALÝZA PRAMEŇA zahŕňa ďalšie kladenie dodatočných otázok, na ktoré prameň implicitne neodpovedá, overovanie dôveryhodnosti dôkazov alebo faktov, ktoré autor poskytuje a porovnávanie informácií s inými zdrojmi.
- 5

Nakoniec sa so študentmi zamerať na **ROZŠÍRENIE PERSPEKTÍVY**: zvážte, aké ďalšie uhly pohľadu by ste mohli pre lepšie preskúmanie tejto témy získať, aký pohľad na tému a prameň prinášate a ako vaše skúsenosti, miesto a obdobie, v ktorom žijete, ovplyvňujú váš pohľad na skutočnosť.

Tento proces môže byť pre vás nápomocný pri systematickej analýze a interpretácii primárnych prameňov, čím podporíte hlbšie pochopenie historických udalostí a rozvoj kritického myslenia a čítania vašich študentov. Systematickým opakovaním tohto procesu si študenti postupne osvoja zručnosti pri práci s historickým pra-

meňom, aj keď im spočiatku môže tento proces pripadať náročný a prinášať problémy pri výučbe. Táto činnosť sa postupom času stane automatizovanou a žiaci už tento proces nebudú vnímať ako cudzí, ale ako neoddeliteľnú súčasť historického poznávania.

INTERAKTÍVNE AKTIVITY

Praktická sekcia príručky je navrhnutá tak, aby poskytla jasné a praktické návody na prácu s aktivitami a orientáciu v nástrojoch, ktoré ponúka. Naším cieľom je, aby ste sa cítili sebavedomo a pohodlne pri využívaní všetkých dostupných materiálov a nástrojov.

V tejto časti nájdete podrobné pokyny, ako efektívne pracovať s jednotlivými aktivitami. Každá z nich je navrhnutá tak, aby rozvíjala historické myslenie a aktívne učenie sa študentov. Veríme, že tieto aktivity nielen obohatia hodiny dejepisu, ale aj zvýšia záujem študentov o históriu. Všetky aktivity sme koncipovali tak, aby boli v súlade s IŠVP a naplňali tak obsahový aj výkonový štandard z neho vyplývajúci.

Uvedenú kapitolu tvoria tri časti, ktoré vás prevedú tým, ako sa orientovať v prostredí interaktívnych aktivít na webovom portáli LocalHistory, pri práci s metodickými listami a tým, ako zaradiť jednotlivé metodiky do vyučovacieho procesu, vrátane zoznamu metodík, odporúčaní a tipov, ako s nimi pracovať.

PLATFORMA LOCALHISTORY

Digitálne prostredie platformy je navrhnuté tak, aby vám poskytlo moderné a interaktívne nástroje na výučbu dejepisu. Táto platforma ponúka viacero funkcioná-
lít, ktoré vám pomôžu efektívne pracovať s historickými

prameňmi a zapojiť študentov do bádateľskej výučby. V tejto fáze projektu je vám k dispozícii desať metodík, ktoré vás prevedú udalosťami od novembra 1938 až po rok 1945. Úvod do tejto tematickej oblasti tvorí stručná charakteristika obdobia a funkčná časová os. Tá zaznamenáva najdôležitejšie udalosti skúmaného obdobia od podpísania prvej Viedenskej arbitráže 2. novembra 1938 až po príchod Červenej armády do Košíc 19. januára 1945. Zjednodušuje študentom a učiteľom orientovať sa v čase a je možné sa pri nej zastaviť pred samotnou aktivitou alebo po nej. Pod časovou osou sú k dispozícii jednotlivé cvičenia s osobitým názvom, náhľadovým obrázkom a časovou dotáciou s predpokladaným trvaním aktivity. Po otvorení sa odhalí okrem názvu aktivity aj bádateľská otázka a metodický list, ktorý je možné si stiahnuť.

Aktivity sú kompatibilné so všetkými bežnými internetovými prehliadačmi a je možné ich spustiť prostredníctvom počítačových zariadení, tabletov a čiastočne, v obmedzenom režime interaktívnych prvkov, aj na smartfónoch. Spustením vybranej interaktívnej aktivity sa zobrazí digitálne pracovné prostredie. Úvod každej aktivity tvorí dobrovoľný anonymný dotazník vytvorený pre vedecko-výskumné účely v oblasti didaktiky dejepisu. Dotazník pozostáva z troch otázok, ktoré zaznamenávajú informácie o ročníku, type štúdia a okrese, z ktorého študent pochádza. Údaje budú použité výlučne na výskumné účely. Pokiaľ si neželáte zdieľať tieto informácie, môžete bez obmedzení pokračovať na ďalšiu stranu aktivity.

Každá aktivita sa skladá z niekoľkých samostatných listov, ktoré v procese študenti postupne odкрývajú. Jednotlivé listy je v prvej fáze nutné prejsť jeden po druhom, až po ich otvorení je možné medzi jednotlivými listami preskakovať. Pre posun medzi listami slúži ikona ďalej, ktorá študenta automaticky presunie na nasledujúci list.

Jednotlivé listy tvoria písomné, obrazové, príp. audiovizuálne pramene, pre prácu s ktorými študentov navádzajú nadpisy a podnadpisy, ktoré určujú, ako by mal študent prameň analyzovať. V niektorých aktivitách je úlohou študentov si prameň len podrobne prezrieť, inokedy označiť dôležité informácie alebo objekty, príp. sa prameňa týkať ďalšie navádzajúce úlohy. Študenti sa pri aktivitách stretnú s rôznymi typmi úloh, ktoré sa líšia podľa povahy prameňa. Úlohy môžu zahŕňať priestor na

odpoveď, výber z emocionálnej škály alebo výber z viacerých odpovedí, pričom je potrebné svoje rozhodnutie zdôvodniť. Dôležitou súčasťou rozvoja historického myslenia je schopnosť odôvodniť svoju odpoveď. Je potrebné žiakov naviesť k tomu, aby svoju odpoveď vždy aj v primeranej miere odôvodnili.

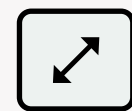
Záver každej interaktívnej aktivity patrí vlastnej seba-reflexii a sebahodnoteniu zo strany žiaka, ktoré majú metakognitívny charakter. Predstavujú dohľad a preberanie zodpovednosti za vlastné učenie sa a mapovanie svojho progresu, resp. silných a slabých stránok vlastného učenia sa. Pre učiteľa môže byť zároveň indikátorom toho, či bádanie bolo úspešné, prípadne môže slúžiť ako jeden z prvkov formatívneho hodnotenia a vyhodnotenia toho, aký efekt má realizovaná bádateľsky orientovaná výučba na príklade konkrétneho cvičenia.

Interaktívne funkcionality:

Pre lepšiu analýzu prameňa sú k dispozícii interaktívne funkcionality, a to lupa, zväčšenie prameňa, možnosť zaznačovať a zvýrazňovať v prameni a pomôcka.

Lupa a zväčšenie obrázkov: Pomocou lupy môžete detailne preskúmať historické dokumenty a obrázky. Funkcia zväčšenia vám umožní priblížiť si dôležité detaily, ktoré by inak mohli zostať nepovšimnuté.

Zvýrazňovanie: Táto funkcia vám umožní označiť a zvýrazniť kľúčové pasáže v textoch a dokumentoch, čo uľahčí študentom identifikáciu a analýzu podstatných informácií. Zvýraznené miesta v prameňoch zostávajú viditeľné aj pri postupe na ďalšie slajdy aktivity, takže žiak sa k nim vie prípadne vrátiť. Zostávajú zvýraznené aj pri exporte aktivity do formátu PDF.

Interaktívna
platforma
LocalHistory:

Práca s pomôckou: Platforma obsahuje interaktívne pomôcky, ktoré poskytujú dodatočné informácie a kontext k jednotlivým prameňom. Tieto pomôcky umožňujú študentom lepšie porozumieť historickým súvislostiam a významu dokumentov.

Uloženie digitálneho pracovného listu: V závere aktivity môžu študenti svoje digitálne pracovné listy uložiť a zdieľať s učiteľom. Táto funkcia zároveň umožňuje jednoduché uloženie a následnú archiváciu študentských prác v ich (online) portfóliu. Zároveň môže slúžiť aj ako akýsi virtuálny pracovný zošit.

Prajete si exportovať a stiahnuť vaše odpovede?

UKONČIŤ BEZ EXPORTOVANIA

EXPORTOVAŤ A UKONČIŤ

LocalHistory
SK EN HU

O projekte Aktuality Tím Aktivita

Digitálna vzdelávacia platforma

Pomôcka interaktívne učebné aktivity, ktoré študentov prevedú dejinami Košíc v rokoch 2. svetovej vojny. Na roky (1938) 1944 - 45 nahliadnu cez optiku rozličných druhov historických prameňov.

zistíte **KTO**
sa skrýva
v minulosti

OBJAVTE
príbehy
budov

Náhľad do interaktívneho webového portálu LocalHistory, v ktorom sú dostupné všetky aktivity.

AKO ZAPOJIŤ ŠTUDENTOV DO BÁDANIA?

Súčasťou každej interaktívnej aktivity je aj meto-
dický list ponúkajúci návod a podporu pri plánovaní
a realizácii vyučovacej hodiny.

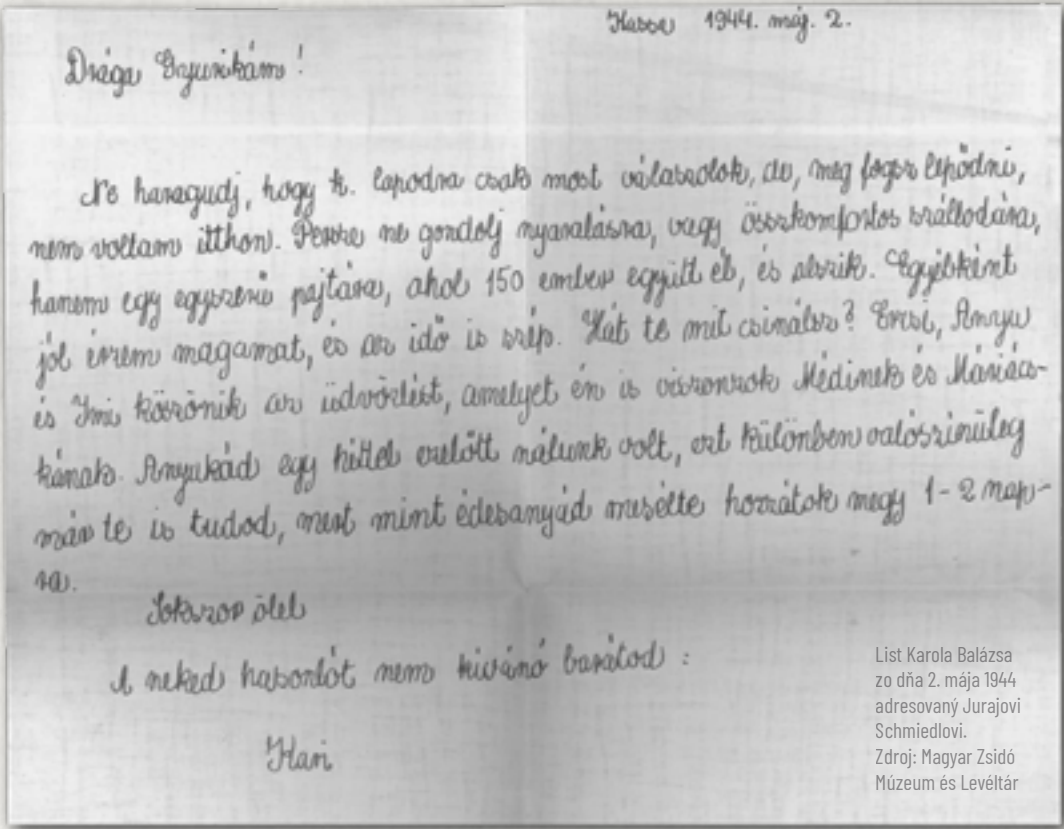
Obsahuje metodické poznámky o obsahu a podrobnosti
týkajúce sa konkrétnych aktivít. Úvod každej metodiky
tvorí titulný list pozostávajúci z názvu aktivity, bádateľ-
skej otázky, časovej dotácie, odporúčaného ročníka, pre
ktorý je aktivita určená, rozvíjaný didaktický koncept,
cieľ hodiny a obsahový a výkonový štandard. Pri výbere
tematického celku a stanovení výkonového a obsahu-
vého vzdelávacieho štandardu vychádzame z aktuálne
platného (i)ŠVP. V aktivitách rovnako tak zohľadňujeme
aj i(ŠVP) platný pre základné školy s vyučovacím jazy-
kom maďarským. Aktivity sa obsahovo primárne dotý-
kajú týchto tematických celkov: Obrazy druhej svetovej
vojny, Slovenský štát (1939 – 1945) a Československo
za železnou oponou (aktivita Namestie politiky) pre
9. ročník základných škôl a Druhá svetová vojna a Čes-
koslovensko za železnou oponou (aktivita Namestie
politiky) pre stredné školy. Už pri koncipovaní metodík
však myslíme aj na nové kurikulum, ktorého obsah sa
snažíme rovnako reflektovať.

Každá metodika obsahuje nielen názov, ale aj báda-
teľskú otázku, ktorá slúži ako hlavný motív celej ak-
tivity. Tieto otázky sú kľúčovou súčasťou evokačnej
a reflexnej časti metodiky, čím podporujú hlbšie po-
rozumenie preberanej témy. Každá aktivita zároveň
rozvíja inú didaktickú koncepciu, ktorej účelom je
podpora historického myslenia pri práci s historickými
prameňmi. Jednotlivé didaktické koncepty pomáhajú
učiteľom štruktúrovať a kategorizovať vyučovacie

hodiny tak, aby študenti lepšie porozumeli historic-
kým udalostiam a ich významu, identifikovali zmeny
a kontinuitu historických udalostí, chápali príčinám
a dôsledkom, vnímali historické udalosti z rôznych per-
spektív a zároveň rozumeli ľuďom, ktorí žili v minulosti,
a v neposlednom rade chápali, prečo má zmysel učiť sa
o dejinách. Nasledujúce strany metodiky pozostávajú
z podrobného popisu toho, ako pracovať s jednotli-
vými aktivitami a prameňmi. V závere sú k dispozícii
ďalšie inšpirácie na vyučovanie (týkajúce sa prebera-
nej témy), ktoré môžu byť použité na vyučovaní, pou-
žité zdroje, pramene a historický kontext k cvičeniu.
Historický kontext, ako súčasť metodického listu, má
za úlohu pomôcť učiteľovi zorientovať sa v historic-
kom čase a priestore vybranej metodiky. Pre ľahšiu
orientáciu sme v metodikách použili rôzne ikony,
ktoré vám rýchlo a jednoducho poskytnú dôležité
informácie.

 čas	 ročník	 didaktický koncept
 cieľ	 výkonový štandard	 obsahový štandard

Tu je krátky prehľad toho, čo jednotlivé ikony zna-
menajú: Funkcie a variabilita jednotlivých metodík sú
pomerne rozmanité a záleží len na vás, ktorý model si
zvolíte alebo akú výučbu preferujete. Metodiky boli vy-
tvorené ako individuálne jednotky, pričom každá z nich
rozpráva svoj vlastný príbeh. Tieto príbehy sa však na-
vzájom prelínajú, spája ich rovnaké miesto a čas, ale
veľakrát aj spoločné témy ako sú boj, úsilie pomôcť,
nádej a hrdinstvo.

List Karola Balázsa
zo dňa 2. mája 1944
adresovaný Jurajovi
Schmiedlovi.
Zdroj: Magyar Zsidó
Múzeum és Levéltár

„Nehnevaj sa, že odpoviem na tvoju pohľadnicu až teraz, budeš prekvapený,
ale nebol som doma. Samozrejme nepredstavuj si dovolenku alebo hotel so
všetkým komfortom, ale obyčajnú stodolu, kde spolu žije a spí 150 ľudí.
V každom prípade sa cítim dobre a počasie je pekné. Čo robíš ty? Erzsi,
Mama a Imi Ti ďakujú za pozdrav, ktorý vraciam aj Médi a Marienke. Tvoja
mama bola u nás pred týždňom. To ale asi už vieš, lebo vás mala o 1-2 dni navštíviť.

Veľakrát ťa objíma Tvoj priateľ,
ktorý ti neželá nič podobné.

Kari

Juraj Schmiedl vo veku
približne 13 rokov. Práve
jemu bol adresovaný list
Karola Balázsa.

Kari, autor listu, bol synom košického röntgenológa Jána
Balázsa (Blaustein) a Ireny Balázsovej (Székely), ktorá je
v liste spomínaná ako Mama. Károly študoval na Premonštrátskom
gymnázii, kde sa spriatelil s adresátom listu, Jurajom
Schmiedlom. Rodina Balázsovcov bývala na Kováčskej 23
a koncom apríla 1944 ich v rámci getoizácie odvieďli do
tehelne. Celá rodina podľa dostupných informácií zahynula
v Auschwitz-Birkenau.

Každú z týchto metodík je možné odučiť samostatne, avšak, pre tých, ktorí preferujú systematický prístup, sme pripravili odporúčané poradie, v ktorom môžu byť jednotlivé aktivity odučené. Toto poradie nájdete na nasledujúcich stranách. Interaktívne aktivity sú koncipované tak, aby tvorili jeden súvislý príbeh. Učiteľ ich môže odučiť ako celok alebo si vybrať len konkrétny segment, vybraný prameň, ktorý považuje za relevantný a podporí ním aktuálne preberané učivo v regionálnom kontexte. Uvedomujeme si, že s aktuálnym nastavením dejepisnej dotácie nie je možné plne realizovať všetky plánované aktivity. Naším cieľom preto bolo poskytnúť širokú škálu prameňov, ktoré budú učiteľom k dispozícii. Môžu sa inšpirovať spôsobmi, ako pracovať s prameňmi, ako klásť otázky týkajúce sa prameňov, či už písomných alebo obrazových. Aktivity môžu byť súčasťou hlavného vyučovacieho procesu, ale rovnako tak dejepisných seminárov a krúžkov. Pri implementácii vyučovacích cieľov, výkonového a obsahového štandardu, vychádzame, ako sme už vyššie spomínali, z aktuálne platného vzdelávacieho štandardu, avšak reflektujeme zároveň aj inovácie, ktoré prináša nové kurikulum. To plánuje vytvoriť priestor aj pre témy, ktoré doposiaľ mali len limitované

možnosti pri výučbe dejín. Dejepisný komponent, ako je v novom kurikule označovaná dejepisná zložka vo vzdelávacej oblasti Človek a spoločnosť, napríklad umožňuje aj realizáciu tematických dní zameraných na sondy do regionálnych dejín. Aktivity je možné realizovať individuálne, skupinovo, ale aj s celou triedou. Rozhodnutie, akú formu si učiteľ zvolí, je len na ňom. Môžu do toho vstúpiť rôzne faktory, či už individuálne potreby žiakov, personalizácia vyučovania, technické vybavenie triedy, ale aj preferencie vyučovacieho štýlu učiteľa. Ak je v triede k dispozícii len počítač a dataprojektor, príp. interaktívna tabuľa či multiboard, môže učiteľ odučiť aktivity s celou triedou frontálne. V prípade, že má učiteľ k dispozícii tablety alebo počítače, môže zvoliť skupinovú, príp. individuálnu prácu. Z dôvodu zefektívniť a uľahčiť učiteľovi prácu s aktivitami sme každej aktivite pridelili úroveň náročnosti. Prvá úroveň (📖) je vhodná pre študentov, ktorí začínajú pracovať s historickými prameňmi, aktivity sú jednoduché a zamerané na základné porozumenie. Druhá úroveň (📖📖) je vhodná pre študentov, ktorí už majú základné skúsenosti s prácou s prameňmi a sú pripra-

vení na zložitejšie úlohy. Tretia úroveň (📖📖📖) už očakáva od študentov schopnosť zvládať náročnejšie úlohy. Táto úroveň je určená pre študentov, ktorí majú pokročilé zručnosti pri práci s prameňmi a sú schopní vykonávať náročnejšie analýzy. Zároveň táto úroveň predpokladá znalosť niektorých kľúčových poznatkov, s ktorými sa mohli študenti stretnúť pri predchádzajúcich aktivitách. Tie môžu byť dôležité pre úspešné bádanie.

TABUĽKY REPREZENTUJÚ NAMI ODPORÚČANÉ PORADIE, V KTOROM MÔŽU BYŤ JEDNOTLIVÉ AKTIVITY ODUČENÉ. KAŽDÁ TABUĽKA OBSAHUJE NÁZOV AKTIVITY, DIDAKTICKÝ KONCEPT, BÁDATEĽSKÚ OTÁZKU, ANOTÁCIU A INDÍCIU, KTORÁ URČUJE NÁROČNOSŤ DANEJ AKTIVITY.

Dobový pohľad na Pamätník vojakov Sovietskej armády.

1

OD KOŠÍC KU KASSA

Koncept: Dobové perspektívy

Bádateľská otázka: Ako vnímali obyvatelia Košíc Viedenskú arbitráž?

Anotácia: Cieľom aktivity je analýza a interpretácia historických udalostí spojených s Viedenskou arbitrážou a jej dopadom na obyvateľov Košíc. Študenti majú k dispozícii rôzne druhy dobových prameňov, ktoré im umožnia porozumieť zmenám po pripojení južnej časti Slovenska k Maďarskému kráľovstvu v roku 1938. Študenti prostredníctvom práce s autentickým videozáznamom a písomnými spomienkami analyzujú rôzne perspektívy pohľadu (cez česko-slovenskú, maďarskú, židovskú národnosť) na uvedené udalosti a prvé reštriktívne opatrenia proti židovskému obyvateľstvu.

Náročnosť: 📖

2

JEDINÁ, KTORÁ PREŽILA

Koncept: Príčiny a dôsledky

Bádateľská otázka: Kto bol nepriateľ režimu?

Anotácia: Študenti pomocou dobových prameňov (obrazových a písomných) skúmajú prejavy a represie totalitného režimu voči civilnému obyvateľstvu v čase vojny v Košiciach. Analyzujú prejavy a dôsledky fašistického teroru, vrátane verejných poprav a deportácií. Aktivita zahŕňa prácu s obrazom Júliusa Bukovinského Obesenci z roku 1945, dobovými plagátmi a zápisnicou z Okresného ľudového súdu o prežití Márie Vantuchovej. Študenti v priebehu aktivity interpretujú historické pramene, identifikujú príčiny a dôsledky represálií a formulujú vlastné závery.

Náročnosť: 📖📖📖

3

PRIATEĽ, KTORÝ TI NEŽELÁ NIČ PODOBNÉ

Koncept: Dobové perspektívy

Bádateľská otázka: Čo sa dialo v košickej tehelni?

Anotácia: Aktivita sa zameriava na skúmanie osudov židovskej komunity v Košiciach počas druhej svetovej vojny, konkrétne na príbehy spojené s košickou tehelnou. Prostredníctvom dobových obrazových, písomných a audiovizuálnych prameňov študenti identifikujú, kde bola situovaná a akému účelu slúžila tehelná v čase vojny. Aktivita zahŕňa prácu s fotografiami, listom 12-ročného chlapca Kariho a spomienkami pani Marianny, ktoré ilustrujú život internovaných ľudí a ich osudy. Študenti interpretujú historické pramene, identifikujú reštriktívne opatrenia proti židovskému obyvateľstvu a formulujú vlastné závery.

Náročnosť:

5

NÁSTRAHY POMOCI

Koncept: Vzťah k minulosti

Bádateľská otázka: Čo riskovali v čase vojny?

Anotácia: Študenti sa prostredníctvom tejto aktivity zoznamujú s formami pomoci obetiam vojnového konfliktu v Košiciach počas druhej svetovej vojny a rizik, ktoré podstupovali ich záchrancovia. Prostredníctvom dobových písomných a obrazových prameňov žiaci analyzujú príbehy ľudí, ako bol dominikánsky kňaz Mikuláš Jozef Lexmann a jezuitských bratov, ktorí poskytovali útočisko utečencom a politickým oponentom. Aktivita zahŕňa prácu s pamätníkom, dobovými článkami a archívnymi dokumentmi, ktoré ilustrujú odvahu a obetavosť týchto jednotlivcov. Žiaci sa učia interpretovať historické pramene, identifikovať prejavy totalitného režimu a formulovať vlastné závery.

Náročnosť:

4

HOVORILI, ŽE ICH VEZÚ NA PRÁCU...

Koncept: Vzťah k minulosti

Bádateľská otázka: Prečo ich prenasledovali?

Anotácia: Hlavnou témou aktivity je porozumenie udalosti spájajúcich sa s rómskym holokaustom počas druhej svetovej vojny, známeho ako porajmos. Prostredníctvom dobových písomných a obrazových prameňov študenti analyzujú postupné obmedzovanie práv a slobôd rómskych obyvateľov Košíc, ich deportácie a život v koncentračných táboroch. Aktivita zahŕňa prácu s nariadením o zbere Rómov, osobnými spomienkami Dezidera Lacka a ďalšími historickými dokumentmi, ktoré ilustrujú perzekúcie a následky vojnových udalostí na rómsku komunitu.

Náročnosť:

6

DÁM IM MIESTO A MENO

Koncept: Vzťah k minulosti

Bádateľská otázka: Kto sú Spravodliví medzi národmi?

Anotácia: Aktivita sa zameriava na rôzne formy záchrany obyvateľov židovskej komunity, pričom osobitnú pozornosť venuje identifikácii a pochopeniu významu titulu Spravodliví medzi národmi. Tento titul je udeľovaný jednotlivcom, ktorí neváhali riskovať vlastný život na pomoc židovskému obyvateľstvu. Študenti analyzujú a interpretujú historické pramene, identifikujú motivácie a riziká spojené s týmito činmi a formulujú vlastné závery.

Náročnosť:

7

ŠTUDENTI NA FRONTE

Koncept: Dobové perspektívy

Bádateľská otázka: Prečo museli ísť?

Anotácia: Pri práci s aktivitou študenti skúmajú osudy mladých chlapcov, študentov na sklonku druhej svetovej vojny. Prostredníctvom písomných a obrazových prameňov sa zoznamujú s polovojenskou mládežníckou organizáciou Levente, pomocou denníkových zápisov pátrajú po tom, čo sa s chlapcami počas vojny aj po vojne udialo.

Náročnosť:

8

ICH ZLOČINY VŠAK ZOSTALI...

Koncept: Príčiny a dôsledky

Bádateľská otázka: Prečo boli súdení?

Anotácia: Prostredníctvom aktivity sa študenti oboznámia s udalosťami z rokov 1944 – 1945 z perspektívy realizátorov fašistického teroru, čelných predstaviteľov Strany šíkových krížov v Košiciach. Študenti pomocou obrazových a písomných prameňov získajú postupný obraz o tom, kto za týmito zločinmi stojí a aký bol ich ďalší osud po vojne.

Náročnosť:

9

OD KASSA KU KOŠICIAM

Koncept: Vzťah k minulosti

Bádateľská otázka: Aké zmeny priniesol koniec vojny obyvateľom Košíc?

Anotácia: Študenti prostredníctvom analýzy písomných a obrazových prameňov zisťujú, ako vyzeralo mesto a čo prežívali obyvatelia po príchode Červenej armády do Košíc. Oboznamujú sa so zmenami, ktoré priniesol koniec vojny nielen na príklade Košíc, ale v kontexte obnovy celej Československej republiky. Študenti analyzujú a interpretujú historické pramene, identifikujú politické a ideologické zmeny, pocity obyvateľov spojené s týmito udalosťami a formulujú vlastné závery.

Náročnosť:

10

NÁMESTIE POLITIKY?

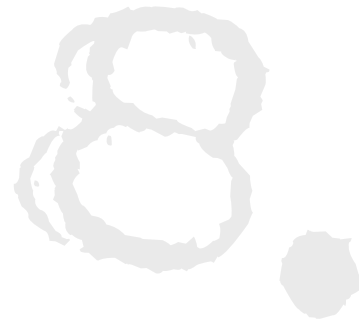
Koncept: Trvanie a zmena

Bádateľská otázka: Prečo sa menil názov námestia?

Anotácia: Táto aktivita sa venuje analýze miesta, ktoré každý Košičan dôverne pozná – Námestiu osloboditeľov. Prostredníctvom skúmania máp zo štyroch rozličných politických režimov a dobovej fotografie vyvodzujú študenti závery o tom, ako sa politické dianie premietalo do verejného priestoru.

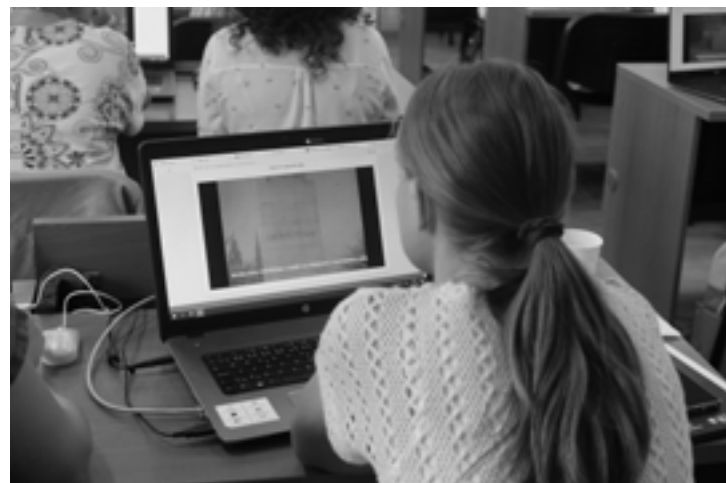
Náročnosť:

PREČO JE POTREBNÁ ZMENA PARADIGMY HODNOTENIA?

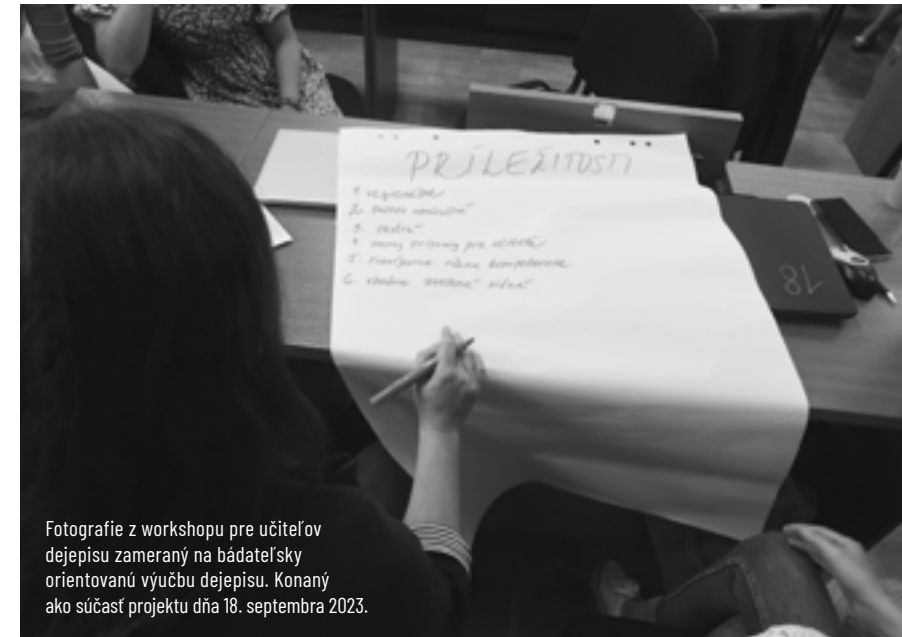
Na workshope s učiteľmi, ktorý sa venoval hodnoteniu bádateľsky orientovanej výučby dejepisu, sme prirovnali hodnotenie k čiernej diere. Prečo?

Na jednej strane vieme, že obrovská čierna diera tvorí jadro našej galaxie, nášho (dejepisného) vesmíru, pretože proces učenia sa často týka čiastkovej alebo finálnej klasifikácie. Na druhej strane, podporných materiálov k procesu hodnotenia a podpory motivácie žiakov je vo svete didaktiky dejepisu pre učiteľov ako šafránu. Podobne ako v astrofyzike čiernej diery, aj hodnotenie predstavuje neznámu, takmer neprebádanú oblasť, ktorá nás vždy prekvapí niečím novým, aj keď si myslíme, že jej fungovaniu už začíname rozumieť. Rovnako ako čierna diera pohlcuje informácie a stráca sa v nej aj svetlo, aj žiak môže mať dojem, že jeho schopnosti, talent či motivácia učíť sa sa v procese hodnotenia, ktorý je často orientovaný na finálny výsledok, môžu úplne vytratiť. Hodnotiace systémy môžu byť pre žiaka nepredvídateľné, neviditeľné, nezrozumiteľné a často vnímané aj ako nespravodlivé. Pri hodnotení preto musíme nájsť spôsob, ako z tejto čiernej diery dostať svetlo von.

Implementácia BOV môže byť pre učiteľov výzvou, najmä pokiaľ ide o hodnotenie. Toto znepokojenie vyplýva z povahy BOV, ktorá je založená na samostatnom bádaní a otvorených otázkach, na ktoré neexistujú vždy jednoznačné a konkrétne odpovede. Je oveľa ľahšie klasifikovať odpoveď na zatvorenú otázku typu: „Kedy bola podpísaná Viedenská arbitráž?“, než odpoveď na otvorenú otázku: „Ako vnímali obyvatelia Košíc Viedenskú arbitráž?“, ktorú nájdete v jednej z našich aktivít.

Americký didaktik dejepisu Sam Wineburg vo svojej knihe *Prečo sa učíť dejepis? Keď je priamo v tvojom telefóne* (ang. originál *Why Learn History? When It's Already on Your Phone*) hovorí, že ešte nikdy sme nemali toľko informácií na dosah (vdaka existencii smartfónov), ale zároveň sme nikdy neboli tak slabo pripravení čeliť tomuto tlaku. Google nám síce poskytuje množstvo možností, vrátane odpovede na otázku, kedy bola podpísaná Viedenská arbitráž, ale nedokáže žiakov naučiť rozlišovať a triediť informácie. Preto je potrebná zmena paradigmy hodnotenia schopností a zručností žiakov pre potreby 21. storočia. Vyhľadávať si odpoveď na faktografickú otázku je dnes veľmi jednoduché. A to v čase písania knihy Wineburg ešte netušil o fenoméne, ktorý v roku 2022 spôsobilo spustenie chatu GPT. Nástroje umelej inteligencie, predovšetkým chatboty, možno považovať pravdepodobne za najprelomovejšie nástroje tohto digitálneho veku. Ich existencia si však vynucuje aj zmeny v spôsobe hodnotenia. Hodnotenia, ktoré by sa malo posunúť od hod-

Fotografie z workshopu pre učiteľov dejepisu zameraný na bádateľsky orientovanú výučbu dejepisu. Konaný ako súčasť projektu dňa 18. septembra 2023.

notenia žiakov z hľadiska znalostí, k hodnoteniu ich schopnosti kreatívne, kriticky a zodpovedne pracovať s dostupnými nástrojmi vrátane umelej inteligencie.

Ako teda možno férovejšie hodnotiť bádateľské odpovede žiakov? Nad touto otázkou sa zamýšľali aj americkí didaktici dejepisu z Digital Inquiry Group (kedysi Stanford History Education Group, ďalej DIG), na čele ktorých stojí práve spomínaný Wineburg. Vytvorili systém, na základe ktorého je možné hodnotiť to, ako žiak historicky myslí, aj to, ako ovláda jednotlivé zručnosti pri skúmaní historických prameňov. Projektom, ktorý nesie príznačný názov *Beyond the Bubble* (slov. Mimo bublinu, evokujúci vystúpenie zo zaužívaného spôsobu myslenia/hodnotenia) sme sa pri spôsobe hodnotenia cvičení v mnohom inšpirovali. Pri hodnotení bádania sa môžeme zamerať nielen na porozumenie samotnej bádateľskej činnosti, resp. rozvoja historického myslenia, ale aj na hodnotenie jednotlivých zručností, ktoré sú pre naplnenie úspešného bádania potrebné. Pre hodnotenie osvojovania si historického myslenia boli preto vytvorené špeciálne rubriky s jasne definovanými kritériami úspešnosti skúmaného prameňa, ktoré učiteľom pomáhajú jednoducho overiť úroveň porozumenia bádania

teľskej činnosti.

Táto stratégia hodnotenia je navrhnutá tak, aby učiteľom dejepisu poskytla univerzálny rámec pre hodnotenie aktivity. Ak by sme sa mali vrátiť k otázke: „Ako vnímali obyvatelia Košíc Viedenskú arbitráž?“, ktorá je súčasťou aktivity od Košíc ku Kassa, tak by sme jednotlivé kritéria úspeš-

nosti bádania definovali nasledovne. Na základe skúseností navrhujeme štyri úrovne hodnotenia, a teda párny počet bádateľských zručností (napr. bádateľ, kronikár, učen, pozorovateľ).

ÚROVEŇ 1 (bádateľ, skúsený, expert...): Študent dokáže vysvetliť rôzne perspektívy pohľadov jednotlivých skupín obyvateľstva (napr. maďarská komunita mohla byť s príchodom maďarskej vlády spokojná, česko-slovenská negatívne ovplyvnená, židovská komunita mohla mať obavy z narastajúceho antisemitizmu) na udalosti Viedenskej arbitráže. Dokáže popísať dôsledky Viedenskej arbitráže na život a identitu Košíc a jeho obyvateľov. Študent preukazuje vynikajúcu schopnosť analyzovať historické pramene, chápať historické súvislosti a dokáže svoje názory zdôvodniť.

Príklad študentskej odpovede: „Obyvatelia Košíc vnímali situáciu rozdielne. Zatiaľ čo maďarskí obyvatelia vítali návrat územia južného Slovenska ku Maďarsku a očakávali zlepšenie ich postavenia a práv v krajine, pre československých obyvateľov mohla znamenať táto zmena nútenú emigráciu a stratu domovov a práce. Pravdepodobne boli aj takí, ktorí Košice neopustili. Tento proces

bol sprevádzaný pocitom nespravodlivosti. Medzi židovskou komunitou vládla neistota z narastajúceho antisemitizmu, ktorý bol už vtedy podporovaný maďarskou vládou. Dôsledky viedenskej arbitráže na život obyvateľov Košíc tak boli rozsiahle a rôzne.”

ÚROVEŇ 2 (kronikár, prehlbujúci, pokročilý...): Študent dokáže uviesť rozdiely v postojoch jednotlivých skupín, avšak bez zdôvodnenia svojho tvrdenia. Uvedomuje si dôsledky arbitráže v živote obyvateľov Košíc, ktoré však nevie zdôvodniť ani charakterizovať. Študent preukazuje dobrú schopnosť pracovať s historickými prameňmi a porozumieť chronologickým súvislostiam, avšak bez výraznejšej schopnosti argumentovať alebo interpretovať získané informácie.

Príklad študentskej odpovede: „Maďarskí obyvatelia vítali politickú zmenu, československí obyvatelia sa len ťažko zmierovali so stratou územia, museli opustiť mesto, židovskí obyvatelia mohli pociťovať obavy. Podoba mesta sa zmenila.”

ÚROVEŇ 3 (učeň, učiaci sa, používateľ...): Žiak je schopný rozpoznať, že obyvatelia Košíc môžu mať rôzne postoje k Viedenskej arbitráži na základe svojho pôvodu alebo náboženstva. Odpoveď obsahuje len obmedzené informácie o dopadoch na obyvateľstvo, bez hlbšieho vysvetlenia alebo analýzy. Žiak preukazuje základné porozumenie historickým faktom a udalostiam, ale s obmedzenou schopnosťou vysvetliť ich v širšom kontexte.

Príklad študentskej odpovede: „Maďari boli spokojní lebo znova boli súčasťou Maďarska a Česi a Slováci sa museli odsťahovať. Židia sa museli prispôbiť.”

ÚROVEŇ 4 (pozorovateľ, začiatovník, začínajúci...): Žiak preukazuje minimálne znalosti historického kontextu, príp. sú odpovede historický nepresné, nezrozumiteľné. Potreba výraznejšieho zlepšenia v porozumení historických konceptov a argumentácií.

Príklad študentskej odpovede: „Niektorí boli šťastní, iní sa museli odsťahovať.”

Jednotlivé úrovne osvojovania si princípov historického myslenia môže učiteľ v závislosti od vekovej kategórie žiakov pomenovať aj kreatívnejšie. Napríklad inšpirované známymi filmami, seriálmi či počítačovými hrami. Pre žiakov, najmä tých menších, to môže pôsobiť motivujúcejšie, ak sa v procese učenia pomyselné stanú svojimi hrdinami. Kriteriaálne hodnotenie a hodnotenie pomocou rubrik je nielen vhodnou cestou ako hodnotiť BOV, ale predstavuje aj objektívnejší model hodnotenia pre žiakov, keďže žiaci spravidla vopred vedľa, aké konkrétne požiadavky musia splniť na dosiahnutie úspešného, požadovaného výsledku zo strany učiteľa. Takýto typ hodnotenia sa spája skôr s formatívnym hodnotením, keďže podporuje proces učenia sa tým, že žiakovi poskytuje konštruktívnu a priebežnú spätnú väzbu. Napriek tomu sa dá veľmi efektívne kvantifikovať a premeniť aj na sumatívne hodnotenie. Zvlášť, ak ide o bádanie, ktoré trvá dlhší čas, napríklad pri komplexnejších úlohách alebo pri ukončení projektu.

Vychádzajúc z princípov IBL cyklu (bádateľského cyklu) sme pre dejepis navrhli nasledovnú tabuľku:

 FÁZA IBL CYKLU	 KRITÉRIUM	 BÁDATEĽ	 KRONIKÁR	 UČEŇ	 POZOROVATEĽ
VÝSKUMNÁ OTÁZKA	Formulácia bádateľskej otázky.	Výskumná otázka je formulovaná jasne, vo vzťahu k historickému kontextu je relevantná.	Dobre formulovaná výskumná otázka, menej prepojená s historickým kontextom.	Formulácia výskumnej otázky je nejasná, prípadne absentuje prepojenie s historickým kontextom.	Žiak má problém s formuláciou výskumnej otázky, resp. ju nedokáže naformulovať.
ZBER DÁT	Vyhľadávanie a analýza prameňov.	Efektívne zhromažďuje a analyzuje pramene, dokáže identifikovať kľúčové informácie a prepojiť ich s bádateľskou otázkou.	Zhromažďuje a analyzuje pramene, identifikuje hlavné informácie. Menej ich prepája s bádateľskou otázkou.	Zhromažďovanie prameňov a anlyza je povrchná, informácie slabo prepájajú s bádateľskou otázkou.	Má problémy so zhromažďovaním a analýzou prameňov, nedokáže identifikovať kľúčové informácie.
ANALÝZA	Práca a interpretácia prameňov.	Analyzuje a hodnotí informácie z rôznych zdrojov, pracuje s okolnosťami vzniku prameňa a jeho účelom, prepája ho s historickým kontextom a nachádza súvislosti, na základe čoho formuluje vlastné názory.	Analyzuje a hodnotí informácie z rôznych zdrojov, pracuje s okolnosťami vzniku prameňa a jeho účelom, ale nedokáže obhájiť svoje názory.	Interpretuje informácie len povrchné, bez hlbšej analýzy a hodnotenia.	Žiak má problémy s interpretáciou prameňov a nedokáže správne pochopiť ani základné informácie.
ZÁVERY	Formulovanie záverov a ich prezentácia.	Jasne a logicky formulované závery. Prezentácia je pútavá, využíva vhodné vizuálne a audiovizuálne pomôcky.	Menej jasné, diskutabilné závery. Prezentácia je menej pútavá, obmedzené využitie pomôcok.	Študent vyvodzuje nejasné, zjednodušujúce závery. Prezentácia je nelogicky štruktúrovaná, žiak nepoužíva vhodné pomôcky.	Problémy s formuláciou výsledkov, resp. nedokáže vyvodiť žiadne závery. Prezentácia je nelogická, prípadne absentuje úplne. Žiak nevyužíva žiadne pomôcky.
REFLEXIA	Sebahodnotenie a využívanie sebahodnotiacich prvkov.	Dokáže efektívne využívať sebahodnotiace prvky, vie kriticky zhodnotiť svoj postup, vidí oblasti pre zlepšenie.	Využíva pomôcky na sebahodnotenie a na hodnotenie svojho postupu, menej detailne identifikuje oblasti na zlepšenie.	Použitie sebahodnotiacich prvkov je povrchné, resp. nedokáže kriticky zhodnotiť svoj postup a svoje silné a slabé stránky.	Problémy s využitím sebahodnotenia, nedostatočná, prípadne žiadna sebareflexia.

V upravenej podobe sa dá tabuľka využiť aj na hodnotenie úspešnosti bádania jednotlivých aktivít na portáli LocalHistory. Predovšetkým ide o fázy týkajúce sa analýzy historických prameňov, interpretácii dát, formulovania záverov (odpovedí na bádateľskú otázku) a reflexie a sebareflexie, ktorá je dostupná v každom jednom cvičení. Učiteľ má možnosť taktiež pridať aj ďalšie kritéria ako napríklad: etika pri práci, tímová spolupráca, inovatívnosť, využívanie digitálnych technológií a pod.

Vlastnú reflexiu práce zo strany študenta vnímame ako neodškriepiteľnú súčasť procesu učenia sa. Je ďalším vyústením procedurálnych znalostí smerom k meta-kognitívnemu poznaniu, teda k uvedomeniu si svojich vlastných silných a slabých stránok dôležitých pre znalosť svojich limitov, pre rozvoj ďalších zručností, vrátane ďalšej motivácie a preberania zodpovednosti za vlastné učenie sa. Aj preto je súčasťou každého cvičenia záverečná sebareflexia, ktorú sme sa snažili čo najviac variovať. Táto fáza, hoci je primárne určená žiakom na

ich vlastné sebapoznanie, má veľkú výpovednú hodnotu aj pre učiteľa v rámci formatívneho hodnotenia. Učiteľ v reálnom čase, v procese bádania a osvojovania si znalostí, dokáže vyhodnotiť mieru úspešnosti, resp. neúspešnosti bádania. V tejto časti aktivít sme využili rôzne techniky, ktoré učiteľom môžu pomôcť jednoducho overiť úroveň porozumenia žiakov aj pri iných témach. Žiaci aj učitelia sa tak môžu stretnúť so škálovaním, metódou 3-2-1, výberom úrovne poznania na základe vlastných pocitov, vypísaním kľúčových slov, formulovaním vlastných návrhov a pod. Tieto techniky môže učiteľ využívať priebežne aj s pomocou digitálnych technológií poskytujúcich okamžitú spätnú väzbu. Pomôcť mu môžu aplikácie ako Mentimeter, Polleverywhere, Google Forms, Microsoft Forms a i. Aj vďaka tomuto tak má učiteľ možnosť rýchlejšie identifikovať tie oblasti, v ktorých sa žiaci potrebujú zlepšiť, prípadne aj upraviť samotný proces výučby vzhľadom na progres žiakov pri bádani.

Príklady sebareflexie a sebahodnotenia, ktoré môžete nájsť ako súčasť aktivít.

1. Dokážem porovnávať rôzne pramene a porozumieť svedectvám, ktoré ukrývajú.

Áno Nie S pomocou

2. Na základe ich analýzy dokážem určiť podobnosti a odlišnosti z nich vypývajúce.

Áno Nie S pomocou

3. Dokážm kriticky posúdiť historický prameň.

Áno Nie S pomocou

4. Viem zaujať stanovisko a rozumiem, prečo existujú rôzne pohľady a tú istú udalosť.

Áno Nie S pomocou

Škála porozumenia

Pomocou funkcie zvyrazňovania vyznačte, kde na škále sa po absolvovaní cvičenia nachádzate.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Na základe aktivity na hodine, dokončite nasledujúce výroky:

Aktivita ma naučila, že...

Najviac ma na aktivite zaujalo...

Pri práci na aktivite som sa cítil/a...

Potrebujem ešte popracovať na...

Svoju odpoveď zdôvodni, prípadne napíš, aké dodatočné otázky k aktivite ešte máš.

A ČO ĎALEJ?

Uvedomujeme si, že vnášanie inovácií do prostredia založeného stále na prevažne transmisívnom charaktere výučby je dlhodobým procesom. Aj z tohto dôvodu je cieľom celého projektového tímu hľadanie ďalších grantových schém, prípadne partnerov, prostredníctvom ktorých by sme mohli v napĺňaní našej vízie ďalej pokračovať. Máme vytvorené funkčné digitálne prostredie, v ktorom si vieme nielen kedykoľvek sami jednoducho vytvárať aktivity, ale postupným overovaním v praxi ich aj ďalej modifikovať a zdokonaľovať. Naším ďalším krokom tak bude snaha sprostredkovať sledované obdobie v podobe nových interaktívnych aktivít aj v ďalších lokalitách arbitrážneho územia. Od Rožňavy cez Lučenec až po Senec. Rovnako tak by sme v budúcnosti rady rozšírili interaktívne aktivity o Košiciach a okolí aj na iné dejinné obdobia, predovšetkým sa však chceme držať dejín 20. storočia, ktorému sa v rámci projektového tímu venujeme aj v našej vedecko-výskumnej činnosti.

Preto na záver, milí učitelia, čitatelia, veríme, že vám prepojenie regionálnych dejín s bádateľsky orientovanou výučbou dejepisu v interaktívnom digitálnom prostredí ponúkne skvelú možnosť, ako spraviť výučbu zaujímavejšou a prepojiť ju s každodennou realitou

vašich študentov. Portál LocalHistory im umožňuje vidieť históriu ako súčasť prostredia, v ktorom žijú, spoznávať samých seba. Takýto typ výučby navyše podporuje kritické myslenie a samostatnosť žiakov, keďže ich vedie k tomu, aby si sami kladli otázky a hľadali odpovede. Máme tak skvelú príležitosť spraviť dejepis praktickejšim a pre žiakov zmyslupnejším.

Na záver by sme vám ešte chceli dať jednu malú radu. Nenechajte sa pri zavádzaní konštruktivisticky ladenej výučby odradiť prvotným neúspechom, je totiž dosť možné, že žiaci, ktorí takýto typ výučby nikdy nezažili, budú reagovať zmätene. Pokojne začnite jednou aktivitou, prácou len s jedným primárnym prameňom. Transformácia a inovácia vzdelávania je aj mentálny proces, ktorý musí vnútorne prijať nielen učiteľ, ale aj žiak. A v neposlednom rade, aj malý krok je predsa krokom vpred. Kto by si v roku 1903, keď Flyer bratov Wrightovcov letel 12 sekúnd, pomyslel, že tento 37-metrový prelet navždy zmení pohyb ľudí po planéte a prepojí celý svet?

Prajeme vám a vašim žiakom príjemné, úspešné a zmysluplné bádanie cez portál LocalHistory.

ČO NÁS INŠPIROVALO? (ZOZNAM LITERATÚRY)

BODNÁROVÁ, Miloslava. Vzťah všeobecných a regionálnych dejín. In *Regionálne dejiny a dejiny regiónov. Ročenka Katedry dejín FHPV PU 2004*. Prešov : Universum, 2004, s. 9–12.

ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2015. 624 s.

ČINÁTL, Kamil – NAJBERT, Jaroslav – RIPKA, Vojtěch. Historická gramotnost v aplikaci HistoryLab: realistický přístup k osvojování didaktické teorie dějepisu. In *Historie – Otázky – Problémy*, 2021, roč. 13, č. 2, s. 50–70.

ČINÁTL, Kamil a kol. *Metodika HistoryLabu*. Praha : ÚSTR, 2021. 152 s.
Dostupné online na: <https://lms.historylab.cz/pdf/metodika-historylabu.pdf>.

Digitálna vzdelávacia platforma LocalHistory. Dostupné online na: <https://www.localhistory.sk/>.

Document Analysis with Students. In *DOCSTeach. The online tools for teaching with documents, from the National Archives*. Dostupné online na: <https://www.docsteach.org/resources/document-analysis>.

DOWNING, Verity – BOYDELL, Stuart. *Integrating the local context into the curriculum to support students with the transition from 'Understanding the World' in the EYFS to history in Key Stage 1*. Dostupné online na: https://my.chartered.college/impact_article/integrating-the-local-context-into-the-curriculum-to-support-students-with-the-transition-from-understanding-the-world-in-the-eyfs-to-history-in-key-stage-1/.

FILČÁKOVÁ, Mirama – LUKÁČOVÁ, Katarína. Potenciál bibliografických prác Michala Potemru pri výučbe dejepisu. In KURUCOVÁ, Andrea – FENIKOVÁ ČARNOGURSKÁ, Martina (eds.). *Dvojica v súkoliach vedy: Michal Potemra a Mária Potemrová : zborník z konferencie a personálne bibliografie*. Košice : ŠVK, 2022, s. 43–67.

FOGELOVÁ, Patrícia – SZEGHY-GAYER, Veronika. *Proti režimu. Príbehy odporu a odvahy v období nacistickej okupácie v Košiciach*. Košice : Spoločenskovedný ústav CSPV SAV, v. v. i., 2024. 212 s.

Inovovaný štátny vzdelávací program pre gymnáziá so štvorročným a päťročným vzdelávacím programom. Dejepis. Dostupné online na: https://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/inovovany-statny-vzdelavaci-program/dejepis_g_4_5_r.pdf.

Inovovaný štátny vzdelávací program pre základné školy. Dejepis. Dostupné online na: https://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/inovovany-statny-vzdelavaci-program/dejepis_nsv_2014.pdf.

Kerettanterv a gimnáziumok 9–12. évfolyama számára. Történelem 9–12. évfolyam. Dostupné online na: https://www.oktatas.hu/kozneveles/kerettantervek/2020_nat/kerettanternv_gimn_9_12_evf.

Kolektív autorů ÚSTR. *Soudobé dějiny – badatelský pracovní sešit dějepisu pro 9. ročník*. Praha : Fraus, 2023. 108 s.

Kolektív autorů ÚSTR. *Soudobé dějiny – příručka učitele badatelského dějepisu*. Praha : Fraus, 2022. 180 s.

KRATOCHVÍL, Viliam. *Metafora stromu ako model didaktiky dejepisu*. Bratislava : RAABE, 2019. 270 s.

LIGHTNING, Jay. Constructing Local History Units with Document-Based Lessons. In *The History Teacher*, 2022, roč. 55, č. 2, s. 335–348.

Ministerstvo školstva, výskumu, vývoja a mládeže Slovenskej republiky. „*B. Gröhling: Do reformy vzdelávania sa zapojili po prvýkrát okrem učiteľov aj žiaci a rodičia*“. Tlačová správa MŠVVaM SR, 14. 05. 2022. Dostupné online na: <https://www.minedu.sk/b-groehling-do-reformy-vzdelavania-sa-zapojili-po-prvykrat-okrem-ucitelov-aj-ziaci-a-rodicia/>.

Ministerstvo školstva, výskumu, vývoja a mládeže Slovenskej republiky. *Odbornosť vyučovania*. Dostupné online na: <https://www.minedu.sk/odbornost-vyucovania/>.

NAJBERT, Jaroslav (ed.). *Promýšlet dějepis v 21. století Digitální aplikace pro práci s prameny HistoryLab.cz*. Praha : ÚSTR, 2017. 144 s.

NOVOTNÝ, Pavel. *Regionální dějiny a jejich postavení ve výuce dějepisu*. [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 1–6. Dostupné online na : <https://educoland.muni.cz/historie/archiv/regionalni-dejiny-a-jejich-postaveni-ve-vyuce-dejepisu/>.

PINKAS, Jaroslav. *Třetí odboj v didaktické perspektivě*. Praha : NLN s.r.o., 2020. 224 s.

RÁKOSNÍK, Jakub. *Co je nového v historii*. Praha : Nová beseda, 2024. 95 s.

REISMAN, Abby. *Document-Based Whole-Class Discussion*. Dostupné online na: <https://teachinghistory.org/teaching-materials/teaching-guides/25620>.

REISMAN, Avishag. The „Document-Based Lesson“: Bringing disciplinary inquiry into high school history classrooms with adolescent struggling readers. In *Journal of Curriculum Studies*, 2012, roč. 44, č. 2, s. 233–264.

SEIXAS, Peter – MORTON, Tom. *The Big Six. Historical Thinking Concepts*. Toronto : Nelson Education, 2013. 218 s.

SEIXAS, Peter. Historical Consciousness and Historical Thinking. In CARRETERO, Mario – BERGER, Stefan – GREVER, Maria (eds.). *Palgrave Handbook of Research in Historical Culture and Education*. London : Palgrave Macmillan, 2017, s. 59–72.

Slovenská historická spoločnosť pri SAV. *Výzva účastníkov 15. zjazdu Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV*. 11. 5. 2016. Dostupné online na: <http://www.shs.sav.sk/index.php?id=vyzva-ucastnikov-15-zjazdu-SHS>.

Štátny vzdelávací program pre základné vzdelávanie (2023). Dostupné online na: https://www.minedu.sk/data/files/11808_statny-vzdelavaci-program-pre-zakladne-vzdelavanie-cely.pdf.

Teacher's Guides and Analysis Tool. Primary Source Analysis Tool for Students. In *Library of Congress*. Dostupné online na: <https://www.loc.gov/programs/teachers/getting-started-with-primary-sources/guides/>.

Vzdelávací štandard z dejepisu pre gymnáziá so štvorročným vzdelávacím programom s vyučovacím jazykom maďarským. Dostupné online na: <https://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/inovovany-statny-vzdelavaci-program/dejepis-gymnazia-vyucovacim-jazykom-madarskym.pdf>.

WINEBURG, Sam. *Why Learn History? When It's Already on Your Phone*. Chicago and London : The University of Chicago Press, 2018. 241 s.

Vzdelávací štandard z dejepisu pre 2. stupeň základnej školy s vyučovacím jazykom maďarským. Dostupné online na: https://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/inovovany-statny-vzdelavaci-program/dejepis-pre_2_stupen_zs_s_vjm.pdf.

OBRAZOVÁ PRÍLOHA TEORETICKEJ ČASTI

Obr. č. 1 – Pamätný stĺp Československej republiky stál v priestore medzi divadlom a dómom od roku 1933. Zbúraný bol v novembri 1939, teda rok po Viedenskej arbitráži. Zdroj: Fortepan, č. 224279, autor: Tamás Kieselbach (s. 5).

Obr. č. 2 – Zničené domy na dnešnej Kuzmányho ulici po bombardovaní Košíc dňa 26. júna 1941. Zdroj: Fortepan, č. 258815, autor: József Reményi (s. 7).

Obr. č. 3 – Ľudia čakajúci na príchod maďarských vojsk do Košíc dňa 11. novembra 1938. Namiesto budov v pozadí stojí dnes na mieste OD Dargov. Zdroj: Fortepan, č. 114559, autor: Géza Buzinkay (s. 8).

Obr. č. 4 – Fotografia neznámej rodiny zachytená na dnešnej Jesenského ulici v Košiciach v roku 1941. Zdroj: Fortepan, č. 220882, autor: Konrád Matthaeidesz (s. 12).

Obr. č. 5 – Ľudia stojaci pred hotelom Schalkház v roku 1939. Hotel bol asanovaný na začiatku 60. rokov, dnes na jeho mieste stojí hotel DoubleTree by Hilton. Zdroj: Fortepan, č. 54934, autor: Miklós Párdányi (s. 15).

Obr. č. 6 a č. 7 – Fotografie z workshopu a pilotného testovania aktivity Od Košíc ku Kassa so študentmi gymnázia. Zdroj: Autorky publikácie (s. 16 a 17).

Obr. č. 8 – Janko Bačík ako študent v Budapešti. Zdroj: Súkromný archív rodiny (s. 19).

Obr. č. 9 – Posledný list Janka Bačíka adresovaný rodičom. Zdroj: Súkromný archív rodiny (s. 20).

Obr. č. 10 – Fotografia neznámych ľudí z roku 1939 v Košiciach. Zdroj: Fortepan, č. 151187, autor: Anna Kőszegi. (s. 21).

Obr. č. 11 – Náhľad do interaktívneho webového portálu LocalHistory, v ktorom sú dostupné všetky aktivity. Zdroj: www.localhistory.sk (s. 25).

Obr. č. 12 – List Karola Balázsa zo dňa 2. mája 1944 adresovaný Jurajovi Schmiedlovi. Zdroj: Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár (s. 27).

Obr. č. 13 – Juraj Schmiedl vo veku približne 13 rokov. Práve jemu bol adresovaný list Karola Balázsa. Zdroj: Súkromný archív M. Lamiovej-Schmiedlovej (s. 27).

Obr. č. 14 – Dobový pohľad na Pamätník vojakov Sovietskej armády. Zdroj: Východoslovenské múzeum v Košiciach, Fond historickej a umeleckej fotografie, bez číslovania (s. 28-29).

Obr. č. 15 a č. 16 – Fotografie z workshopu pre učiteľov dejepisu zameraný na bádateľsky orientovanú výučbu dejepisu. Konaný ako súčasť projektu dňa 18. septembra 2023. Zdroj: autorky publikácie (s. 32 a 33).

Obr. č. 17 – Záber na Hlavnú ulicu v Košiciach v roku 1956. Zdroj: Fortepan, č. 287897, autor: dediči László Csabu (s. 41).

Obr. č. 18 – Hlavná ulica v Košiciach v roku 1939. Zdroj: Fortepan, č. 71242, autor: Tivadar Lissák (s. 42-43).

II.

METODICKÁ ČASŤ

Pre viac
udalostí
naskenujte:

2. november 1938

prvá Viedenská arbitráž

26. jún 1941

bombardovanie Košíc

19. marec 1944

nemecká okupácia Maďarska vrátane Košíc

16. máj – 3. jún 1944

deportácie židovského obyvateľstva

15. – 16. október 1944

nástup pronacistickej Strany šíkových krížov
k moci pod vedením Ferenc Szálasiho

Začiatok novembra 1944

z Košíc do Komárna odchádza transport s oponentmi
režimu, Židmi zo zmiešaných manželstiev
a rómskymi obyvateľmi

19. január 1945

príchod Červenej armády do Košíc

METODICKÝ LIST

Názov aktivity: Od Košíc ku Kassa

Bádateľská otázka: Ako vnímali obyvatelia Košíc Viedenskú arbitráž?

35 MINÚT

9. ROČNÍK ZŠ – 4. ROČNÍK SŠ

DOBOVÉ PERSPEKTÍVY

Charakterizovať zmeny, ktoré nastali po udalostiach Viedenskej arbitráže (na príklade mesta Košice). Vysvetliť, ako uvedené zmeny ovplyvnili obyvateľov mesta z rôznych dobových perspektív (československej, maďarskej, židovskej).

- vymedziť kľúčové medzníky predchádzajúce druhej svetovej vojne
- interpretovať svedectvá dobových ľudí
- identifikovať prvé reštriktívne opatrenia namierené proti židovskému obyvateľstvu
- analyzovať zmeny južného Slovenska po Viedenskej arbitráži
- pracovať so školskými historickými prameňmi z daného historického obdobia

- ŽIVOT V ČASE VOJNY
- UDALOSTI PREDCHÁDZAJÚCE DRUHEJ SVETOVEJ VOJNE
- NÁRODNOSTNÉ MENŠINY
- VIEDENSKÁ ARBITRÁŽ*

*Pri stanovení výkonového a obsahového vzdelávacieho štandardu vychádzame z (i)ŠVP. Aktivita je zároveň v súlade s novým štátnym kurikulumom. Uvedená aktivita je na pomedzí tematických celkov *Československo v medzivojnovom období* (ZŠ a SŠ) a *Obrazy druhej svetovej vojny* (ZŠ)/*Druhá svetová vojna* (SŠ). Aktivita je vhodná aj pre školy s vyučovacím jazykom maďarským (VJM), pričom ju zaradujeme do tematického celku *Československo v medzivojnovom období*.

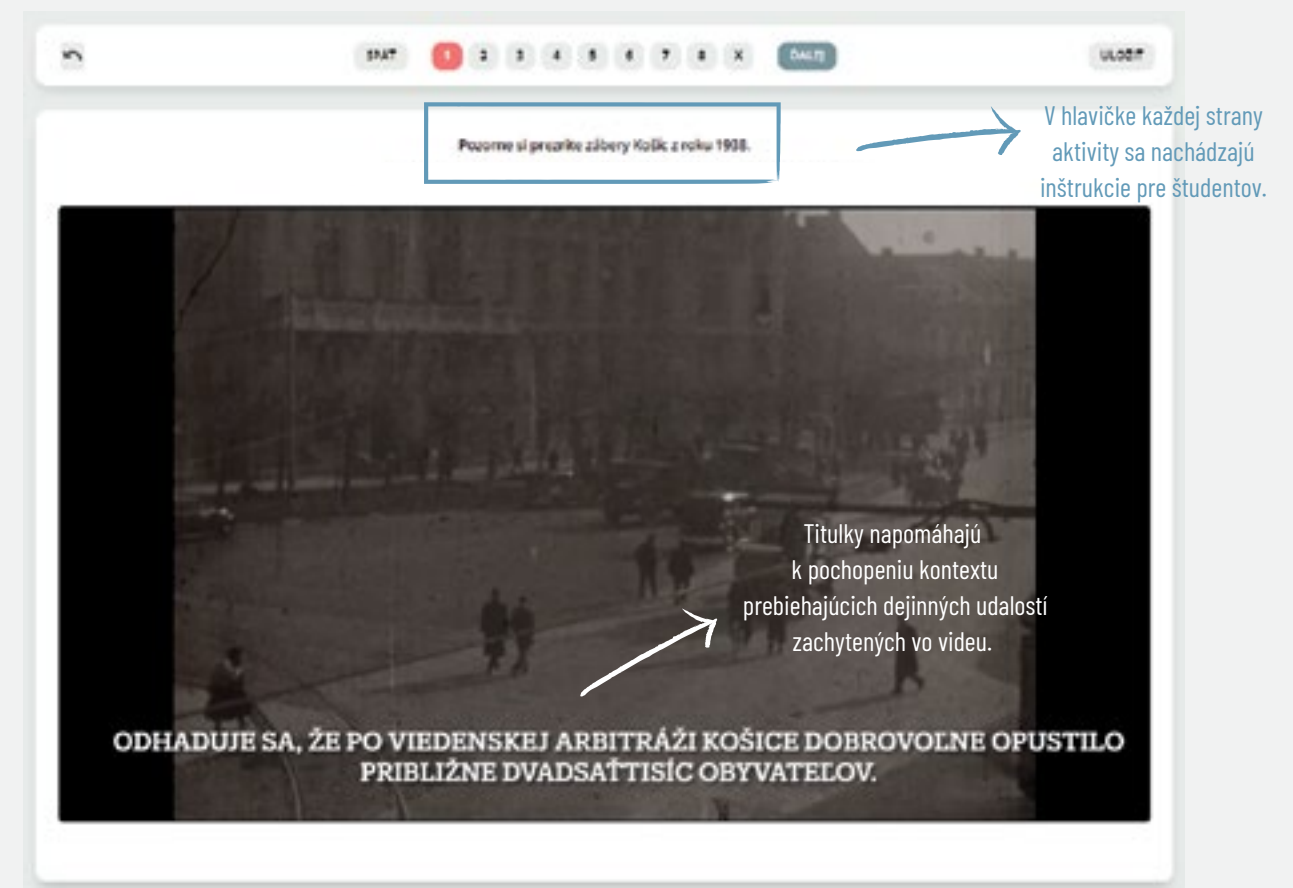
1.

Úvod aktivity tvorí dobrovoľný anonymný dotazník vytvorený pre vedecko-výskumné účely v oblasti didaktiky dejepisu. Dotazník pozostáva z troch otázok, ktoré zaznamenávajú informácie o ročníku, type štúdia a okrese, z ktorého študent pochádza. Údaje budú použité výlučne na výskumné účely. Pokiaľ si neželáte zdieľať tieto informácie, môžete bez obmedzení pokračovať na ďalšiu stranu aktivity.

Horná ovládacia lišta, pomocou ktorej sa žiak môže vrátiť k jednotlivým prameňom a korigovať svoje odpovede.

2.

Evokačnú aktivitu tvorí práca s autentickým videom zachytávajúcim novembrové udalosti v Košiciach na jeseň 1938. Úlohou žiakov je si prameň len prezrieť. Ukážka neobsahuje žiadnu zvukovú stopu. K prameňu boli kvôli lepšiemu pochopeniu kontextu Viedenskej arbitráže vytvorené pomocné titulky. Video si tak žiak môže ľubovoľne stopovať, pretáčať, prípadne púšťať znova.

3.

Na video nadväzuje druhá úloha, v ktorej žiaci majú možnosť si video opätovne prezrieť a venovať sa detailom, ktoré im možno na prvý pohľad unikli. V tejto časti aktivity majú za úlohu označiť tie emócie, ktoré podľa nich ľudia na zachytených záberoch prežívali. Opäť na to majú k dispozícii viacero funkcií. Dôležitou súčasťou rozvoja historického myslenia je schopnosť odôvodniť svoju odpoveď. Je potrebné žiakov naviesť k tomu, aby svoju odpoveď zdôvodnili.

Pretáčanie videa umožňuje vrátiť sa k detailom, ktoré v kontexte tejto úlohy môžu byť dôležité.

Odpovedzte na otázky, pomôžte si videom.

1. Označte emócie, ktoré podľa vás prežívali ľudia vo videu.

obava strach štedrosť radosť neistota očakávanie naštene nádej
spokojnosť frustrácia sklamanie pochybnosť ohrozenie bezmocnosť
zúfalstvo

2. Svoju odpoveď zdôvodnite.

Klikom na vybranú emóciu ju žiaci vedia zvýrazniť. Opätovným klikom zase odpoveď korigovať späť.

4.

V tretej úlohe žiaci pracujú s písomným prameňom – spomienkami na udalosti z jesene 1938. Na rozdiel od videa, ktoré zachytáva víťanie maďarských vojsk a pozitívne reakcie košického obyvateľstva, tento prameň predmetné udalosti vykresľuje z inej perspektívy. Aj preto bolo ponechané znenie z predošlej úlohy. Podobne, ako pri druhej úlohe, aj tu žiaci zaznačujú emócie svedka. V tejto úlohe majú v prípade zlej čitateľnosti prameňa k dispozícii aj lupu či možnosť zväčšenia a rozšírenia textu.

Možnosť zapnutia lupy, prípadne zväčšenia textu.

Prečítajte si úryvok hlásenia príslušníka československej armády. Odpovedzte na otázky.

1. Označte emócie, ktoré podľa vás prežíval svedok opísanej udalosti.

obava strach štedrosť radosť neistota očakávanie naštene nádej
spokojnosť frustrácia sklamanie pochybnosť ohrozenie
bezmocnosť zúfalstvo

2. Svoje výber zdôvodnite.

Syntetizujúca otázka k predošlému skúmaniu prameňov.

Po preskúmaní prameňov, majú žiaci za úlohu zaujať vlastné stanovisko. Ich úlohou je vlastná interpretácia prameňov.

1. Na základe skúmaných prameňov a svojich odpovedí vytvorte ako geopolitické zmeny z novembra 1938 ovplyvnili život obyvateľov Košíc.

5.

Piata úloha je zameraná na dovypovedanie skutočností, ktoré žiakom stále nemusia byť jasné. Zoznamujú sa s možnými dôvodmi veľakrát protichodných interpretácií udalostí Viedenskej arbitráže a ich dopadu na košických obyvateľov prostredníctvom spomienok Kataríny Pošovej. Pre lepšie pochopenie kontextu majú možnosť o Kataríne a jej živote zistiť viac. Dozvedia sa napríklad informácie o jej rodičoch, národnosti či vierovyznaní. Zároveň v tejto úlohe dostane priestor aj medzipredmetový prístup. V jednej z podúloh môžu žiaci využiť napríklad online slovník: <https://slovník.juls.savba.sk>.

Dodatkové informácie im majú slúžiť ako pomôcka pre lepšie porozumenie povahy skúmaného prameňa.

Priestor určený na formuláciu vlastných záverov a interpretácií v súlade s cieľom aktivity.

Pomocou funkcie pera žiaci vyznačujú skutočnosti, ktoré sa v predošlých prameňoch nenachádzali. Svoje odpovede vedia cez túto funkciu ukladať aj korigovať. Opäť majú k dispozícii aj lupu či zväčšenie textu.

6.

Šiesta úloha predstavuje skôr pasívnejšiu časť interaktívnej aktivity. Úlohou žiakov je vypočuť, resp. prečítať si politický kontext Viedenskej arbitráže. Video obsahuje zvukovú stopu, aj preto odporúčame, pokiaľ v triede nie sú k dispozícii slúchadlá, vypočuť si záznam s celou triedou, pri samostatnej práci žiakov využiť možnosť stlmenia. Ako náhrada v tomto prípade slúžia titulky.

Pretáčanie videa umožňuje vrátiť sa k detailom, ktoré v kontexte tejto úlohy môžu byť dôležité.

Funkcia vypnutia zvuku a zväčšenia obrazu videa. Video obsahuje titulky.

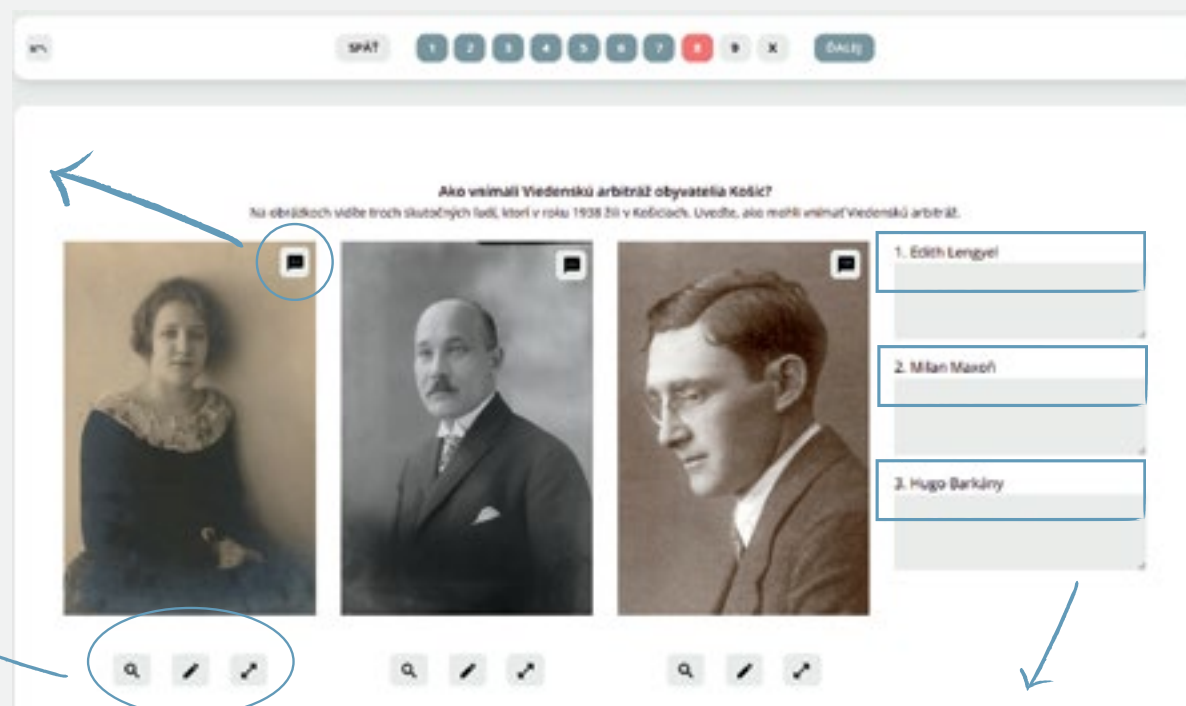
Na základe prvej Viedenskej arbitráže, o ktorej rozhodla nemecká a talianska veľmoc 2. novembra 1938, bola k Maďarskému kráľovstvu pripojená južná časť dnešného Slovenska a Podkarpatskej Rusi.

7.

Siedma úloha je prvou fázou reflexie celej aktivity. Žiak by v tejto úlohe mal byť schopný na základe predchádzajúceho bádania sformulovať vlastné závery. K dispozícii má troch reálnych ľudí, s ktorými sa viac či menej mohol zoznámiť v priebehu bádania prameňov. Jeho úlohou je na základe vlastného poznania uviesť, ako obyvatelia rôznych národností či vierovyznaní vnímali udalosti Viedenskej arbitráže, prípadne ako sa ich vnímanie v čase po arbitráži vplyvom ďalších okolností menilo.

Ikona pomôcka
ukrýva ďalšie
doplňujúce
informácie alebo
zdroj prameňa.

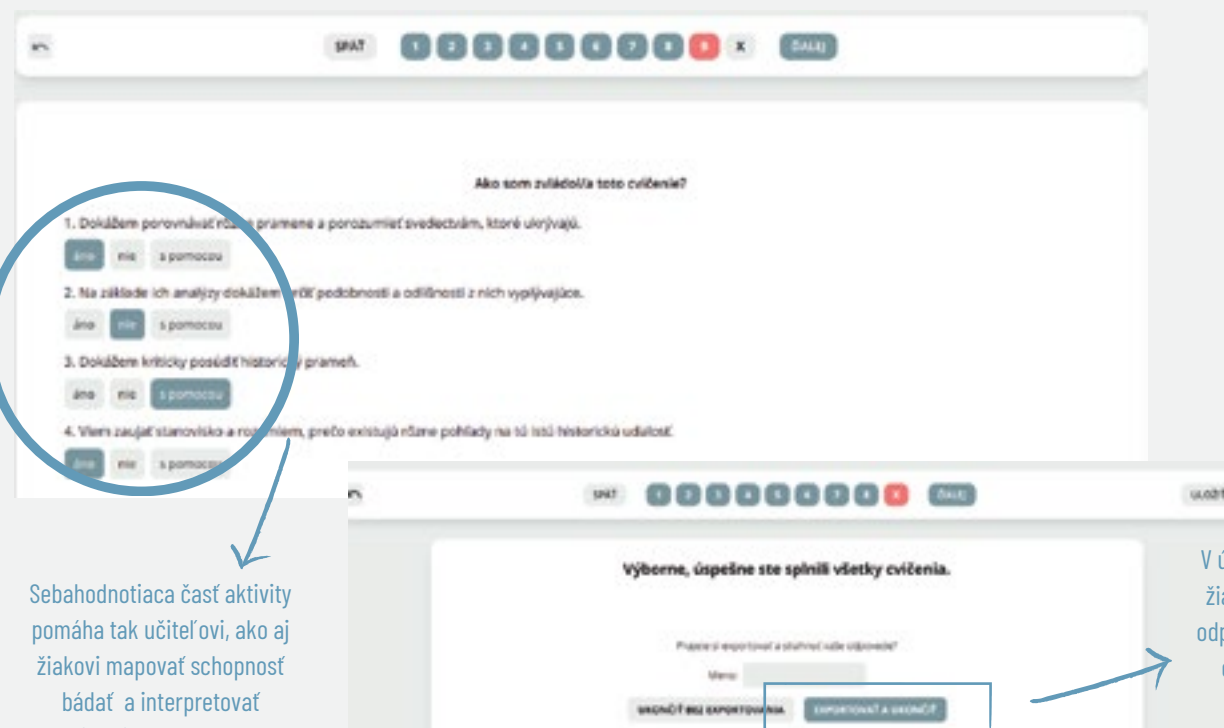
Funkcie nástrojov
lupa, zvýraznenie
a zväčšenie
obrázka.

Priestor určený na formuláciu
vlastných záverov a
interpretácií.

8.

Záver patrí vlastnej sebareflexii a sebahodnoteniu zo strany žiaka, ktorý má metakognitívny charakter. Predstavuje dohľad a preberanie zodpovednosti za vlastné učenie sa a mapovanie svojho progresu, resp. silných a slabých stránok vlastného učenia sa. Pre učiteľa môže byť zároveň indikátorom toho, či bádanie bolo úspešné, prípadne môže slúžiť ako jeden z prvkov formatívneho hodnotenia a vyhodnotenia toho, aký efekt má realizovaná bádateľsky orientovaná výučba na príklade konkrétnej aktivity. V úplnom závere v položke X má žiak možnosť si aktivitu spoločne so svojimi odpoveďami stiahnuť a využiť ju ako formu poznámok z hodiny, príp. si založiť aktivitu do svojho (online) portfólia či preposlať ďalej učiteľovi.

Sebahodnotiacia časť aktivity
pomáha tak učiteľovi, ako aj
žiakovi mapovať schopnosť
bádať a interpretovať
historické pramene.

V úplnom závere má
žiak možnosť svoje
odpovede exportovať
do PDF súboru.

Ďalšie inšpirácie:

- K Viedenskej arbitráži sa viaže aj interaktívna aktivita *Nad Československom listie padá*. Zdroj: *Dejinoviny*. [Dostupné online](#).

Použité pramene a zdroje:

A) písomné pramene

- BYSTRICKÝ, Valerián – SEGEŠ, Dušan. Posledné dni slovenských Košíc. In *Vojenská história*, 2007, č. 4, s. 103-123.
- POŠOVÁ, Kateřina. *Jsem, protože musím...* Praha : Prostor, 2003, s. 35-36.

B) obrazové a audiovizuálne pramene

- Edit Lengyel, manželka Mátyása Lengyela, stredoškolského profesora. Zdroj: *Súkromný archív Zuzany Lengylovej*.
- Fotografia Milana Maxoňa, starostu Košíc. Zdroj: *Východoslovenské múzeum v Košiciach*, sign. VII.9199-0052.
- Hugó Bárkány, otec Kataríny Pošovej. In POŠOVÁ, Kateřina. *Jsem, protože musím...* Praha : Prostor, 2003.
- Kassa, vöröskeresztes kórházvonat és személyzete a vasútállomáson, 1942. Zdroj: *Fortepan.hu*, č. 257702, autor József Reményi.
- Katarína Pošová v detstve. In POŠOVÁ, Kateřina. *Jsem, protože musím...* Praha : Prostor, 2003.
- Príchod regenta Miklósa Horthyho do Košíc 11. novembra 1938. Zdroj: *Magyar Nemzeti Múzeum*, sign. LTM.96.1.
- Súkromné nahrávky Mátyása Lengyela, 1938. Zdroj: *Súkromný archív Zuzany Lengylovej*.
- Text ku videu Viedenskej arbitráže nahovoril slovenský herec a pedagóg [Branislav Bajus](#).

C) iné zdroje

- Kolektív autorů ÚSTR. *Soudobé dějiny – Badatelský pracovní sešit dějepisu. Pro 9. ročník základních škol a víceletá gymnázia*. Praha : Fraus, 2022. 108 s.
- Slovníkový portál *Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV*. [Dostupné online](#).

Historický kontext aktivity:

Na základe prvej Viedenskej arbitráže bola 2. novembra 1938 k Maďarskému kráľovstvu pripojená južná časť dnešného Slovenska a Podkarpatskej Rusi vrátane Košíc. Mesto opustilo viac ako 20 000 slovenských a českých úradníkov a bolo vyhostených približne 1 000 židovských obyvateľov, odvolávajúc sa na ich nevyriešenú štátnu príslušnosť. Zároveň sa do mesta presťahovali tisíce maďarských úradníkov. Obyvatelia sa ocitli v konzervatívnom autoritárskom režime, kde už bol v tom čase platný prvý protizidovský zákon a po ktorom nasledovali ďalšie protizidovské opatrenia. Po bombardovaní Košíc (26. júna 1941) tromi neoznačenými lietadlami, ktoré zničili poštu, viaceré budovy a spôsobili smrť desiatok Košičanov, Maďarsko vstúpilo do svetovej vojny na strane mocností Osi.

15. októbra 1944 skončil režim regenta Miklósa Horthyho a štátnu moc násilne prevzala pronacistická maďarská Strana šípových krížov. Zaviedla teror a obnovila deportácie do nemeckých vyhladzovacích a pracovných táborov. Počas teroru vykonali desiatky verejných popráv priamo v Košiciach a v okolí, v dôsledku ktorých prišli o život ďalšie stovky ľudí. Toto obdobie skončilo 19. januára 1945 príchodom Červenej armády do Košíc.

METODICKÝ LIST

Názov aktivity: Jediná, ktorá prežila

Bádateľská otázka: *Kto bol nepriateľ režimu?*

35 MINÚT

9. ROČNÍK ZŠ – 4. ROČNÍK SŠ

PRÍČINY A DÔSLEDKY

Charakterizovať prejavy a represie totalitného režimu voči civilnému obyvateľstvu v čase vojny na príklade mesta Košice.

- interpretovať svedectvá dobových ľudí
- pracovať so školskými historickými prameňmi z daného historického obdobia
- zdokumentovať na konkrétnych príbehoch každodenný život

- ŽIVOT V ČASE VOJNY
- UDALOSTI DRUHEJ SVETOVEJ VOJNY
- PROTIFAŠISTICKÝ ODBOJ
- TOTALITNÝ REŽIM*

*Pri stanovení výkonového a obsahového vzdelávacieho štandardu vychádzame z (i)ŠVP. Aktivita je zároveň v súlade s novým štátnym kurikulumom. Uvedenú aktivitu zaraďujeme do tematického celku *Obrazy druhej svetovej vojny (ZŠ)/Druhá svetová vojna (SŠ)*. Aktivita spĺňa aj kritéria pre školy s VJM.

1.

Úvod aktivity tvorí dobrovoľný anonymný dotazník vytvorený pre vedecko-výskumné účely v oblasti didaktiky dejepisu. Dotazník pozostáva z troch otázok, ktoré zaznamenávajú informácie o ročníku, type štúdia a okrese, z ktorého študent pochádza. Údaje budú použité výlučne na výskumné účely. Pokiaľ si neželáte zdieľať tieto informácie, môžete bez obmedzení pokračovať na ďalšiu stranu aktivity.

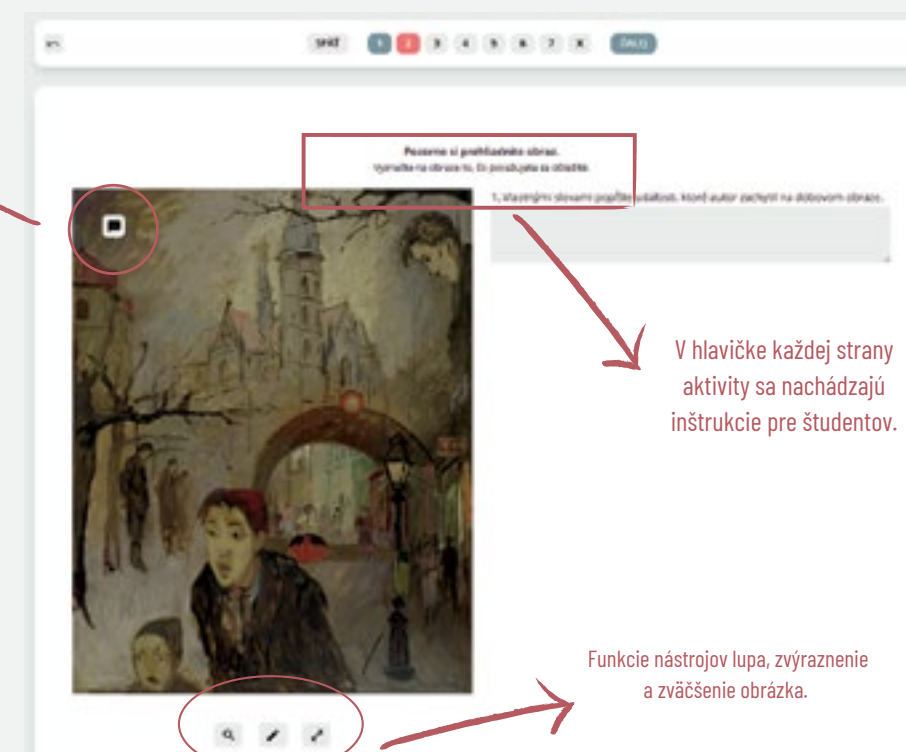
Horná ovládacia lišta, pomocou ktorej sa žiak môže vrátiť k jednotlivým prameňom a korigovať svoje odpovede.

Pokračovať na aktivitu.

2.

Evokačnú aktivitu tvorí práca s autentickým obrazovým prameňom (Obesenci, obraz Júliusa Bukovinského, 1945) zachytávajúcim udalosť popravy na Hlavnej ulici v Košiciach v januári 1945. Úlohou žiakov je si obraz pozorne prezrieť, vyznačiť na obraze dôležité prvky a opísať, čo dobový prameň zachytáva. Obraz zachytáva historický moment, prostredníctvom ktorého je možné identifikovať nielen verejný priestor, ale rovnako tak pocity a emócie okoloidúcich. Žiaci majú k dispozícii funkciu lupy (umožňuje priblížiť detaily prameňa), funkciu zvýraznenia (umožňuje zaznačiť dôležité prvky na prameni) a textové pole, do ktorého vpisujú svoju odpoveď.

Ikona pomôcka ukrýva ďalšie doplňujúce informácie alebo zdroj prameňa.

V hlavičke každej strany aktivity sa nachádzajú inštrukcie pre študentov.

Funkcie nástrojov lupy, zvýraznenie a zväčšenie obrázka.

3.

Na predchádzajúcu aktivitu nadväzuje druhá úloha, v ktorej žiaci pracujú s ďalším historickým prameňom (písomným). Ten ponúka doplňujúce informácie o udalostiach zachytených na predchádzajúcom obrazovom prameni. Žiaci z prameňa dokážu identifikovať konkrétne informácie týkajúce sa popravy, kto popravu vykonal, kedy, kde, kto vydal písomný rozsudok a jeho dôvody, vrátane popravených osôb. Úlohou žiakov je si prameň pozorne prečítať a vyznačiť kľúčové a nové informácie, ktoré v prameni našli. Žiaci majú k dispozícii funkciu lupy (umožňuje priblížiť detaily prameňa) a funkciu zvýraznenia (umožňuje zaznačiť dôležité prvky na prameni).

Možnosť zapnutia lupy, prípadne zväčšenia textu.

Funkcie nástrojov lupy, zvýraznenie a zväčšenie obrázka.

4.

V tretej úlohe žiaci opäť pracujú s obrazovým prameňom – dobovými plagátmi. Úlohou žiakov je interpretovať symboliku a nápisy na týchto prameňoch. Žiaci pri práci s prameňom interpretujú, s akými režimami sa uvedené symboly spájajú a čo nám o týchto plagátoch vypovedajú. Zároveň identifikujú, či možno nyilašský režim označiť za fašistický a svoje tvrdenia zdôvodňujú. Pri preklade maďarských nápisov na plagátoch žiaci môžu vyžívať dostupné online prekladové slovníky. Žiaci majú k dispozícii funkciu lupy (umožňuje priblížiť detaily prameňa), funkciu zvýraznenia (umožňuje zaznačiť dôležité prvky na prameni) a textové pole, do ktorého vpisujú svoju odpoveď. Dôležitou súčasťou rozvoja historického myslenia je schopnosť odôvodniť svoju odpoveď. Je potrebné žiakov naviesť k tomu, aby svoju odpoveď zdôvodnili.

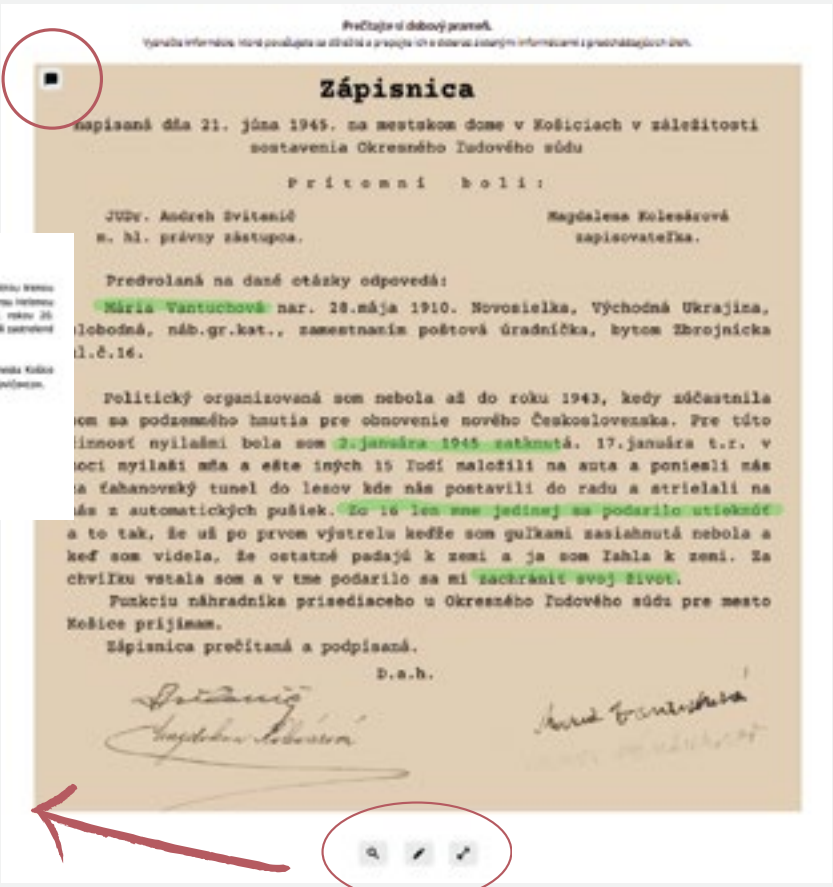

Priestor určený na formuláciu vlastných záverov a interpretácií v súlade s cieľom aktivity a úvodnou bádateľskou otázkou.

5.

V štvrtej úlohe sa žiaci z dobového prameňa (Zápisnica zo dňa 21. júna 1945) zoznamujú s príbehom Márie Vantuchovej, ktorá ako jediná prežila popravu pri Ťahanovskom tuneli. Úlohou žiakov je pozorne si písomný prameň prečítať, zvýrazniť dôležité informácie a prepojiť ich s doteraz zistenými informáciami z predchádzajúcich úloh. Žiaci majú k dispozícii funkciu lupy (umožňuje priblížiť detaily prameňa) a funkciu zvýraznenia (umožňuje zaznačiť dôležité prvky na prameni).

Pomôcka odkrýva ďalšie informácie o Márii Vantuchovej.

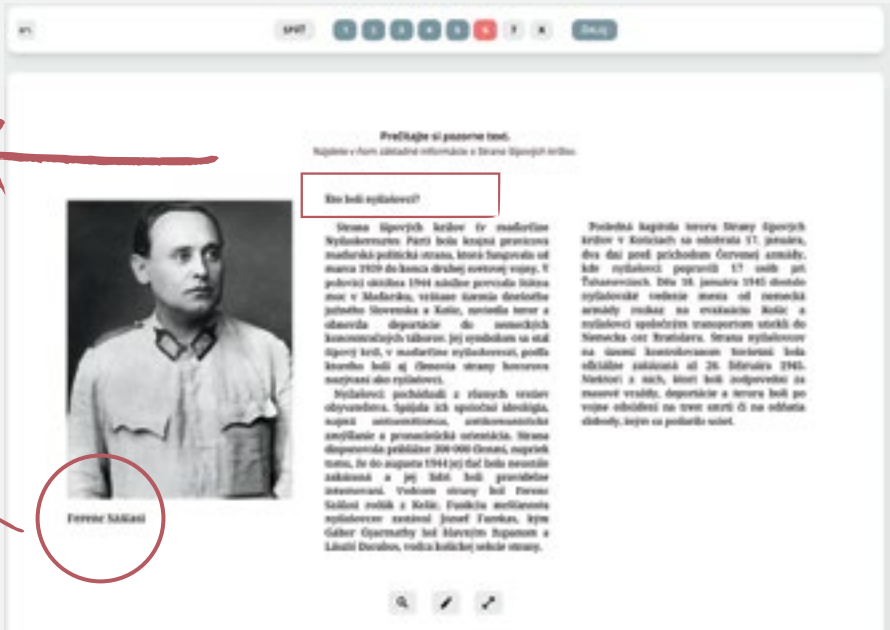
Funkcia zvýrazňovanie umožňuje v prípade chyby vrátiť sa o krok späť.

6.

Piata úloha predstavuje skôr pasívnejšiu časť interaktívnej aktivity, slúži na upevnenie a dopovedanie historických skutočností skúmaného obdobia. Úlohou žiakov je prečítať si bližšie informácie o tom, kto boli nyilašovci. Žiaci majú možnosť utvrdiť sa vo svojich doterajších zisteniach. Na základe textu dokážu charakterizovať Stranu šípových krížov, od kedy pôsobila a na akom území, kto bol jej vodcom a ako sa jej pôsobenie spája s mestom Košice. Žiaci majú k dispozícii funkciu lupy (umožňuje priblížiť detaily prameňa) a funkciu zvýraznenia (umožňuje zaznačiť dôležité prvky na prameni).

Syntetizujúca časť aktivity, ktorá má za cieľ pomôcť študentom upevniť, príp. overiť si postoje a názory, ktoré nadobudli pri predchádzajúcich aktivitách.

Ferenc Szálasi ako vedúca osobnosť Strany šípových krížov.

7.

Záver patrí vlastnej sebareflexii a sebahodnoteniu zo strany žiaka, ktorý má metakognitívny charakter. Predstavuje dohľad a preberanie zodpovednosti za vlastné učenie sa a mapovanie svojho progresu, resp. silných a slabých stránok vlastného učenia sa. Pre učiteľa môže byť zároveň indikátorom toho, či bádanie bolo úspešné, prípadne môže slúžiť ako jeden z prvkov formatívneho hodnotenia a vyhodnotenia toho, aký efekt má realizovaná bádateľsky orientovaná výučba na príklade konkrétnej aktivity. V úplnom závere v položke X má žiak možnosť si aktivitu spoločne so svojimi odpoveďami stiahnuť a využiť ju ako formu poznámok z hodiny, príp. založiť si aktivitu do svojho (online) portfólia či preposlať ďalej učiteľovi.

Sebahodnotiacia časť aktivity pomáha tak učiteľovi, ako aj žiakovi mapovať schopnosť bádať a interpretovať historické pramene v súlade s cieľom aktivity a úvodnou bádateľskou otázkou.

V úplnom závere má žiak možnosť svoje odpovede exportovať do PDF súboru.

Ďalšie inšpirácie:

- K téme obetí sa viaže aj projekt *Who Were the Victims of the National Socialists?*, kde nájdete súbor nástrojov na stiahnutie aj v slovenčine. Zdroj: [EuroClio](#). [Dostupné online](#).

Použité pramene a zdroje:

A) písomné pramene

- BURÁK, Pavol. Košické vojnové hroby I. Známe a mystifikované. In: SZE GHY, Gabriel (ed.). *Košické historické zošity 25/2015*. Košice : Dejepisný spolok v Košiciach, 2015, s. 40-60.
- Archív mesta Košice, Fond: *Národný výbor mesta Košice 1945 – 1948*.

B) obrazové a audiovizuálne pramene

- Obesenci – Július Bukovinský, 1945. Zdroj: *Východoslovenská galéria*.
- Budapest, 1944. Zdroj: *Fortepan*, č. 72907, autor Tivadar Lissák.
- Ferenc Szálasi. Zdroj: *Wikipedia*.

C) iné zdroje

- Kolektív autorů ÚSTR. *Soudobé dějiny – Badatelský pracovní sešit dějepisu. Pro 9. ročník základních škol a víceletá gymnázia*. Praha : Fraus, 2022. 108 s.

Historický kontext aktivity:

Strana šípových krížov (v maďarčine Nyilaskeresztes Párt) bola krajne pravicová maďarská politická strana, ktorá pod týmto menom fungovala od marca 1939 do konca druhej svetovej vojny. Jej symbolom sa stal šípový kríž, v maďarčine nyilaskereszt, podľa ktorého boli aj členovia strany hovorovo nazývaní ako nyilashovci či nyilashi.

15. októbra 1944 Strana šípových krížov násilne prevzala štátnu moc v Maďarsku, vrátane územia dnešného južného Slovenska a Košíc, zaviedla teror a obnovila deportácie do nemeckých vyhladzovacích táborov. Počas ich trojmesačného teroru, ktorý v Košiciach trval do 19. januára 1945 v dôsledku deportácií, verejných popráv a rôznych teroristických akcií prišlo o život vyše 1 000 obyvateľov zo všetkých skupín obyvateľstva. Predstavitelia strany spolu s príslušníkmi maďarskej polície vykonali masové vraždy priamo v meste a v okolitých dedinách.

Členovia strany a ich prívrženci pochádzali z rôznych vrstiev obyvateľstva. Spájala ich spoločná ideológia, najmä antisemitizmus, antikomunistické zmýšľanie a pronacistická orientácia. Na prípravách deportácie do Komárna, ako aj na hromadných popravách na Hlavnej ulici (5. januára 1945) a pri Ťahanovskom tuneli (17. januára 1945), ďalej pri úspešnom atentáte proti bývalému mešťanostovi L. Tostovi sa do veľkej miery spolupodieľal aj policajný detektív D. Várkony, ktorého po vojne nazývali aj ako „krvavý vrah Košičanov“.

Posledná kapitola teroru Strany šípových krížov v Košiciach sa odohrala 17. januára, dva dni pred príchodom Červenej armády, kedy nyilashovci popravili 15 osôb pri Ťahanovciach. Dňa 18. januára 1945 dostalo nyilashovské vedenie mesta od nemeckej armády rozkaz na evakuáciu Košíc a nyilashovci spoločným transportom utiekli do Nemecka cez Bratislavu. Niektorí z nich, ktorí boli zodpovední za masové vraždy, deportácie a teror, boli po vojne odsúdení na trest smrti či odňatia slobody, iným sa podarilo utiecť.

Tento text je úryvkom textu zo sprievodnej výstavy projektu Košice 1944 – 1945. Autorkami textu sú Patrícia Fogelová a Veronika Szeghy-Gayer.

METODICKÝ LIST

Názov aktivity: “Tvoj priateľ, ktorý ti neželá nič podobné...”

Bádateľská otázka: Čo sa dialo v košickej tehelni?

30 MINÚT

9. ROČNÍK ZŠ – 4. ROČNÍK SŠ

DOBOVÉ PERSPEKTÍVY

Identifikovať, kde bola situovaná a akému účelu slúžila dnes už neexistujúca budova košickej tehelne v čase vojny. Na príklade skutočných príbehov opísať osudy židovskej komunity v Košiciach v čase vojny.

- interpretovať svedectvá dobových ľudí
- pracovať so školskými historickými prameňmi z daného historického obdobia
- objasniť riešenie židovskej otázky na konkrétnom príbehu

- ŽIVOT V ČASE VOJNY
- HOLOKAUST
- DEPORTÁCIE
- TOTALITNÝ REŽIM
- ANTISEMITIZMUS
- PROTIŽIDOVSKÉ ZÁKONODÁRSTVO*

*Pri stanovení výkonového a obsahového vzdelávacieho štandardu vychádzame z (i)ŠVP. Aktivita je zároveň v súlade s novým štátnym kurikulumom. Uvedenú aktivitu zaradujeme do tematického celku *Obrazy druhej svetovej vojny (ZŠ)/Druhá svetová vojna (SŠ)*. V prípade škôl s VJM je aktivita vhodná aj na zaradenie do tematického celku *Slovensko a Maďarsko počas vojny (1939 – 1945)(ZŠ)/Slovenský štát a Maďarsko (1939 – 1945)(SŠ)*.

1.

Úvod aktivity tvorí dobrovoľný anonymný dotazník vytvorený pre vedecko-výskumné účely v oblasti didaktiky dejepisu. Dotazník pozostáva z troch otázok, ktoré zaznamenávajú informácie o ročníku, type štúdia a okrese, z ktorého študent pochádza. Údaje budú použité výlučne na výskumné účely. Pokiaľ si neželáte zdieľať tieto informácie, môžete bez obmedzení pokračovať na ďalšiu stranu aktivity.

Horná ovládacia lišta, pomocou ktorej sa žiak môže vrátiť k jednotlivým prameňom a korigovať svoje odpovede.

2.

Úvod aktivity žiakov prenesie do začiatku 20. storočia. Ich úlohou je preskúmať miesto, ktoré je zobrazené na fotografii. K dispozícii majú dostupnú aj pomôcku s odkazom na Google Street View. Žiaci by mali identifikovať dnešnú lokalitu, ako aj to, že budova v súčasnosti už nestojí. Niektorým možno neujde, že na mieste sa nachádza symbolický monument z tehál. Pri práci s historickým priestorom má učiteľ taktiež možnosť upriamiť pozornosť aj na urbanistický rozvoj mesta v 20. storočí. V popise žiaci môžu nájsť informáciu, že v čase svojho vzniku stále tehelná na okraji mesta, dnes ide prakticky o širšie centrum Košíc.

Pomôcka odhalí ďalšie informácie. Link zobrazí súčasný pohľad na skúmané miesto.

Tehelná bola postavená v poslednej tretine 19. storočia. V tom čase stála na okraji mesta.

Dobová fotografia košickej tehelne.
Zdroj: <https://kosice.korzar.sme.sk/g/186396/kosice-na-historickych-fotografiach?photo=p7078313>.

3.

V tomto bode žiaci spoznávajú príbeh 12-ročného chlapca prezývaného Kari. Text listu bol z pôvodnej maďarčiny preložený do slovenčiny a graficky upravený, jeho obsah však zostal rovnaký. Z listu sa môžu žiaci dozvedieť viac o živote internovaných ľudí v tehelni aj tým, že vyznačia emócie, ktoré podľa nich chlapec prežíval. Príbeh je dovypovedaný v pomôcke, kde žiaci zistia, že Kari spoločne s rodinou zahynuli v Osvienčime.

Pozorne si prečítajte uvedený historický prameň.
Vypracujte úlohy a pomôžte si nápodobou.

Môj drahý Šuri! V Košiciach, 2. mája 1944

Nelievam sa, že odpoviem na Troja pohľadom na teraz, budúci prehraný, ale nebol som doma. Samozrejme, nepredstavuj si dovolenku alebo hotel so všetkým komfortom, ale obľúbajú si stolať, kde spolu žije a spí 150 ľudí. V každom prípade sa cítim dobre a počasi je pekné. Čo robíš Ty? Eresz, Mama a Ima Ti dajú za pochvalu, ktorí vraciam aj Miki a Marinka. Troja mama bola u nás pred týždňom. To ale asi už nie, lebo vás mala o 1-2 dni narodiť.

Tvoj priateľ, ktorý Ti náleža už podobne. Veľakrát Ťa objímam,

Kari

1. Označte emócie, ktoré podľa vás prežíval malý Kari.

obava šťastie strach radosť neistota očakávanie nadšenie

nádej spokojnosť frustrácia sklamanie pochybnosť ohrozenie

bezmocnosť zúfalstvo

2. Svoj výber zdôvodnite.

Pomôcka odhalí ďalšie informácie o osude Kariho a jeho rodiny.

4.

Oproti Karimu stojí príbeh pani Marianny, ktorá bola z tehelne vynesená svojou opatrovateľkou (v príbehu ju spomína ako Eržike) ako štvormesačné bábätko v košíku. Tým ju zachránila, keďže mama aj sestra Juditka (tiež spomínané vo videu) zahynuli v Osvienčime. Úlohou žiakov je si príbeh vypočuť (prečítať). K dispozícii majú video so zvukovou stopovou a titulkami. Ak žiaci pracujú v skupinách či samostatne, je vhodné, aby využili možnosť vypnutia zvuku. Predíde sa tak vzájomnému rušeniu, keďže každý môže pracovať svojím vlastným tempom. Ak učiteľ pracuje s celou triedou, môže využiť zvukovú stopu. Záleží od toho, aké vybavenie má samotný učiteľ práve k dispozícii. Video je možné v ktoromkoľvek bode stopnúť, prípadne pretočiť. Po vypočutí/prečítaní žiaci identifikujú, čo tieto príbehy spája (osud rodiny v tehelni, židovská komunita, Košice), a naopak, čo rozdeľuje (osud detí, niektoré odlišnosti v spomienkach/v rozprávaní a pod.).

Pozorne si vypočujte príbeh Marianny a Eržike a vypracujte úlohy po videu.
Video obsahuje zvukovú stopu, titulky a zoznam otázok, aby ste mohli spolupracovať.

1. Čo má príbeh Marianny spoločné s príbehom Kariho?

2. Naopak, čo tieto dva príbehy odlišuje?

5.

V závere aktivity a po prejení si príbehov by už žiaci mali vedieť zodpovedať na bádateľskú otázku a identifikovať, na aké účely v roku 1944 areál tehelne slúžil. Dopomôcť k odpovedi im môže aj priložená fotografia miesta. Žiaci sa opäť vracajú na miesto z prvej úlohy a zisťujú, že na ňom dnes stojí pamätník venovaný obetiam holokaustu v Košiciach. Využiť môžu opäť pomôcku, ktorá obsahuje aj vyhlášku o zhromažďovaní židovských občanov v areáli tehelne.

Čo sa dialo v košíckej tehelni?

Na základe predloženého skúmania prameňov a nápodoby sa pokúste zodpovedať otázku.

Priestor pre zodpovedanie bádateľskej otázky.

V apríli 1944 vstúpila do platnosti vyhláška, ktorá stanovovala, že židovskí občania (aj na pár výnimiek) sa nesmú zdržiavať na území mesta Košice mimo vyčleneného priestoru v areáli košíckej tehelne. Na zábere môžete vidieť pamätník venovaný holokaustu v Košiciach. Pamätník stojí na mieste dnes už zbúranej tehelne.

Nápomocné k odpovedi môžu byť aj dodatočné informácie v pomôcke.

6.

V úplnom závere žiak sám hodnotí svoj progres pri bádaní v tejto aktivite. Na základe svojho postupu môže zvoliť jednu, dve alebo všetky tri možnosti. Táto aktivita zároveň pre učiteľa predstavuje aj hodnotenie s prvkami kritériálneho hodnotenia. Ako pomôcka pri hodnotení bola vypracovaná nižšie uvedená tabuľka s úrovňami zvládnutia predmetnej aktivity. Posledná otázka slúži aj k okamžitej spätnej väzbe pre učiteľa a pre ďalšiu možnú diskusiu pri reflexii, prípadne pri plánovaní ďalších vyučovacích jednotiek. V úplnom závere v položke X má žiak možnosť si aktivitu spoločne so svojimi odpoveďami stiahnuť a využiť ju ako formu poznámok z hodiny, príp. si založiť aktivitu do svojho (online) portfólia či preposlať ďalej učiteľovi.

Na ktorej úrovni sa nachádzam?

Vyber si z ponúkaných možností (je možné zvoliť aj viac možností), ktoré korešpondujú s úrovňou твоich vedomostí o tejto téme:

Viem, kde sa nachádzala a akému účelu slúžila v priebehu druhej svetovej vojny košícká tehelnia.

Rozumiem postupnému stupňovaniu reštrikcií na židovskom obyvateľstve v Košiciach a jeho príčinám a dôsledkom.

Dokážem posúdiť, prečo je príbeh Eržiky, Marianny a Kariho významný pre našu súčasnosť a spoločnosť.

Čo mi nebolo jasné a potrebujem dovysvetliť?

Výborne, úspešne ste splnili všetky cvičenia.

Práve si exportoval a stiahol vaše odpovede!

Meno:

EXPORTOVAŤ A STIAHNUŤ

úroveň poznania	odpovede žiakov
základná úroveň	Viem, kde sa nachádzala a akému účelu slúžila v priebehu druhej svetovej vojny košícká tehelnia.
rozvinutá úroveň	Rozumiem postupnému stupňovaniu reštrikcií na židovskom obyvateľstve v Košiciach a jeho príčinám a dôsledkom.
vysoká úroveň	Dokážem posúdiť, prečo je príbeh Eržiky, Marianny a Kariho významný pre našu súčasnosť a spoločnosť.

V úplnom závere má žiak možnosť svoje odpovede exportovať do PDF súboru.

Ďalšie inšpirácie:

- Konkrétne osudy (nielen) židovského obyvateľstva v čase totalitných režimov dokumentujú aj *Puzzle pamäti národa*, ktoré učiteľom ponúkajú vypracované metodiky aj pracovné listy. [Dostupné online](#).
- Cvičenie založené na bádateľsky orientovanej výučbe, ktoré rozvíja dimenziu vzťahu k minulosti predstavuje aj aktivita z dielne Historylabu.cz: *Jaký příběh vyprávějí kufry?* [Dostupné online](#).
- Vypracované postupy na hodiny pre základné aj stredné školy je možné nájsť aj priamo na stránke *Jad Va-Šem*. [Dostupné online](#).

Použité pramene a zdroje:

A) písomné pramene

- List Karola Balázsa (Kari) adresovaný Jurajovi Schmiedlovi. Zdroj: *Magyar Zsidó Levéltár és Múzeum*.
- Vyhláška Košického kapitanátu maďarskej kráľovskej polície zo dňa 27. apríla 1944. In OLEXA, Ladislav – VIPLER, Vladimír. *V tieni šípových krížov*. Košice, 1959, s. 132.

B) obrazové a audiovizuálne pramene

- Audiospomienky pani Marianny Bergida. Zdroj: *Paměť národa*. [Dostupné online](#).
- Dobová fotografia košickej tehelne. Zdroj: *SME*. [Dostupné online](#).
- Fotografie Marianny a Eržike použité v spomienkovom videu Marianny Bergida. Zdroj: *Súkromný archív Marianny Bergida*.
- Fotografia pamätníka holokaustu v Košiciach. Zdroj: *Súkromný archív Patrície Fogelovej*.
- Pohľadnica z roku 1914 s vyobrazením tehelne. Zdroj: *Zbierka regionálneho oddelenia VKJB v Košiciach*.

C) iné zdroje

- Google mapy a Google Street View.

Historický kontext aktivity:

Nemecká okupácia Maďarska 19. marca 1944 spečatila osud košických Židov. Po už platných protižidovských zákonoch nasledovalo zavedenie ďalších drakonických protižidovských opatrení. Na konci apríla 1944 na základe nariadení ministerstva vnútra sa začala getoizácia židovského obyvateľstva. V týždni od 20. do 27. apríla 1944 úrady v Košiciach násilne vysťahovali židovských obyvateľov z ich domovov. Väčšinu z nich vyhnali priamo cez mesto do tehelne v juhozápadnej časti mesta, zatiaľ čo tisíce ďalších ľudí natlačili do synagóg a do iných verejných budov. Následne ich presunuli do dvoch zberných táborov v tehelní. 29. apríla bolo dokončené ohradenie geta v centre mesta, kam presunuli ďalších 972 židovských obyvateľov Košíc a tisícky Židov z Abovsko-turnianskej župy.

Geto v centre Košíc existovalo sotva dva týždne a bolo zrušené v sobotu 13. mája 1944, keď sa aj tamojšie židovské obyvateľstvo muselo presunúť do tehelne. Významnú úlohu pri getoizácii, ako aj pri samotných deportáciách, zohral policajný úradník László Csatóry, známy svojimi sadistickými sklonmi. 16. mája boli vypravené prvé transporty do vyhladzovacieho tábora Auschwitz-Birkenau (Osvienčim). Ďalšie tri transporty odišli 17. a 24. mája a 3. júna 1944.

Alžbeta Stephanyová (Eržike, 1913 – 1981), ktorú spomína pani Marianna Bergida (za slobodna Friedrich), nastúpila ako pomocníčka v domácnosti do rodiny Friedrichovcov v roku 1937. Veľmi rýchlo si obľúbila obe ich dcéry, staršiu Juditku aj mladšiu Mariannu. Keď vyšla v apríli 1944 vyhláška o zriadení geta a napokon o vysťahovaní všetkých Židov do tehelne, ocitla sa v nej aj rodina Friedrichovcov. Eržike im tam nosila pravidelne jedlo. V jeden deň sa rozhodla konať. Košík, ktorý pôvodne slúžil na presun jedla, využila ako úkryt. Vložila doň bábätko a tajne ho vyniesla z tehelne. Jej plán pôvodne zahŕňal aj záchranu šesťročnej Juditky. Eržike bola pripravená aj na túto situáciu, no napokon k nej nedošlo. Juditka sa nechcela rozlúčiť s mamičkou, a tak padlo rozhodnutie, že ostane spolu s rodičmi. Rodina Friedrichovcov bola spolu s ďalšími takmer 12 000 košickými Židmi deportovaná do tábora Auschwitz-Birkenau v niektorom z transportov medzi 16. májom a 3. júnom 1944. Juditka a mama Oľga sa do Košíc už nikdy nevrátili. Pani Alžbeta neskôr Mariannu vydávala za svoju dcéru, obe prežili vojnu a vrátili sa späť do Košíc. Alžbete Stephanyovej bol za tento čin posmrtno udelený titul Spravodlivý medzi národmi.

Autor listu Kari je 12-ročný Karol Balázs (1932 – 1944/1945?), syn košického rentgenológa Jána Balázsa (pôv. Blaustein) a Ireny Balázsovej (rod. Székely), ktorá je v texte spomínaná ako Mama. Károly bol pokrstený v roku 1938, následne študoval na Premonštrátskom gymnáziu, kde sa skamarátil s Jurajom Schmiedlom, ktorému je list adresovaný. Rodina Balázsovcov bývala na Kováčskej č. 23, odkiaľ ich v rámci getoizácie židovského obyvateľstva odvedli do tehelne niekedy na konci apríla 1944. Podľa dostupných informácií celá rodina zahynula v koncentračnom tábore Auschwitz-Birkenau. Zachovaný list je však nevšedným prameňom ponúkajúcim pohľad na uvedené udalosti očami dieťaťa.

Tento text je úryvkom textu zo sprievodnej výstavy projektu Košice 1944 – 1945. Autorkami textu sú Patrícia Fogelová a Veronika Szeghy-Gayer.

METODICKÝ LIST

Názov aktivity: “Hovorili, že ich vezú na prácu...”

Bádateľská otázka: *Prečo ich prenasledovali?*

35 MINÚT

9. ROČNÍK ZŠ – 4. ROČNÍK SŠ

VZŤAH K MINULOSTI

Porozumieť rómskemu holokaustu a interpretovať jeho príčiny a dôsledky.

- zdokumentovať holokaust na konkrétnom príbehu
- analyzovať školské historické pramene z daného obdobia
- objasniť riešenie rómskej otázky na konkrétnom príbehu
- konkretizovať postupné obmedzovanie práv a slobôd rómskych spoluobčanov

- HOLOKAUST
- KONCENTRAČNÉ TÁBORY
- DEPORTÁCIE*

*Pri stanovení výkonového a obsahového vzdelávacieho štandardu vychádzame z (i)ŠVP. Aktivita je zároveň v súlade s novým štátnym kurikulumom. Uvedenú aktivitu zaradujeme do tematického celku *Obrazy druhej svetovej vojny (ZŠ)/Druhá svetová vojna (SŠ)*. Aktivita je vhodná aj pre školy s VJM.

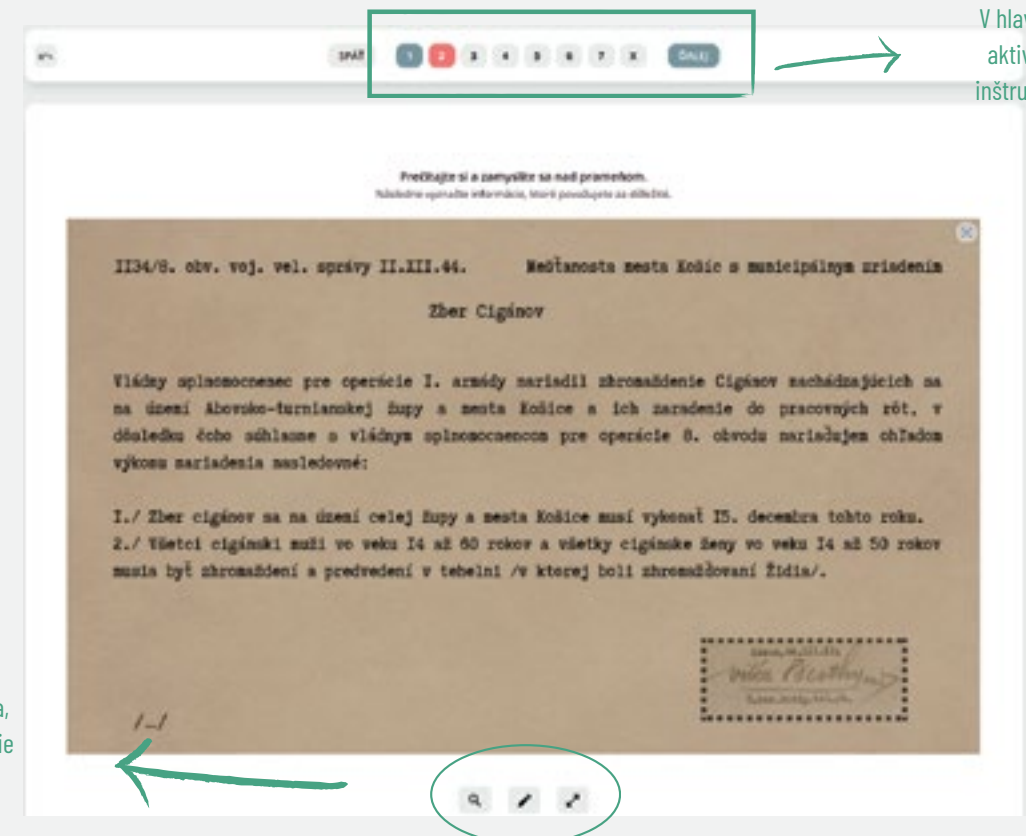
1.

Úvod aktivity tvorí dobrovoľný anonymný dotazník vytvorený pre vedecko-výskumné účely v oblasti didaktiky dejepisu. Dotazník pozostáva z troch otázok, ktoré zaznamenávajú informácie o ročníku, type štúdia a okrese, z ktorého študent pochádza. Údaje budú použité výlučne na výskumné účely. Pokiaľ si neželáte zdieľať tieto informácie, môžete bez obmedzení pokračovať na ďalšiu stranu aktivity.

Horná ovládacia lišta, pomocou ktorej sa žiak môže vrátiť k jednotlivým prameňom a korigovať svoje odpovede.

2.

Evokačnú aktivitu tvorí práca s písomným prameňom (Nariadenie mešťanostu mesta Košíc o zbere Cigánov). Úlohou žiakov je prameň si pozorne prečítať a vyznačiť dôležité informácie. V prameni si žiaci môžu všimnúť hneď niekoľko kľúčových faktov, čo je obsahom nariadenia, koho sa týka (či ide o konkrétnu skupinu obyvateľstva), kto, kedy a kde ho vydal atď. Žiaci majú k dispozícii funkciu lupy (umožňuje priblížiť detaily prameňa) a funkciu zvýraznenia (umožňuje zaznačiť dôležité prvky na prameni).

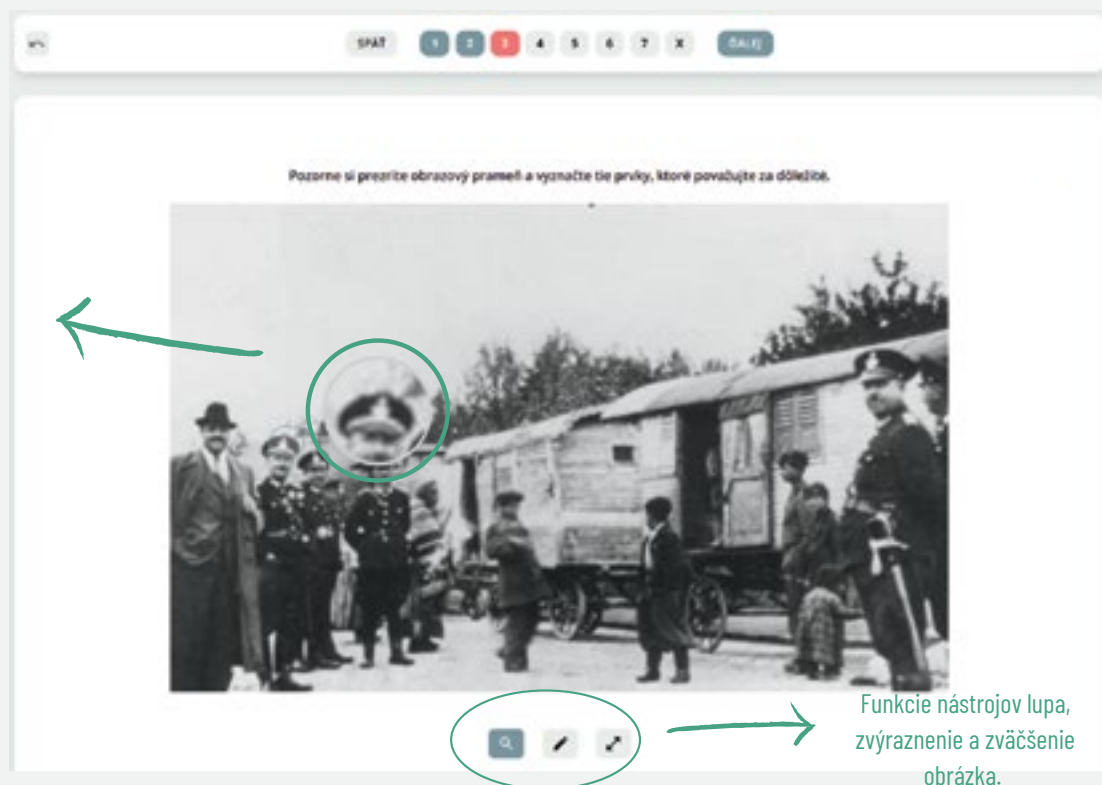
V hlavičke každej strany aktivity sa nachádzajú inštrukcie pre študentov.

Funkcie nástrojov lupy, zvýraznenia a zváženia obrázka.

3.

Na predchádzajúcu aktivitu nadväzuje druhá úloha, v ktorej žiaci interpretujú autentický obrazový prameň (fotografiu), ktorá zachytáva udalosti majúce bezprostredný vzťah k predchádzajúcej úlohe (deportácie rómskeho obyvateľstva v Rakúsku koncom roka 1939, čím je zdôraznený aj medzinárodný ideologický rozmer). Žiaci si pozorne prezrú obrazový prameň a zaznačia podľa nich dôležité prvky. Majú k dispozícii funkciu lupy (umožňuje priblížiť detaily prameňa) a funkciu zvýraznenia (umožňuje zaznačiť dôležité prvky na prameni).

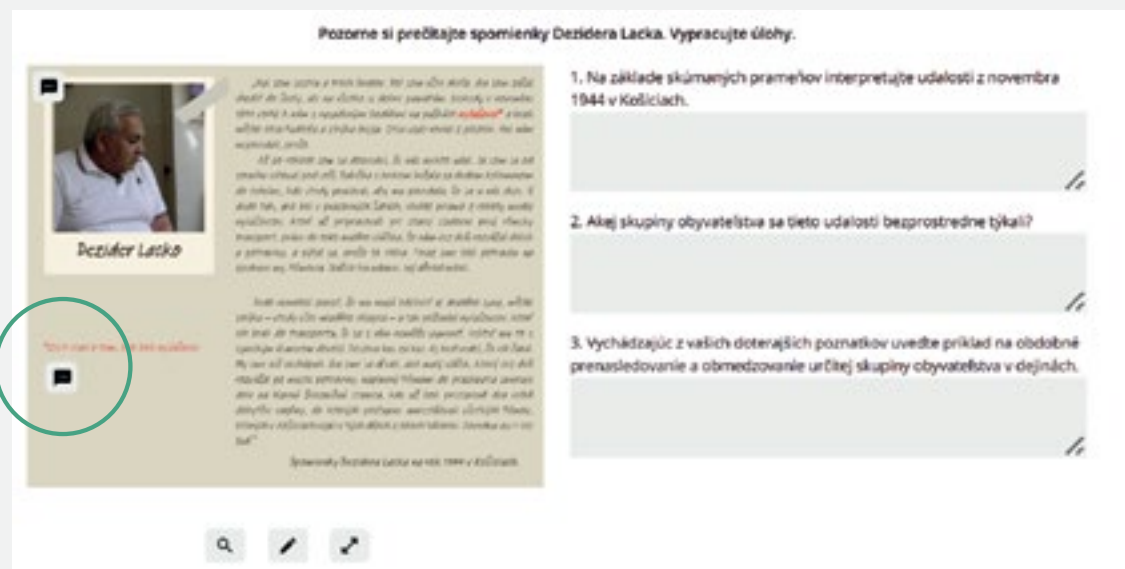
Možnosť zapnutia lupy, prípadne zväčšenia textu.

4.

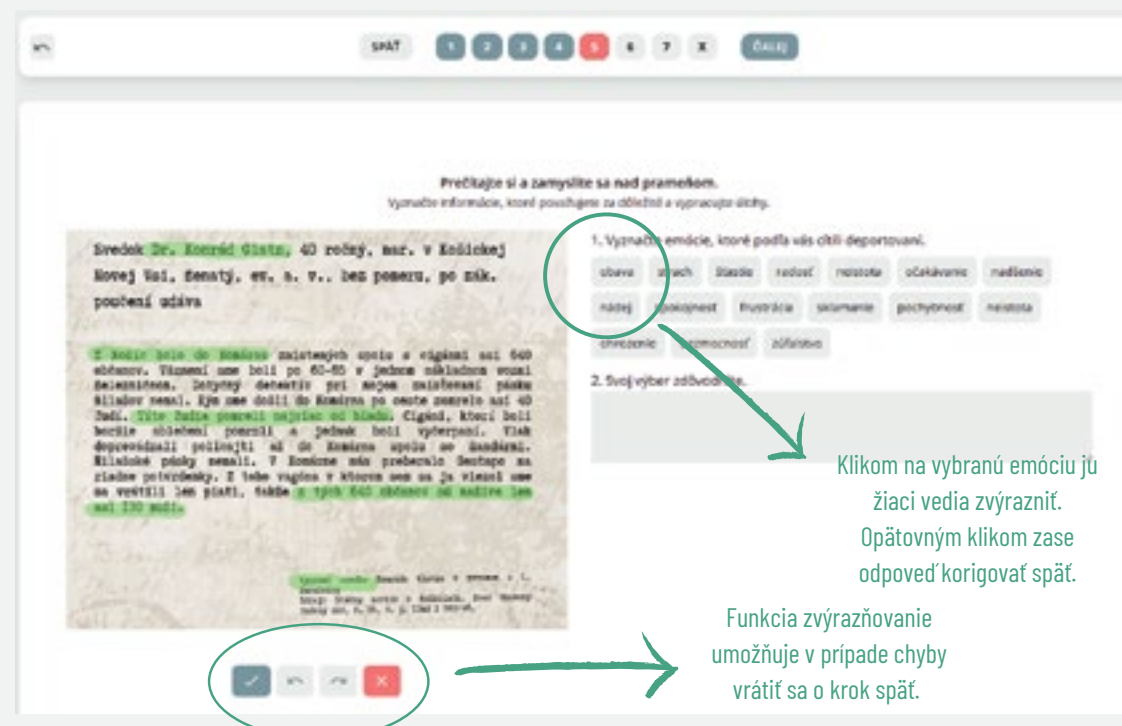
V tretej úlohe sa žiaci zoznamujú s osobnými spomienkami Dezidera Lacka na udalosti, o ktorých sa dozvedeli z predchádzajúcich aktivít. Úlohou žiakov je pozorne si prečítať písomný prameň a odpovedať na otázky týkajúce sa textu, v ktorých prepájajú doteraz získané poznatky z predchádzajúcich aktivít. Mali by dokázať interpretovať udalosti z novembra 1944 a to, akej skupiny obyvateľstva sa bezprostredne týkali. Z uvedených informácií a vlastných poznatkov by mali byť žiaci schopní identifikovať obdobný prípad prenasledovania a obmedzovania určitej skupiny obyvateľstva v dejinách (v prípade záverečnej reflexie možno hovoriť aj o obdobných prípadoch v súčasnosti). Žiaci majú k dispozícii funkciu lupy (umožňuje priblížiť detaily prameňa), funkciu zvýraznenia (umožňuje zaznačiť dôležité prvky na prameni) a textové pole, do ktorého vpisujú svoju odpoveď. Schopnosť prepájať nové poznatky s už osvojenými je kľúčová pre pochopenie príčin a dôsledkov historických udalostí v procese rozvoja historického myslenia.

Ikona pomôcka ukrýva ďalšie doplňujúce informácie alebo zdroj prameňa.

5.

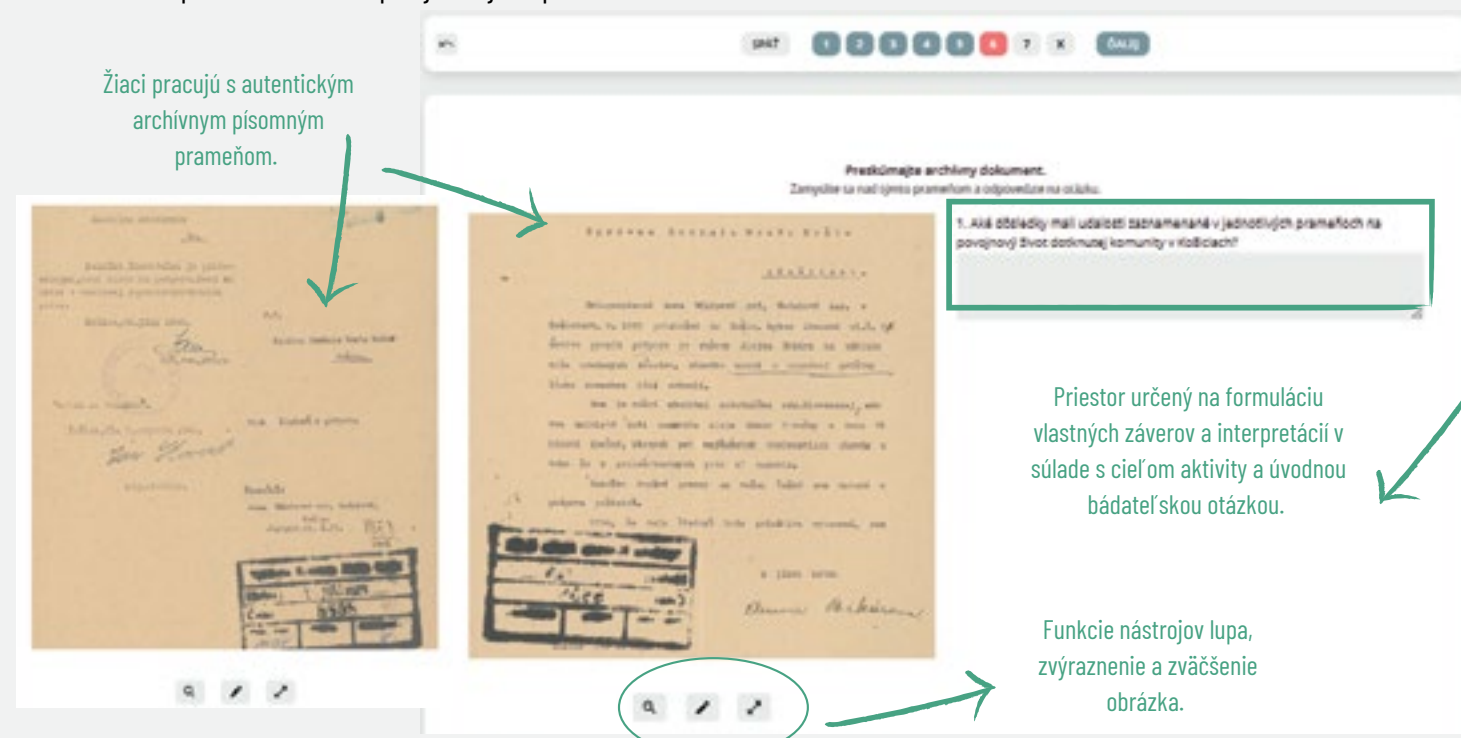
V štvrtej úlohe žiaci pracujú s dobovým písomným prameňom (výpoveď svedka Konráda Glatza), z ktorého sa dozvedajú o ďalšom osude deportovaných z Košíc a ich ceste do Komárna. Úlohou žiakov je prameň si pozorne prečítať, vyznačiť dôležité informácie a zamyslieť sa nad emóciami, ktoré ľudia v deportačných vagónoch prežívali. Žiaci majú k dispozícii funkciu lupy (umožňuje priblížiť detaily prameňa), funkciu zvýraznenia (umožňuje zaznačiť dôležité prvky na prameni) a textového poľa, do ktorého vpisujú svoju odpoveď. Dôležitou súčasťou rozvoja historického myslenia je schopnosť odôvodniť svoju odpoveď. Je potrebné žiakov viesť k tomu, aby svoju odpoveď zdôvodnili.

6.

Záverečná úloha ponúka pohľad na život dotknutej komunity po skončení vojny. Prostredníctvom písomného prameňa (žiadost o podporu) sa žiaci majú možnosť dozvedieť, čo prežívali Rómovia (predovšetkým ženy) v povojnovom období a ako reagovali mestské orgány na takéto a obdobné žiadosti. Úlohou žiakov je zamyslieť sa a popísať, vychádzajúc z doterajších poznatkov, aký vplyv mali udalosti zaznamenané v jednotlivých prameňoch na povojnový život tejto skupiny obyvateľov Košíc. Žiaci majú k dispozícii funkciu lupy (umožňuje priblížiť detaily prameňa), funkciu zvýraznenia (umožňuje zaznačiť dôležité prvky na prameni) a textového poľa, do ktorého vpisujú svoju odpoveď.

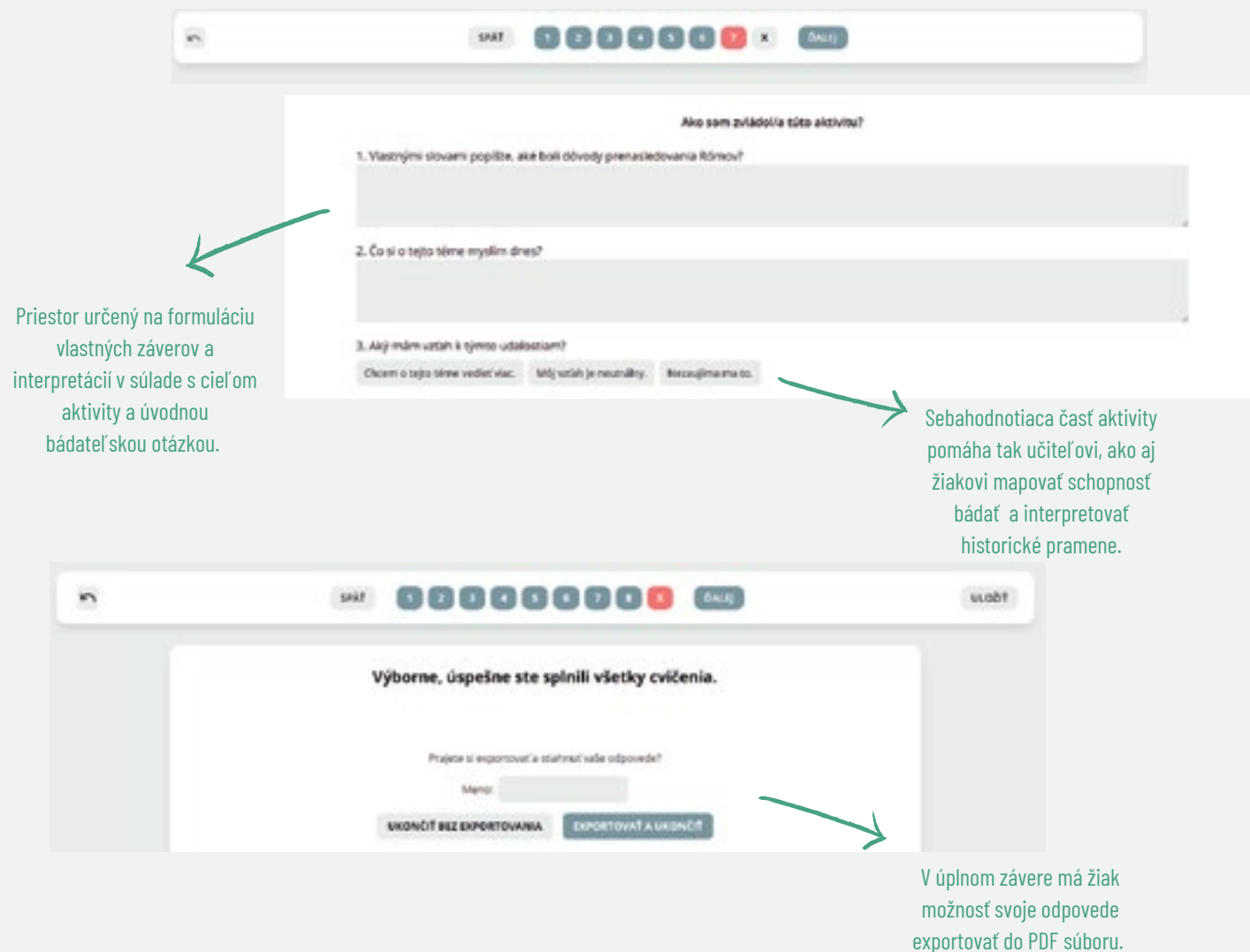
Žiaci pracujú s autentickým archívnym písomným prameňom.

Priestor určený na formuláciu vlastných záverov a interpretácií v súlade s cieľom aktivity a úvodnou bádateľskou otázkou.

Funkcie nástrojov lupa, zvýraznenie a zväčšenie obrázka.

Záver patrí vlastnej sebareflexii a sebahodnoteniu zo strany žiaka, ktorý má metakognitívny charakter. Predstavuje dohľad a preberanie zodpovednosti za vlastné učenie sa a mapovanie svojho progresu, resp. silných a slabých stránok vlastného učenia sa. Pre učiteľa môže byť zároveň indikátorom toho, či bádanie bolo úspešné, prípadne môže slúžiť ako jeden z prvkov formatívneho hodnotenia a vyhodnotenia toho, aký efekt má realizovaná bádateľsky orientovaná výučba na príklade konkrétnej aktivity. V úplnom závere v položke X má žiak možnosť si aktivitu spoločne so svojimi odpoveďami stiahnuť a využiť ju ako formu poznámok z hodiny, príp. si založiť aktivitu do svojho (online) portfólia či preposlať ďalej učiteľovi.

Ďalšie inšpirácie:

- Aktivity pre študentov k téme rómskeho holokaustu. Zdroj: *Hungarian Roma during World War II*. [Dostupné online](#).

Použité pramene a zdroje:

A) písomné pramene

- *Archív mesta Košice*, fond: Národný výbor mesta Košice 1945 –1948.
- *Archív mesta Košice*, fond: Košice – mesto s municipálnym zriadením 1939 – 1945.
- *Štátny archív v Košiciach*, fond: Okresný ľudový súd v Košiciach 1945 – 1948.

B) obrazové a audiovizuálne pramene

- Zber Rómskych (cigánskych) rodín na deportáciu. Rakúsko, 1939. Zdroj: *United States Holocaust Memorial Museum*. [Dostupné online](#).
- Lacko Dezider. Brno, 2017. Zdroj: *Paměť Rómů*. [Dostupné online](#).
- Ferenc Szálasi. Zdroj: *Wikipedia*.

C) iné zdroje

- Kolektív autorů ÚSTR. *Soudobé dějiny – Badatelský pracovní sešit dějepisu. Pro 9. ročník základních škol a víceletá gymnázia*. Praha : Fraus, 2022. 108 s.
- Rómsky holokaust je stále neznámy. In *SME*, 2014. [Dostupné online](#).
- Krvavý Veľký piatok roku 1945. In *Denník N*, 2015. [Dostupné online](#).

Historický kontext aktivity:

Rómovia v Košiciach čelili počas druhej svetovej vojny rasovým perzekúciám. Po Viedenskej arbitráži boli systematicky zbavení volebného práva na základe miestnych a župných dekrétov. Tie obmedzovali aj ich voľný pohyb a zakazovali im obchodovať. Po nemeckej okupácii v marci 1944 sa ich situácia radikálne zmenila. Po prevzatí moci krajne pravicovou Stranou šípových krížov v októbri 1944 maďarské štátne úrady pristúpili aj k deportáciám rómskeho obyvateľstva.

Koncentrácia rómskeho obyvateľstva v Košiciach pred samotnou deportáciou prebiehala na viacerých miestach. V novembri boli Rómovia niekoľko dní držaní v priestoroch bývalého Krajinského židovského sirotského a učňovského domova na Floriánskej ulici. Následne boli deportovaní spolu s ďalšími Košičanmi do pevnosti v Komárne. Mnohí z nich túto cestu neprežili z dôvodu vyčerpania alebo nepriaznivého počasia.

Z Komárna boli ďalej deportovaní do táborov smrti v Nemecku. Muži putovali prevažne do Dachau, kde minimálne 35 z nich zahynuli. Medzi odvečenými boli tiež deti a starší ľudia. Spomedzi Košičanov mal najmladší väznený Róm v Dachau len 12 rokov, najstarší väznený Róm 76 rokov. Mnohí z nich sa domov nevrátili. Transport sa týkal aj žien. Niektoré z nich boli z Komárna prepustené a museli sa vlastnými silami dostať späť domov, no časť deportovali do Ravensbrücku.

Veľakrát sa transporty týkali viacerých členov rodiny. Medzi obeťami bola napríklad aj rodina Bikárovcov. Lajos Bikár bol primáš, člen Maďarskej národnej strany, neskôr Zjednotenej maďarskej strany, v rokoch 1939 – 1944 člen municipálneho výboru mesta. Jeho manželka sa po vojne obrátila na mesto so žiadosťou o udelenie finančnej podpory po zosnulom manželovi, no neuspela. Podľa odhadov niektorých maďarských historikov bolo z celého územia vtedajšieho Maďarska zhromaždených okolo 50 000 ľudí rómskeho pôvodu a približne 10 % z nich zahynulo v táboroch smrti, v dôsledku masových vrážd alebo zmizlo bez stopy.

Tento text je úryvkom textu zo sprievodnej výstavy projektu Košice 1944 – 1945. Autorkami textu sú Patrícia Fogelová a Veronika Szeghy-Gayer.

METODICKÝ LIST

Názov aktivity: Nástrahy pomoci

Bádateľská otázka: Čo riskovali v čase vojny?

35 MINÚT

9. ROČNÍK ZŠ – 4. ROČNÍK SŠ

VZŤAH K MINULOSTI

Konkretizovať formy pomoci obetiam vojnového konfliktu v Košiciach a charakterizovať možné perzekúcie a represie vedené voči týmto občanom a ich záchrancom.

- interpretovať svedectvá dobových ľudí
- pracovať so školskými historickými prameňmi z daného historického obdobia
- zdokumentovať na konkrétnych príbehoch každodenný život

- ŽIVOT V ČASE VOJNY
- PROTIFAŠISTICKÝ ODBOJ
- TOTALITNÝ REŽIM*

*Pri stanovení výkonového a obsahového vzdelávacieho štandardu vychádzame z (i)ŠVP. Aktivita je zároveň v súlade s novým štátnym kurikulumom. Uvedenú aktivitu zaradujeme do tematického celku *Obrazy druhej svetovej vojny (ZŠ)/Druhá svetová vojna (SŠ)*. Aktivita spĺňa aj kritéria pre školy s VJM.

1.

Úvod aktivity tvorí dobrovoľný anonymný dotazník vytvorený pre vedecko-výskumné účely v oblasti didaktiky dejepisu. Dotazník pozostáva z troch otázok, ktoré zaznamenávajú informácie o ročníku, type štúdia a okrese, z ktorého študent pochádza. Údaje budú použité výlučne na výskumné účely. Pokiaľ si neželáte zdieľať tieto informácie, môžete bez obmedzení pokračovať na ďalšiu stranu aktivity.

Horná ovládacia lišta, pomocou ktorej sa žiak môže vrátiť k jednotlivým prameňom a korigovať svoje odpovede.

Pokračovať na aktivitu.

2.

Úvodnú aktivitu tvorí analýza pamätníka venovaného Mikulášovi Jozefovi Lexmannovi, dominikánskemu kňazovi pôsobiacemu v Košiciach počas druhej svetovej vojny. Lexmann patrí medzi najznámejších košických záchrancov (nielen) židovského obyvateľstva. Práve aspekt toho, že pomoc počas vojny potrebovali aj široké skupiny obyvateľstva (politickí oponenti, partizáni, vojnoví utečenci, iní odbojáři a pod.), je jedným z ústredných motívov tejto aktivity. Rovnako je zmyslom aktivity poukázať na to, že aj medzi záchrancami nájdeme široké spektrum osobných príbehov bez ohľadu na náboženskú či politickú príslušnosť, prípadne spoločenský status.

Žiaci na základe skúmania pamätníka odpovedajú na jednoduché otázky týkajúce sa pôsobenia Mikuláša J. Lexmanna v Košiciach. Učiteľ má taktiež možnosť upriamiť pozornosť žiakov na miesto, kde sa pamätník nachádza. Pomôcka obsahuje odkaz na Google mapy, ktorá žiaka presmeruje na Dominikánske námestie. Žiaci majú možnosť pamätník pomocou funkcie street view aj hľadať, je mierne schovaný za dverami na ľavej strane pri vstupe do DKC Veritas.

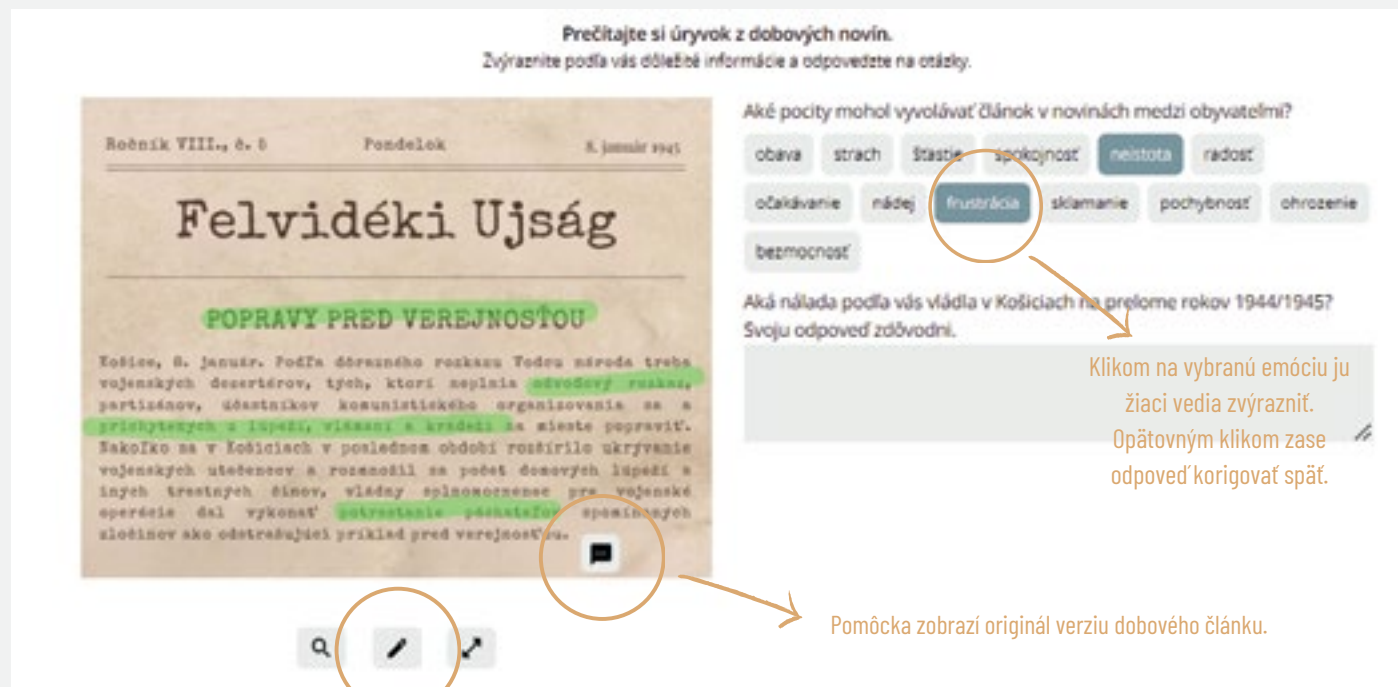

Pomôcka, kde sa pamätník nachádza s možnosťou prekliknutia sa na street view na Dominikánske námestie.

3.

Druhá úloha pozostáva z práce s článkom v dobových novinách Felvidéki Ujság. Článok bol pre didaktické účely preložený do slovenčiny, originál žiaci môžu nájsť v pomôcke. Ich úlohou je porozumieť tomu, aké emócie asi prežívali obyvatelia v sledovanom období a vedieť opísať udalosti odohrávajúce sa v Košiciach na prelome rokov 1944/1945. Tie boli poznačené pretrvávajúcim terorom totalitnej moci zo Strany šípových krížov a stupňujúcim sa tlakom pod vplyvom postupujúcej sovietskej armády a blížiaceho sa vojnového frontu smerom ku Košicam.

Žiaci majú možnosť nielen odpovedať na ponúknuté otázky, ale aj zaznačovať dôležité informácie priamo v texte prameňa. Žiaci by už na základe tohto prameňa mali pochopiť, že akákoľvek diverzná činnosť v očiach vládnej moci bola kruto a aj verejne potrestaná s cieľom zamedzenia prípadného odporu a ďalšieho šírenia strachu medzi obyvateľmi.

Pomôcka zobrazí originál verziu dobového článku.

Pomocou funkcie zvýraznenie je možné zaznačovať dôležité či nové informácie priamo v prameni.

4. a 5.

Štvrtá a piata úloha je venovaná pomoci jezuitských kňazov. Jezuiti, podobne ako Lexmann v úlohe č. 1, pomáhali počas vojny stovkám ľudí, ktorí sa ocitli bez domova či hľadali útočisko pred konfliktom. Prameň zachytáva pomoc pre utekajúcich mladých mužov zo slovenských obcí, ktorí by inak skončili odvečení na západný front. Úlohou žiakov v tomto prípade je len pozorne si prečítať daný úryvok a popremýšľať nad jeho významom.

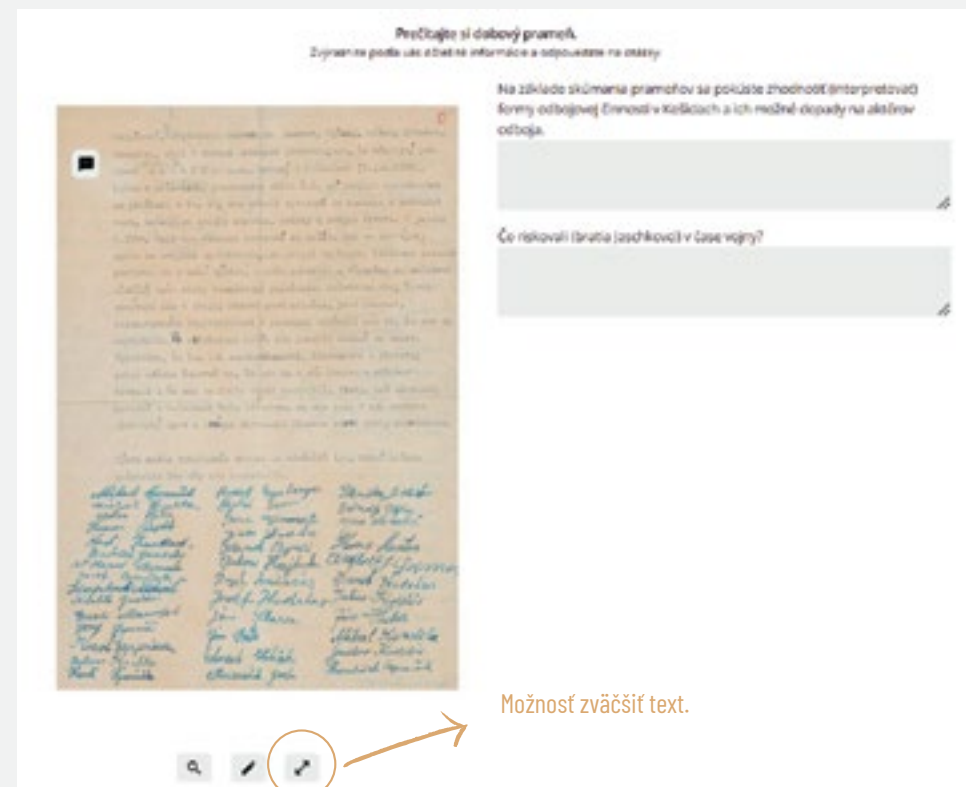
V nadväznosti na to, žiakov v nasledujúcom slajde čakajú dve otázky, ktoré majú za úlohu prepojiť tento prameň s kontextom predchádzajúcich úloh. Okrem nových informácií, ktoré prameň ponúka, by mali byť schopní určiť, ako ponúkaný text korešponduje s prameňmi, ktoré už mali možnosť skúmať. Napr. prepojiť vyhlášku o verejných popravách a riskovaní života jezuitov pri tejto pomoci, prípadne identifikovať, že v Košiciach sa okrem Dominikánskeho kostola nachádzajú aj iné miesta/budovy spojené s odbojovou pomocou. Spomínaný "Dom utečencov" je situovaný na dnešnej Komenského ulici.

Čo vás na tomto prameni zaujalo?

Na ktorý prameň sa vám tento prameň najviac podobá? (možnosť označiť viac prameňov)

6.

Predposledná úloha je prvou fázou reflexie interaktívnej aktivity. Žiak by v tejto úlohe mal byť schopný na základe predchádzajúceho bádania sformulovať vlastné závery a odpovedať na bádateľskú otázku. Učitelia by v tejto časti mali venovať pozornosť tomu, aby žiaci svoje závery neformulovali príliš vágne, ale s ohľadom na kognitívne schopnosti prislúchajúce k schopnostiam a možnostiam žiakov daného veku. Z dôvodu neexistujúcej jazykovej bariéry sme sa v tomto prípade rozhodli použiť originálnu verziu primárneho archívneho prameňa – ide o podakovanie za záchranu života mužov zo spomínaných obcí. Čitateľnosť prameňa je síce o čosi horšia, pomôže však funkcia zväčšenia obrázka, prípadne ponúkaná zväčšovacia lupa. Aj v tomto prípade ďalej majú možnosť žiaci si v texte vyznačovať podľa nich dôležité či nové informácie.

Možnosť zväčšiť text.

7.

Záver patrí vlastnej sebareflexii a sebahodnoteniu zo strany žiaka, ktoré majú metakognitívny charakter. Predstavuje dohľad a preberanie zodpovednosti za vlastné učenie sa a mapovanie svojho progresu, resp. silných a slabých stránok vlastného učenia sa. Pre učiteľa môže byť zároveň indikátorom toho, či bádanie bolo úspešné, prípadne môže slúžiť ako jeden z prvkov formatívneho hodnotenia a vyhodnotenia toho, aký efekt má realizovaná bádateľsky orientovaná výučba na príklade konkrétnej aktivity. V tomto prípade je sebahodnotenie realizované formou hodnotiacej škály. Žiak pomocou funkcie zvýraznenie zaznačí, kde sa na škále nachádza. V úplnom závere v položke X má žiak možnosť si aktivitu spoločne so svojimi odpoveďami stiahnuť a využiť ho ako formu poznámok z hodiny, založiť si aktivitu do svojho (online) portfólia či preposlať ďalej učiteľovi.

Pomocou funkcie zvýraznenie je možné na škále označiť konkrétnu úroveň.

V úplnom závere má žiak možnosť svoje odpovede exportovať do PDF súboru.

Použité pramene a zdroje:

A) písomné pramene

- *Archív mesta Košice*, fond: Národný výbor mesta Košíc, 1945 – 1948.
- *Felvidéki Újság*, 8.1.1945, č. 5, roč. 8.
- *Jézus Társasága Magyarországi Rendtartományának Levéltára, II. 9.* JASCHKÓ, Balázs – BIKFALVI, Géza (ed.) Részletek a kassai jezsuita rendház történetéhez, 2007.

B) obrazové pramene

- Fotografia Mikuláša Jozefa Lexmanna s bratmi v Košiciach v roku 1937. Zdroj: *Pater Mikulas*. [Dostupné online](#).
- Fotografia pamätníka na Mikuláša Jozefa Lexmanna na Dominikánskom námestí. Zdroj: *Súkromný archív Miriamy Svatovej*.
- Fotografia Pavla Jaschka. Zdroj: *Archív rímskokatolíckej farnosti svätej Alžbety v Toronte*.
- Novostavba budovy na fotografii z roku 1938. PRIATKOVÁ, Adriana – SEKAN, Ján – TAMÁSKA, Máté. Mestské plánovanie v Košiciach a vývoj mestskej triedy 20. storočia. In *Architektúra a urbanizmus*, 2020, č. 1-2, s. 75.

C) iné zdroje

- Google mapy a Google Street View.

Historický kontext aktivity:

Mesto Košice bolo od leta 1944 zavalené utečencami. Prichádzali z východnej časti vtedajšieho územia Maďarska – najmä z Podkarpatskej Rusi, zo Sedmohradska, z mesta Sátoraljaújhely a z okolia Debrecína a Nyíregyházi. Situácia sa zhoršila po tom, ako Rumunsko prešlo 24. augusta 1944 na stranu Spojencov a po niekoľkých dňoch sa na rumunsko-maďarskej hranici objavili jednotky Červenej armády. V dôsledku vojenských operácií museli ďalšie desaťtisíce ľudí opustiť svoje domovy.

Mestská samospráva bola na základe vládných nariadení povinná ubytovať a starať sa o utečencov, ktorí prišli do Košíc. Jedným z orgánov zodpovedných za ubytovanie utečencov sa stala Spoločnosť Ježišova. Košickí jezuiti mali svoju vysokú školu s internátom na dnešnej Komenského ulici, ktorá sa stala na jeseň 1944 aj oficiálne „Domovom utečencov“. Jezuiti poskytli dočasné útočisko pre stovky, ak nie tisícky ľudí. Opatera o utečencov zahŕňala ich plnú starostlivosť, sprchovanie a dezinfekciu oblečenia dezinfekčnými prostriedkami, ktoré dostali od mesta. Stravu zabezpečovali traja scholastici s pomocou úradných orgánov mesta: Pavol Jaschko spolu so svojím mladším bratom Blažejom Jaschkom a Jánom Schmotzerom.

Vo víre frontových udalostí sa do Košíc dostalo tiež niekoľko stoviek mužov zo slovenských dedín (Remetské Hámre, Vyšné Remety, Jasenov, Vyšná Rybnica), ktoré ležali v priestore obsadenom maďarskou armádou v marci 1939. Ustupujúca nemecká armáda mala v úmysle odviecť ich do Nemecka. Mladí jezuiti riskovali veľa. Ako úkryt pre nich využili budovu internátu. Okrem toho brat Schmotzer rokoval s mestom a oficiálne ich najali ako košických lesných robotníkov. Muži prežili prechod vojnového frontu a mohli sa vrátiť domov. Po skončení vojny 123 mladíkov podpísalo vyhlásenie, v ktorom sa chceli odvdáčiť bratom Jaschkovcom a Jánovi Schmotzerovi, ktorí riskovali svoje životy, aby ich zachránili.

Tento text je úryvkom textu zo sprievodnej výstavy projektu Košice 1944 – 1945. Autorkami textu sú Patrícia Fogelová a Veronika Szeghy-Gayer.

METODICKÝ LIST

Názov aktivity: Dám im miesto a meno*

Bádateľská otázka: *Kto sú Spravodliví medzi národmi?*

25 MINÚT

9. ROČNÍK ZŠ – 4. ROČNÍK SŠ

VZŤAH K MINULOSTI

Identifikovať ľudí, ktorí sú ocenení titulom Spravodlivý medzi národmi a vysvetliť jeho význam.

- zdokumentovať holokaust na konkrétnom príbehu
- analyzovať školské historické pramene z daného obdobia
- objasniť riešenie židovskej otázky na konkrétnom príbehu
- rozpoznať útrapy ľudí na fronte a v zázemí

- HOLOKAUST
- KONCENTRAČNÉ TÁBORY
- DEPORTÁCIE
- SPRAVODLIVÍ MEDZI NÁRODMI
- ANTISEMITIZMUS**

*Titul tejto aktivity je odvodený od hebrejského názvu hlavného pamätníka obetí a hrdinov holokaustu v Jeruzaleme Jad Va-Šem. Pojem vychádza z biblického veršu (Kniha proroka Izaiáša, 56:5) . „Ja im dám čosi lepšie ako sú synovia a dcéry; dám im miesto a meno v mojom dome, v mojom meste, dám im večné meno, ktoré nebude nikdy zotreté.“

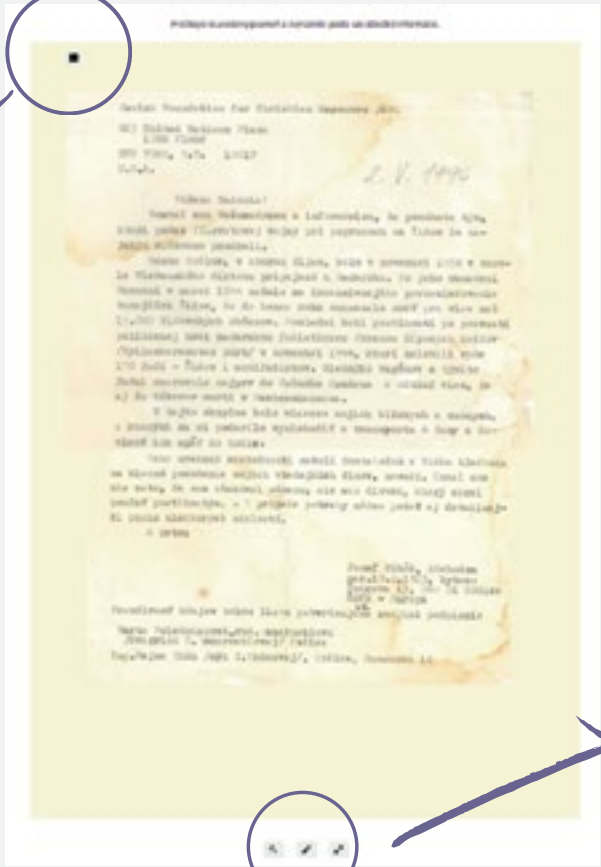
**Pri stanovení výkonového a obsahového vzdelávacieho štandardu vychádzame z (i)ŠVP. Aktivita je zároveň v súlade s novým štátnym kurikulumom. Uvedenú aktivitu zaraďujeme do tematického celku *Obrazy druhej svetovej vojny (ZŠ)/Druhá svetová vojna (SŠ)*. Aktivita je vhodná aj pre školy s VJM.

1. Úvod aktivity tvorí dobrovoľný anonymný dotazník vytvorený pre vedecko-výskumné účely v oblasti didaktiky dejepisu. Dotazník pozostáva z troch otázok, ktoré zaznamenávajú informácie o ročníku, type štúdia a okrese, z ktorého študent pochádza. Údaje budú použité výlučne na výskumné účely. Pokiaľ si neželáte zdieľať tieto informácie, môžete bez obmedzení pokračovať na ďalšiu stranu aktivity.

Horná ovládacia lišta, pomocou ktorej sa žiak môže vrátiť k jednotlivým prameňom a korigovať svoje odpovede.

2. V úvode aktivity sa žiaci stretávajú s listom Košičana Jozefa Mihóka z 90. rokov 20. storočia, ktorý je adresovaný židovskej nadácii pomáhajúcej nežidovským záchrancom. Adresátori opisuje svoje dôvody napísania žiadosti. Úlohou žiakov je zvýrazniť informácie, ktoré v prameni považujú za dôležité. Využiť môžu viaceré interaktívne funkcie portálu vrátane zväčšenia textu či lupy.

Pomôcka zobrazí dodatočné informácie o autorovi prameňa.

Pomocou funkcie zvýraznenie je možné zaznačovať dôležité či nové informácie priamo v prameni. Pre lepšiu čitateľnosť je možné vyžiť aj zväčšenie textu či lupy.

3. V ďalšej úlohe žiaci ďalej pátrajú po príbehu Jozefa Mihóka a jeho činoch počas druhej svetovej vojny. K dispozícii majú video so zvukovou stopovou. V prípade, že žiaci pracujú v skupinách či samostatne, je vhodné, aby využili možnosť vypnutia zvuku. Predíde sa tak vzájomnému rušeniu. Ak učiteľ pracuje s celou triedou, môže využiť zvukovú stopu. Video je možné v ktoromkoľvek bode stopnúť, prípadne pretočiť. Aj to by malo žiakom pomôcť lepšie vypracovať otázky vzťahujúce sa k videu.

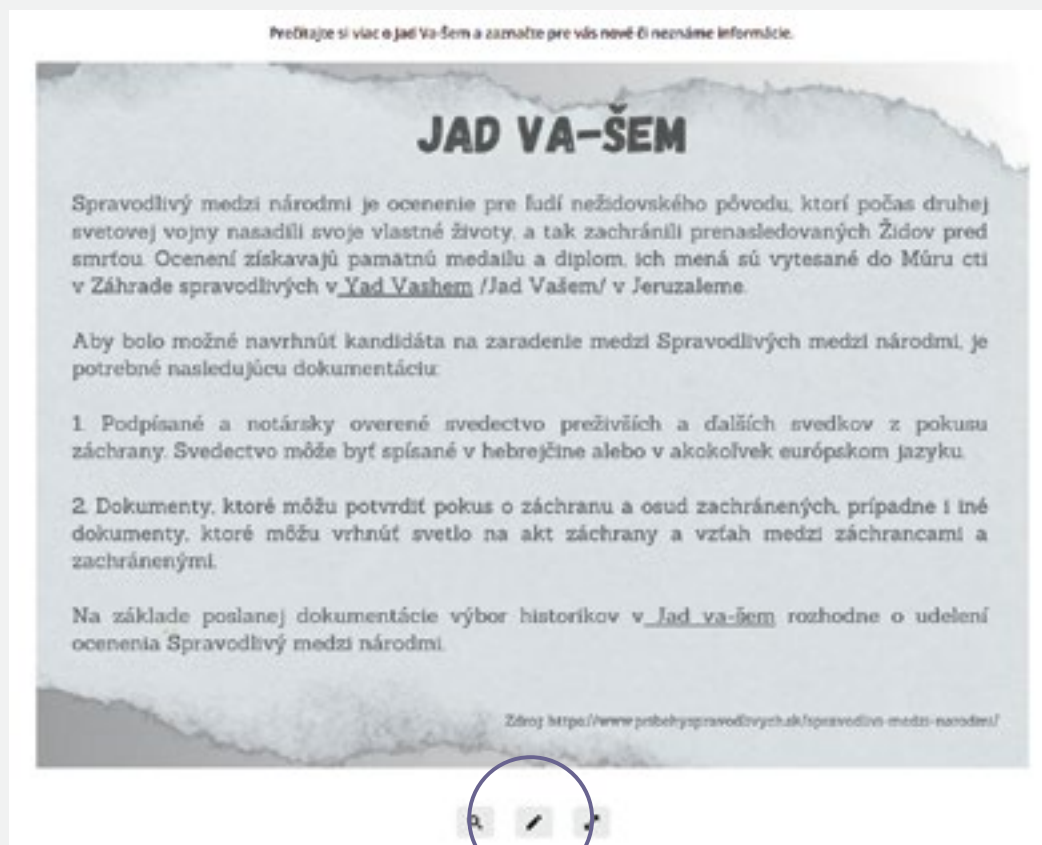

4. V nasledujúcej úlohe sa žiaci čoraz viac približujú k zodpovedaniu bádateľskej otázky, pričom sa zoznamujú s príbehmi Košičanov, ktorí boli ocenení titulom Spravodlivý medzi národmi. Ich úlohou v tejto časti je si príbehy len prečítať. Učiteľ však má možnosť kľásť aj doplnujúce otázky, napríklad: Čo ich motivovalo? Čo riskovali? Koho a prečo zachraňovali? Prečo boli ocenení práve oni? a i. V kontexte aktivity to však nie je nevyhnutné. Ak učiteľ nie je priamo z Košíc a okolia a chce využiť aktivitu na svojej hodine, môže nechať žiakov pátrať po ocenených aj v iných častiach Slovenska. Využiť pritom môže internetové databázy [Jad Va-Šem](#), prípadne [Príbehy Spravodlivých](#). Príbeh Alžbety Stephanyovej je spracovaný aj v aktivite s názvom **“Tvoj priateľ, ktorý ti neželá nič podobné...”**.

5.

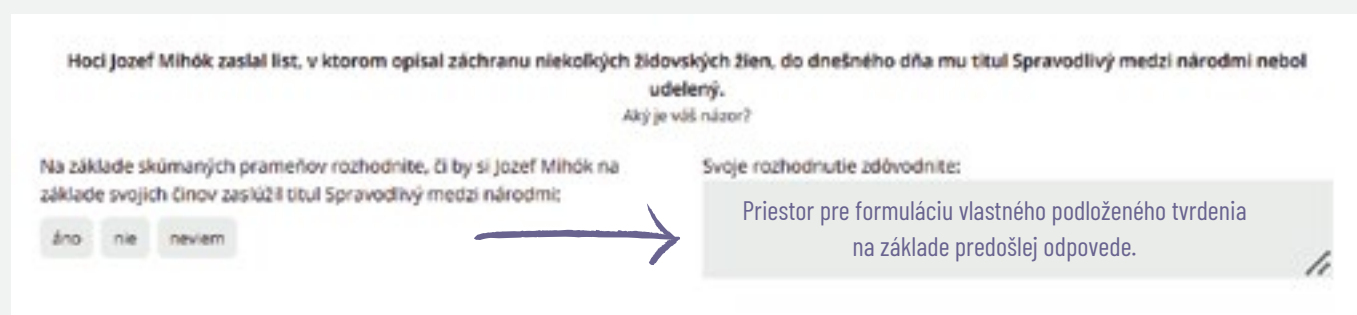
V nadväznosti na predchádzajúci slajd sú žiakom ponúknuté ďalšie informácie o pamätníku obetí a hrdinov holokaustu Jad Va-Šem v Jeruzaleme. Pomocou textu môžu odhaliť, čo čestný titul znamená a čomu jeho udelenie podlieha. Nové informácie si môžu vyznačiť pomocou funkcie zvýraznenie podobne, ako pri žiadosti Jozefa Mihóka v prvom texte.

Pomocou funkcie zvýraznenie je možné zaznačovať dôležité či nové informácie priamo v prameni.

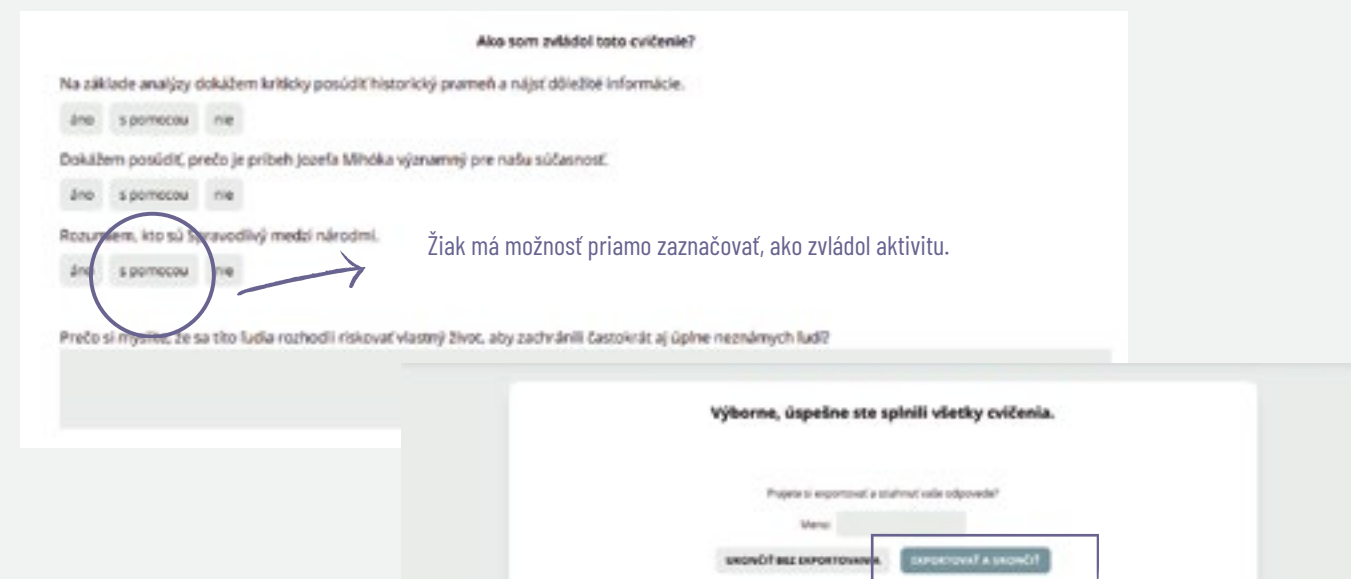
6.

Predposledný slajd aktivity ponúka žiakom možnosť formulovať vlastné rozhodnutie opierajúce sa o analýzu predchádzajúcich prameňov. V tomto bode je úlohou žiakov rozhodnúť, či by si Jozef Mihók za svoje činy toto ocenenie zaslúžil. V tomto bode neexistuje zlá odpoveď, je dôležité, aby žiaci svoj názor dokázali podložiť vecným argumentom.

7.

Záver patrí vlastnej sebareflexii a sebahodnoteniu zo strany žiakov, ktoré majú zároveň aj charakter formatívneho hodnotenia. Učiteľovi poskytujú priamu spätnú väzbu v progrese bádania triedy či konkrétneho žiaka. Umožňujú postupne zlepšovať procesy v samotnom učení sa. Žiak pomocou výberu označí, s ktorou možnosťou sa po prejení aktivity najviac stotožňuje. V úplnom závere v položke X má žiak možnosť si aktivitu spoločne so svojimi odpoveďami stiahnuť a využiť ho ako formu poznámok z hodiny, založiť si aktivitu do svojho (online) portfólia či preposlať ďalej učiteľovi.

Žiak má možnosť priamo zaznačovať, ako zvládol aktivitu.

V úplnom závere má žiak možnosť svoje odpovede exportovať do PDF súboru.

Použité pramene a zdroje:

A) písomné pramene

- MIHÓK, Jozef. SPOMIENKY (Egy család és egy korszak története). Košice, strojopis, súkromný majetok, 1993. Zdroj: *Súkromný archív rodiny Mihókovej*.
- Žiadosť Jozefa Mihóka. Zdroj: *Súkromný archív rodiny Mihókovej*.

B) obrazové pramene

- Fotografia Alžbety Stephanyovej. Zdroj: *Súkromný archív Marianny Bergida*.
- Fotografia Jozefa Mihóka z roku 1942. Zdroj: *Súkromný archív rodiny Mihókovej*.
- Fotografia Ladislava Tajtáka. Zdroj: *Tajták100*. [Dostupné online](#).
- Fotografia Olivera Rácza. Zdroj: *Pamětnároda*. [Dostupné online](#).
- Fotografia Sára Salkaházi. Zdroj: *Životopisy svätých*. [Dostupné online](#).
- Text príbehu Jozefa Mihóka nahovoril slovenský herec a pedagóg [Branislav Bajus](#).

C) iné zdroje

- Ladislav Tajták. Spravodlivý medzi národmi. Zdroj: *Tajták100*. [Dostupné online](#).
- Marianne Bergida. Zdroj: *Pamětnároda*. [Dostupné online](#).
- doc. PhDr. MUDr. CSc. Oliver Rác. Zdroj: *Pamětnároda*. [Dostupné online](#).
- Sára Salkaházi, panna a mučenica. Zdroj: *Životopisy svätých*. [Dostupné online](#).
- Spravodlivý medzi národmi. Zdroj: *Wikipedia*.
- Yad Vashem – The World Holocaust Remembrance Center. Zdroj: *Yad Vashem*. [Dostupné online](#).
- Príbehy spravodlivých. Zdroj: *Príbehy spravodlivých*. [Dostupné online](#).

Historický kontext aktivity:

Po deportáciách židovského obyvateľstva z Košíc v máji a júni 1944 ostalo v meste iba niekoľko desiatok ľudí židovského pôvodu, ktorí sa ukrývali, získali falošné dokumenty alebo výnimku z protizidovských zákonov. Nástup Strany šíповých križov k moci však znamenal radikálnu zmenu aj pre tieto osoby. Členovia tejto strany totiž internovali okrem politicky nespohľivých osôb aj Rómov či Židov, a to bez ohľadu na dovtedy platné výnimky. To bol aj prípad ešte v detstve pokrstenej Aranky Bauernebovej (1902 – 1982), bývalej herečky a manželky Andora Bauernebla (1905 – 1982), ktorá sa v novembri 1944 taktiež ocitla vo vagónoch smerujúcich do komárňanskej pevnosti.

Jozef Mihók (1923 – 2008), rodák z Lučenca, vyrastal v Košiciach v mnohodesnej rodine a v skromných pomeroch. Po ukončení meštianskej školy sa počas letných prázdnin v roku 1939 zamestnal v košickom pivovare rodiny Bauerneblovcov, kde sa stal obľúbencom majiteľa podniku Andora Bauernebla. Na jeseň 1944, keď nylashi začali pripravovať transport do nemeckých táborov smrti, zatkli aj Bauerneblovu manželku. Mladý Mihók sa pokúsil o nemožné; z lásky k svojmu nadriadenému sa pustil do záchrany Aranky Bauernebovej, sledoval transport.

S pomocou košického právnika Ladislava Hlatkého sa mu podarilo zachrániť tri ženy, ktoré by inak skončili v niektorom z nemeckých koncentračných táborov. Aj napriek záchrane sa musela Aranka Bauernebová ďalej skrývať. Koniec vojny prežila v úkryte, pravdepodobne v opatere rehoľných sestier.

Keď v 90. rokoch 20. storočia Jozef Mihók v liste adresovanom Jewish Foundation for Christian Rescuers opisoval okolnosti záchrany, okrem iného uviedol: „Keby uvedené skutočnosti neboli dostatočné z Vášho hľadiska na posúdenie mojich vtedajších činov, nevadí. Konal som nie zato, že som očakával odmenu, ale ako človek, ktorý chcel pomôcť postihnutým.“ S rodinou Bauernebl, ako aj s ďalšími zachránenými udržiavali Mihókovci veľmi dobré vzťahy až do konca ich života.

Tento text je úryvkom textu zo sprievodnej výstavy projektu Košice 1944 – 1945. Autorkami textu sú Patrícia Fogelová a Veronika Szeghy-Gayer.

METODICKÝ LIST

Názov aktivity: Študenti na fronte

Bádateľská otázka: *Prečo museli ísť?*

35 MINÚT

9. ROČNÍK ZŠ – 4. ROČNÍK SŠ

DOBOVÉ PERSPEKTÍVY

Charakterizovať a konkretizovať vplyv vojnových udalostí na život študentov počas druhej svetovej vojny (v Košiciach).

- interpretovať svedectvá dobových ľudí
- zdokumentovať na konkrétnych príbehoch každodenný život v čase druhej svetovej vojny
- rozpoznať útrapy ľudí na fronte a v zázemí
- vyhľadať svedectvá o útrapách ľudí na fronte a v zázemí počas druhej svetovej vojny
- pracovať so školskými historickými prameňmi z daného historického obdobia

- TOTÁLNA VOJNA
- ŽIVOT V ČASE VOJNY
- DEPORTÁCIE*

*Pri stanovení výkonového a obsahového vzdelávacieho štandardu vychádzame z (i)ŠVP. Aktivita je zároveň v súlade s novým štátnym kurikulumom. Uvedenú aktivitu zaradujeme do tematického celku *Obrazy druhej svetovej vojny (ZŠ)/Druhá svetová vojna (SŠ)*. V prípade škôl s VJM je aktivita vhodná aj na zaradenie do tematického celku *Slovensko a Maďarsko počas vojny (1939 – 1945) (ZŠ)/Slovenský štát a Maďarsko (1939 – 1945) (SŠ)*.

1. Úvod aktivity tvorí dobrovoľný anonymný dotazník vytvorený pre vedecko-výskumné účely v oblasti didaktiky dejepisu. Dotazník pozostáva z troch otázok, ktoré zaznamenávajú informácie o ročníku, type štúdia a okrese, z ktorého študent pochádza. Údaje budú použité výlučne na výskumné účely. Pokiaľ si neželáte zdieľať tieto informácie, môžete bez obmedzení pokračovať na ďalšiu stranu aktivity.

Horná ovládacia lišta, pomocou ktorej sa žiak môže vrátiť k jednotlivým prameňom a korigovať svoje odpovede.

2. Úvodnú aktivitu predstavuje práca s fotografiou, ktorá zachytáva mladých chlapcov v uniformách polovojenskej mládežníckej organizácie Levente. Úlohou žiakov je na fotografii vyznačiť dôležité prvky pomocou funkcie zvýrazňovania. Zároveň by mali žiaci uviesť tri kľúčové slová, ktoré sa im v súvislosti s prameňom vybavujú. Dodatočné informácie je možné si prezrieť aj cez pomôcku. Rezonovať by mali slová spojené predovšetkým s uniformitou či mladým vekom chlapcov.

Pomôcka odkrýva ďalšie dôležité informácie týkajúce sa prameňa.

3. V aktivite sa po úvodnej analýze fotografie žiaci dostávajú k denníkovým zápiskom košického študenta Zoltána, ktorý v nich opisuje okolnosti odvedenia chlapcov ako nedobrovoľné rozhodnutie. Žiaci na emočnej škále kliknutím volia pocity, ktoré podľa nich prežívali košickí mladíci. Pod emočnou škálou majú priestor na zdôvodnenie svojho výberu. Cez pomôcku majú možnosť o prameni a okolnostiach jeho vzniku zistiť ďalšie, dodatočné informácie. Prameň je pre lepšiu čitateľnosť možné zväčšiť, prípadne využiť možnosť lupy.

4. V tejto časti sa žiaci opäť stretávajú s ďalším denníkovým záznamom, tentokrát ide o denník študenta Alfonza datovaný na koniec mája 1945 v Nemecku. V tejto aktivite by žiaci mali prepojiť súvislosti zo svetových dejín s prameňom. Mali by si všimnúť, že hoci vojna už skončila, Alfonz sa stále domov nevrátil. Tento prameň by mal podnietiť ich ďalšie pátranie po osude študentov. Ďalšia otázka sa týka zmeny, ktorú študent spomína. Interpretácia tohto pojmu v kontexte prameňa môže byť naozaj rôznorodá, od zmien v jeho osobnom živote, vo svete, prípadne môžu uvádzať, že sa jasne nedá identifikovať, čo mal týmto Alfonz na mysli. Všetky tieto odpovede sú z hľadiska interpretácie v poriadku, prípadne otvárajú priestor na ďalšiu polemiku o tom, že prameň nie vždy na všetko dáva jednoznačnú odpoveď.

5.

V poslednej fáze, v ktorej žiaci zároveň odpovedajú na bádateľskú otázku, skúmajú aj list jednej z matiek odvedených chlapcov. Svoju pozornosť by mali zamerať na fakt, že hoci od ukončenia vojny prešiel už viac ako rok, po študentoch sa stále pátralo. Ich osud, ako aj miesto, kde sa nachádzali, bol stále nejasné. K lepšej interpretácii prameňa žiakom môže napomôcť aj informácia v pomôcke. V nej sa taktiež nachádza vyhláška mesta o pátraní po deťoch z decembra 1945. Vyhláška je dobre čitateľná s použitím lupy priamo v internetovom prehliadači, prípadne približovaním pomocou touchpadu.

List adresovaný vedeniu Košíc od Márie Wickovej-Kráľikovej z júna 1946.
Pozorne si prečítajte prameň, vyskúšajte na fotografii dohľadať prvky a vyskúšajte lupy.

Vlastnými slovami popíšte, aký bol ďalší osud odvedených chlapcov po vojne.

V pomôcke sa nachádzajú ďalšie informácie o osude študentov.

Podľa odhadov bolo z Košíc v rámci tohto transportu odvedených približne 500 košických mladíkov. Niektorí z nich na nemeckom fronte zahynuli. Tí, ktorým sa podarilo vojnu prežiť, sa ocitli v zajatí a ich návrat domov do Košíc trval v niektorých prípadoch aj viac než rok.

Zdroj: Archív mesta Košice, fond: Národný výbor mesta Košíc, 1945 – 1948, Mária Wicková Kráľiková - žiadosť.

Foto: Vyhláška o pátraní po odvedených deťoch z decembra 1945. Archív mesta Košice, fond: Národný výbor mesta Košíc, 1945 – 1948. Deti odvedené za okupácie.

6.

Posledná časť aktivity je zameraná na vlastnú sebareflexiu pri práci s prameňmi. Vzhľadom na to, že nezvestní chlapci boli v čase odvedenia na front v približne rovnakom veku ako študenti, ktorým je aktivita určená, dáva im to zároveň priestor na vyjadrenie vlastných pocitov, emócií a dojmov z aktivity a príbehu. Zároveň má za cieľ zmapovať aj tie miesta pri bádani, pri ktorých si žiaci neboli až tak istí, čím sa otvára priestor pre formatívne hodnotenie zo strany učiteľa.

Na základe aktivity na hodine dokončíte nasledujúce výroky:

Aktivita ma naučila, že...

Najviac ma na aktivite zaujalo...

Pri práci na aktivite som sa cítil/a...

Potrebujem ešte popracovať na...

Použité pramene a zdroje:

A) písomné pramene

- Archív mesta Košice, fond: Rod Czima z Košíc (19. – 21. st.). Denník Alfonza Czimu.
- Archív mesta Košice, fond: Národný výbor mesta Košíc, 1945 – 1948. Mária Wicková Kráľiková – žiadosť.
- Archív mesta Košice, fond: Národný výbor mesta Košíc, 1945 – 1948. Deti odvedené za okupácie.

B) obrazové pramene

- Emblém organizácie Levente. Zdroj: Wikipedia.
- Fotografia členov organizácie Levente pri výcviku v roku 1944. Zdroj: Fortepan, č. 258298, autor József Reményi.
- Fotografia Hlavnej stanice v Košiciach v roku 1942. Zdroj: Fortepan, č. 257713, autor József Reményi.

C) iné zdroje

- FOGELOVÁ, Patrícia – SZEGHY-GAYER, Veronika. Proti režimu. Príbehy odporu a odvahy v období nacistickej okupácie v Košiciach. Košice : Spoločenskovedný ústav CSPV SAV, v. v. i. , 2024. 212 s.

Historický kontext aktivity:

Všeobecnej mobilizácii sa nevyhli ani maloletí, keď nyilašská vláda nariadila mobilizáciu chlapcov vo veku 16 – 18 rokov. Ako členovia organizácie Levente boli povolaní k výkonu vojenskej služby. Aj keď si väčšina chlapcov a ich rodičov myslela, že mladíci budú pracovať najmä na zákopových prácach v okolí mesta, nyilašská vláda mala s nimi iné plány. Na základe depeše z konca novembra 1944 sa študenti košických stredných škôl týždeň pred Vianocami 1944 dostavili na košickú železničnú stanicu, odkiaľ mali byť transportovaní do Nemecka na pomoc protiletadlovému delostrelectvu a to “v záujme vojenského víťazstva Maďarska”.

Podľa odhadov bolo z Košíc v rámci tohto transportu odvedených približne 500 košických mladíkov. Niektorí z nich na nemeckom fronte zahynuli. Tí, ktorým sa podarilo vojnu prežiť, sa ocitli v zajatí a ich návrat domov do Košíc trval v niektorých prípadoch viac než rok. Ani po skončení vojny teda nebolo pre rodičov jednoduché zistiť, kde sa ich deti nachádzajú. Ak to aj zistili, ich možnosti pomoci boli značne obmedzené. Snažili sa preto o pomoc požiadať authority – napríklad členov národného výboru. Aj na základe listov adresovaných národnému výboru v Košiciach vieme, že mnohí z odvedených chlapcov neboli späť doma ešte ani v júni 1946, v tom horšom prípade sa nevrátili vôbec.

Tento text je úryvkom z knihy Patrície Fogelovej a Veroniky Szeghy-Gayer Proti režimu. Príbehy odporu a odvahy v období nacistickej okupácie v Košiciach, ktorá je jedným z výstupov tohto projektu.

METODICKÝ LIST

Názov aktivity: Ich zločiny však zostali...

Bádateľská otázka: *Prečo boli súdení?*

30 MINÚT

9. ROČNÍK ZŠ – 4. ROČNÍK SŠ

PRÍČINY A DÔSLEDKY

Identifikovať zločiny a páchatel'ov nyilaškého teroru v Košiciach. Určiť následky konania čelných predstaviteľ'ov strany Šípových krížov v Košiciach.

- zdokumentovať na konkrétnom príklade zmenu vzťahu štátnej moci k občanovi
- rozpoznať útrapy ľudí na fronte a v zázemí
- rekonštruovať každodenný život v diktatúrach
- zdokumentovať na konkrétnych príbehoch každodenný život

- FAŠIZMUS
- KOLABORÁCIA
- ODBOJ
- TOTALITNÝ REŽIM*

*Pri stanovení výkonového a obsahového vzdelávacieho štandardu vychádzame z (i)ŠVP. Aktivita je zároveň v súlade s novým štátnym kurikulumom. Uvedenú aktivitu zaraďujeme do tematického celku *Obrazy druhej svetovej vojny (ZŠ)/Druhá svetová vojna (SŠ)*. V prípade škôl s VJM je aktivita vhodná aj na zaradenie do tematického celku *Slovensko a Maďarsko počas vojny (1939 – 1945) (ZŠ)/Slovenský štát a Maďarsko (1939 – 1945) (SŠ)*.

1.

Úvod aktivity tvorí dobrovoľný anonymný dotazník vytvorený pre vedecko-výskumné účely v oblasti didaktiky dejepisu. Dotazník pozostáva z troch otázok, ktoré zaznamenávajú informácie o ročníku, type štúdia a okrese, z ktorého študent pochádza. Údaje budú použité výlučne na výskumné účely. Pokiaľ si neželáte zdieľať tieto informácie, môžete bez obmedzení pokračovať na ďalšiu stranu aktivity.

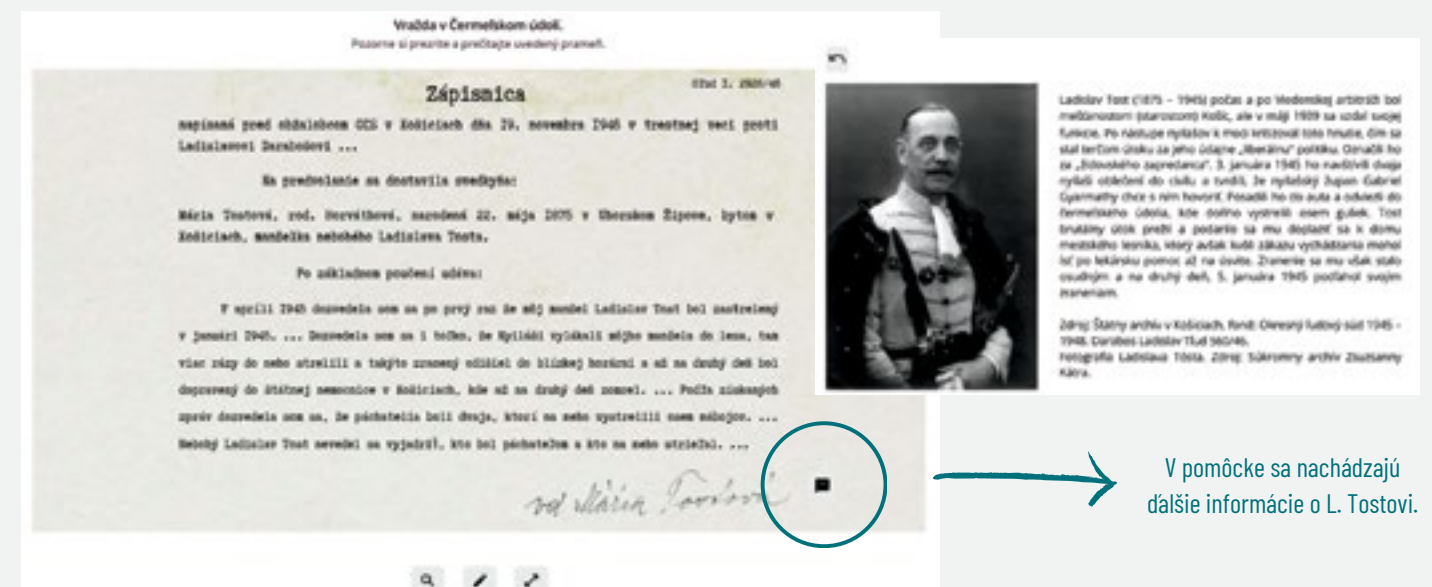
Horná ovládacia lišta, pomocou ktorej sa žiak môže vrátiť k jednotlivým prameňom a korigovať svoje odpovede.

Pokračovať na aktivitu.

2.

Predmetná aktivita je svojím obsahom, ako aj príbehom, úplne odlišná od ostatných aj vzhľadom na to, že ide o vypovedanie príbehu tvorcov a páchatel'ov nyilaškého teroru v Košiciach. Máme za to, že aj učenie sa o vojnových zločincoch môže zvýšiť povedomie o nebezpečenstvách extrémizmu a fašizmu v spoločnosti, nenávisti, zločinom proti ľudskosti a potrebnej ochrane ľudských práv. Táto aktivita je vhodná ako doplnok k aktivite **Jediná, ktorá prežila**, prípadne aj k iným aktivitám, v ktorých sa žiaci zoznamujú s pojmom nyilaši či nyilašský teror. V tejto aktivite ich totiž budú spájať s konkrétnymi menami a tvármi.

V úvodnom dokumente sa žiaci oboznamujú s výpoveďou Márie Tostovej, manželky bývalého mešťanostu Košíc, ktorý bol nyilašmi zastrelený v januári 1945. Dodatočné informácie o ňom sa nachádzajú v pomôcke. Učiteľ má možnosť položiť žiakom aj dodatočnú otázku, napr. či sa s menom Tost už niekde alebo niekedy stretli. Košickým študentom možno bude meno povedomé aj v súvislosti s tzv. Tostovým palácom, známou budovou v centre mesta. Písomný prameň tvorí súčasť obžaloby Ladislava Daraboša. Pri frontálnom spôsobe výučby ich na toto meno môže učiteľ upozorniť, keďže sa s ním stretnú hneď v druhej časti aktivity.

V pomôcke sa nachádzajú ďalšie informácie o L. Tostovi.

3.

S osobou Ladislava Daraboša sa žiaci stretávajú aj v nasledujúcom liste. Ide o fotografiu L. Daraboša pred súdom z roku 1959 spoločne s novinovým článkom z dobovej tlače z roku 1947. Úlohou žiakov je vyznačiť nové, pre nich dôležité informácie, ktoré sa v texte nachádzajú. Svoju pozornosť môžu upriamiť na obviňovanie iných, explicitne v texte zaznie meno Gyarmathy (dôležité pre ďalší postup v aktivite), prípadne na fakt, že Daraboš bol definitívne odsúdený na trest smrti až v roku 1959, hoci proces začal bezprostredne po skončení vojny. V pomôcke môžu ďalej analyzovať podrobnosti o zločinoch, za ktoré bol odsúdený. Tie postupne dotvárajú obraz aj o vražde v Čermeľskom údolí a teroru Strany šípových krížov nielen v Košiciach, ale aj v celom Maďarsku.

4.

Postupným bádanim sa žiaci dostávajú k osobe D. Várkolyho, ich úlohou je nielen zvýrazniť nové informácie v texte, ale taktiež na základe vlastnej analýzy interpretovať prezývku, ktorú si Várkoly vyslúžil – “Krvavý vrah Košičanov”. Ďalšie informácie o osude Várkolyho sa nachádzajú v pomôcke.

5.

Posledným zo skúmaných zločincov je vysokopostavený funkcionár strany G. Gyarmathy. Novinový článok, v ktorom majú žiaci vyznačovať pre nich nové informácie, sa viaže k popraveným ľuďom na Hlavnej ulici. Aj preto je vhodné, ako to odporúčame v úvode, prejsť so žiakmi najprv aktivitu **Jediná, ktorá prežila**. Podobne, ako pri predošlých listoch, aj tu viac o osude G. Gyarmathyho prezradí pomôcka.

6.

Kedže predošlé časti aktivity boli skôr zamerané na čítanie s porozumením a dôkladnú analýzu prameňa s vyznačovaním dôležitých prvkov, v tomto liste sa žiaci vracajú k úvodnej bádateľskej otázke. Ich úlohou je nielen identifikovať zločiny, ale taktiež uviesť rozdiely v povojnovom osude vrcholných predstaviteľov nyílaškého teroru – jeden bol popravený, druhý ušiel a spokojne dožil v Austrálii, tretí bol nezvestný a už sa ho nikdy nepodarilo vypátrať. Učiteľ má v tejto fáze možnosť prepojiť uvedené informácie so svetovými dejinami, najmä Norimberským procesom či konkrétnymi osudmi nacistov, ktorým sa podarilo utiecť a na niekoľko rokov, prípadne navždy sa vyhnúť zodpovednosti (Barbie, Eichmann, Mengele a i.). Zaujímavým môže byť aj príbeh L. Csatáryho, ktorý bol taktiež zodpovedný za deportácie, mučenie a vraždy Košičanov a odporcov režimu. Csatáryho sa podarilo vypátrať až v roku 2012 v Budapešti (ako doplnok k tejto téme možno použiť dokument *Noční vlaky z Košíc*, dostupný na YouTube).

Závěrečná fáza aktivity je venovaná jednoduché sebareflexii študenta. Pre učiteľa môže byť zároveň indikátorom toho, či bádanie bolo úspešné, prípadne môže slúžiť ako jeden z prvkov formatívneho hodnotenia a vyhodnotenia toho, aký efekt má realizovaná bádateľsky orientovaná výučba na príklade konkrétneho cvičenia. Úlohou žiakov je vybrať si tri kľúčové slová, ktoré sa im spájajú s aktivitou, prípadne uviesť vlastné. V závere si môžu žiaci aktivitu exportovať do formátu PDF.

V úplnom závere má žiak možnosť svoje odpovede exportovať do PDF súboru.

Použité pramene a zdroje:

A) písomné pramene

- Daraboš hovorí: To všetko Gyarmathy. In *Východoslovenská pravda*, 5.10.1947.
- Pôvodca košických masových vražd vo Weidene? In *Národná obroda*, 28.7.1945.
- Obžaloba na fôispána Gyarmathyho vypracovaná. In *Východoslovenská pravda*, 1.10.1947.
- *Štátny archív v Košiciach*, fond: Okresný ľudový súd 1945 – 1948. Daraboš Ladislav Tí'ud 560/46.

B) obrazové pramene

- Fotografia Dionýza Várkolyho z Austrálie. Fotografia je zo 70. rokov 20. storočia. Zdroj: *Archív mesta Košice*, fond: Várkoly z Košíc, 1861 – 1996.
- Fotografia Ladislava Tosta. Zdroj: *Súkromny archív Zsuzsanny Kátra*.
- Fotografia Ladislava Daraboša pred senátom Krajského súdu v Košiciach v roku 1959. Zdroj: *Fotografie sú použité z archívu TASR*.
- Fotografia Gabriela Gyarmathyho. Zdroj: *Východoslovenská pravda*.

C) iné zdroje

- FOGELOVÁ, Patrícia – SZEGHY-GAYER, Veronika. *Proti režimu. Príbehy odporu a odvahy v období nacistickej okupácie v Košiciach*. Košice : Spoločenskovedný ústav CSPV SAV, v. v. i., 2024. 212 s.

- Nočné vlaky z Košíc. Dokumentárny film. Zdroj: *YouTube*. [Dostupné online](#).

- Rok 1959: Nyilašský vrahovia pred súdom. In *Vtedy.sk*. [Dostupné online](#).

Historický kontext aktivity:

Strana šípových krížov (v maďarčine Nyilaskeresztes Párt) bola krajne pravicová maďarská politická strana, ktorá pod týmto menom fungovala od marca 1939 do konca druhej svetovej vojny. Jej symbolom sa stal šípový kríž, v maďarčine nyilaskereszt, podľa ktorého boli aj členovia strany hovorovo nazývaní ako nyilašovci či nyilaši.

15. októbra 1944 Strana šípových krížov násilne prevzala štátnu moc v Maďarsku, vrátane územia dnešného južného Slovenska a Košíc. Zaviedla teror a obnovila deportácie do nemeckých vyhladzovacích táborov. Počas ich trojmesačného teroru, ktorý v Košiciach trval do 19. januára 1945, v dôsledku deportácií, verejných popráv a rôznych teroristických akcií prišlo o život vyše 1 000 obyvateľov zo všetkých skupín obyvateľstva. Predstavitelia strany spolu s príslušníkmi maďarskej polície vykonali masové vraždy priamo v meste a v okolitých dedinách.

Členovia strany a ich prívrženci pochádzali z rôznych vrstiev obyvateľstva. Spájala ich spoločná ideológia, najmä antisemitizmus, antikomunistické zmýšľanie a pronacistická orientácia. Strana disponovala približne 300 000 členmi na území vtedajšieho Maďarska. Vodcom strany bol Ferenc Szálasi, rodák z Košíc. Funkciu košického mešťanostu nyilašovcov zastával Jozef Fazekas, kým G. Gyarmathy bol hlavným županom a L. Daraboš vodcom košickej sekcie strany. Na prípravách deportácie do Komárna, ako aj na hromadných popravách na Hlavnej ulici (5. januára 1945) a pri Ťahanovskom tuneli (17. januára 1945), ďalej pri úspešnom atentáte proti bývalému mešťanostovi Ladislavovi Tostovi sa do veľkej miery spolupodieľal aj policajný detektív D. Várkoly, ktorého po vojne nazývali aj ako „krvavý vrah Košičanov“.

Posledná kapitola teroru Strany šípových krížov v Košiciach sa odohrala 17. januára, dva dni pred príchodom Červenej armády, kedy nyilaši popravili 15 osôb pri Ťahanovciach. Dňa 18. januára 1945 dostalo nyilašovské vedenie mesta od nemeckej armády rozkaz na evakuáciu Košíc a nyilaši spoločným transportom utiekli do Nemecka cez Bratislavu. Niektorí z nich, ktorí boli zodpovední za masové vraždy, deportácie a teror, boli po vojne odsúdení na trest smrti či odňatia slobody, iným sa podarilo utiecť. Medzi takéto prípady možno zaradiť napríklad Gabriela Gyarmathyho, ktorý bol odsúdený na trest smrti obesením. No súd sa konal v jeho neprítomnosti, keďže Gyarmathy z Košíc evakuoval a k jeho dolapeniu už nikdy nedošlo. Utečť sa podarilo aj Lászlovi Csatárymu či Dionýzovi Várkolymu. Obaja neskôr dožili pomerne pokojne v zámorí, Csatáry v Kanade a Várkoly v Austrálii. Jedným z mála páchatel'ov, ktorý si svoj trest aj odsedel, resp. neskôr bol v jeho prípade prevedený aj rozsudok smrti, bol Ladislav Daraboš.

Tento text je úryvkom textu zo sprievodnej výstavy projektu Košice 1944 – 1945. Autorkami textu sú Patrícia Fogelová a Veronika Szeghy-Gayer.

METODICKÝ LIST

Názov aktivity: Od Kassa ku Košiciam

Bádateľská otázka: Aké zmeny priniesol koniec vojny obyvateľom Košíc?

30 MINÚT

9. ROČNÍK ZŠ – 4. ROČNÍK SŠ

VZŤAH K MINULOSTI

Charakterizovať zmeny, ktoré nastali v Košiciach na konci druhej svetovej vojny a vysvetliť, ako uvedené zmeny ovplyvnili obyvateľov mesta.

- interpretovať svedectvá dobových ľudí
- rozpoznať medzníky vnútropolitického vývoja ČSR na konci druhej svetovej vojny
- určiť charakter politického systému
- analyzovať príčiny a priebeh protimaďarských opatrení v rokoch 1945 – 1948
- pracovať so školskými historickými prameňmi z daného historického obdobia

- OSLOBODENIE
- ŽIVOT V ČASE VOJNY
- UDALOSTI PO DRUHEJ SVETOVEJ VOJNE
- KOLEKTÍVNA VINA
- RESLOVAKIZÁCIA*

*Pri stanovení výkonového a obsahového vzdelávacieho štandardu vychádzame z (i)ŠVP. Aktivita je zároveň v súlade s novým štátnym kurikulumom. Uvedená aktivita sa nachádza na pomedzí tematických celkov *Obrazy druhej svetovej vojny (ZŠ)/Druhá svetová vojna (SŠ)* a *Československo za železnou oponou*. V prípade škôl s VJM v rozmedzí tematických celkov *Slovensko a Maďarsko počas vojny (1939 – 1945) (ZŠ)/Slovenský štát a Maďarsko (1939 – 1945) (SŠ)* a *Československo a Maďarsko za železnou oponou*.

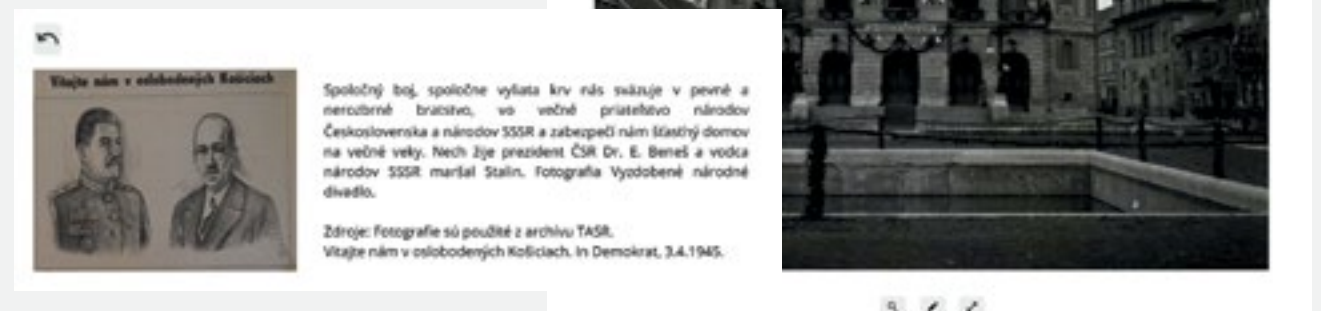
1. Úvod aktivity tvorí dobrovoľný anonymný dotazník vytvorený pre vedecko-výskumné účely v oblasti didaktiky dejepisu. Dotazník pozostáva z troch otázok, ktoré zaznamenávajú informácie o ročníku, type štúdia a okrese, z ktorého študent pochádza. Údaje budú použité výlučne na výskumné účely. Pokiaľ si neželáte zdieľať tieto informácie, môžete bez obmedzení pokračovať na ďalšiu stranu aktivity.

Horná ovládacia lišta, pomocou ktorej sa žiak môže vrátiť k jednotlivým prameňom a korigovať svoje odpovede.

2. V rámci prvej aktivity sa študenti oboznamujú s konsolidačným obdobím obnovy Československa po roku 1945 na príklade Košíc. Úlohou študentov je pozorne preskúmať obrazový prameň, na ktorom sa nachádza historická budova košického divadla. Zároveň v prameni vyznačiť dôležité prvky. Na fotografii môžu žiaci pozorovať príznačné košické budovy, ako napr. dnes už zrekonštruovanú mestskú fontánu, budovu Kostola Najsvätejšej Trojice (Premonštrátskeho, Univerzitného kostola), Levočského domu, hotela Slávia a pod. Kľúčovou zložkou prameňa sú však portréty osobností na čelnej strane budovy divadla. Viac informácií sa žiaci dozvedia v pomôcke. Učiteľ sa môže pýtať aj na ďalšie otázky spojené s fotografiou:

- Kto sú muži na fotografii?
- Prečo sa nachádzajú na budove divadla?
- O čom to môže vypovedať?
- Aký bol zámer autora fotografie?
- Prečo fotografia vznikla?

Pomôcku pri analýze prameňa môže aj úryvok z dobovej tlače.

3. V nasledujúcej úlohe sa študenti prostredníctvom analýzy písomného prameňa oboznamujú s osudom jedného z najznámejších košických továrníkov – Karola Poledniaka. Dlho očakávaný koniec vojny so sebou priniesol množstvo zmien, nie len tých pozitívnych. Pre obyvateľov Košíc príchod Červenej armády znamenal na jednej strane oslobodenie od nyláškého teroru, na strane druhej však ohrozenie pre rôzne skupiny obyvateľov. Jedným z nich bolo nútené odvlečenie ľudí do pracovných táborov. Úlohou študentov je analýza uvedených udalostí na príklade osudu Karola Poledniaka, významnej osobnosti košických dejín.

Karol Poledniak (1884 – 1945) bol majiteľom rovnomennej strojárnej továrne a jednou z najvýznamnejších osobností Košíc prvej polovice 20. storočia. Významnou mierou sa prídali o svojej prienosti v meste. Práve medzi mesiacmi kultúrnych, spoločenských aj športových aktivít. Bol víťazom stoviatokov mesta a (ako riaditeľov) Československej republiky a rovnako aj v čase, kedy Košice boli súčasťou Maďarského kráľovstva. Po príchode Červenej armády do Košíc, ktorá prevzala na niekoľko týždňov správu nad mestom, prišiel aj príchodom NKVD sovietskeho vojska. Mnohí Košičania boli vtedy z mesta odvedení, medzi inými napríklad Karol Poledniak, ktorý na následky vyberania zahynul v pracovnom útlaku na Ukrajine. Na základoch jeho firmy bola po znárodnení založená jedna z najznámejších strojárskych firiem na východnom Slovensku – Východoslovenská strojárna.

Zdroj: Requiem za jedným továrnikom. In: Slovenský východ, 16.3.1992.
Fotografia Karola Poledniaka. Zdroj: Zberňa fotografií východoslovenského múzea v Košiciach, V.8354-8355.

Slovenský východ

Poledniak 16. marca 1992

Requiem za jedným továrnikom

Výše 120-ročná činnosť továrne KAROLA POLEDNIAKA patrí k nezmazateľnej histórii východného Slovenska

Nasledujúci text je úryvkom z novinového článku.

Po oslobodení Košíc 19.1.1945 asi za tri dni prišiel za nim do bytu príslušník NKVD a vyzvali ho, aby ich nasledoval. Odvtedy zostal rodina nezvestná. Manželka Marta Poledniaková, rodná Šušteráková, po príchode československej vlády do Košíc, vyžiadala si audienciu u pani Hany Benešovej, prezidentovej manželky, a informovala ju o odvlečení manželky a ďalších zamestnancov továrne a prosila o pomoc: ...bevypládnosť. Až v lete v roku 1946 sa manželka dozvedela smutnú skutočnosť od bývalých zamestnancov továrne a od jej brata Andreja Šušteráka, ktorí boli takisto odvlečení, ale sa vrátili. Karol Poledniak viedol tesnou Košicou – Radáčovce – Senec – Sember – Jomskévo (ukr)...

Dňa 3. marca 1945 po trojdňovej agónii úplne fyzicky a duševne vyčerpaný zomrel v pracovnom útlaku.

Viac o živote Karola Poledniaka sa žiaci dozvedia v prameni.

4. Uvedená aktivita prináša ďalšiu perspektívu zmien, ktoré zasiahli mesto na konci vojny a s ktorou sa spája aj “očista verejného priestoru”. Úlohou študentov je pozorne si prezrieť uvedený písomný prameň a vyznačiť dôležité prvky, k dispozícii je opäť pomôcka. Žiaci sa prostredníctvom prameňov dozvedajú o zmenách vo verejnom priestore, ako napríklad odstránenie nápisov v maďarskom jazyku či nemožnosti používať maďarský a nemecký jazyk na verejnosti.

Budujeme domov

Za očistu Košíc

Konečne vidíme v Košiciach odstránenie maďarských nápisov, pomocou ktorých chceli maďarskí okupanti spraviť z Košíc čisto maďarské mesto. Maďarské nápisy odstránili majitelia domov a obchodov. To však nestačí. Majitelia niektorých obchodov a teda i maďarských nápisov opustili Košice s maďarsko-nemeckou fašistickou armádou, spolu s tým, čo mohli odniesť a s nečistým svedomím. Preto čaká slovenská mládež v Košiciach obnovenie starého a čisté mesto. Preto čaká slovenská mládež v Košiciach obnovenie starého a čisté mesto. Preto čaká slovenská mládež v Košiciach obnovenie starého a čisté mesto.

V pomôcke je možné cez zväčšenie v prehliadači priblížiť aj fotografiu Hlavnej ulice. Na jednom z obchodov je zrejmé, že časť názvu Boros je zmazaná. Celý názov bol pôvodne Boros Gyula.

Z verejného priestoru mesta boli odstránené všetky pamätníky a pamätné tabule, ktoré by pripomínali maďarskú éru. Na uliciach nemala zničiť maďarčina, maďarské nápisy na košických obchodoch boli likvidované. Na fotografii vľavo môžete vidieť, že mnohé výklady obchodov museli zamazať svoje pôvodné maďarské názvy. Napr. v názve jedného z obchodov na obrázku nachádzajúceho sa na dnešnej hlavnej ulici môžete vidieť zafarbenú maďarskú podobu mena Gyula, tvoriacu pôvodne názov obchodu Boros Gyula.

Zdroj: Budujeme domov. Za očistu Košíc. In: Pravda, 15.2.1945. Fotografia Prebúdajúci sa život na uliciach pred príchodom prezidenta Dr. Beneša. (Záber na Hlavnú ulicu v roku 1945). Zdroj: Fotografie sú použité z archívu TASR.

5. V nasledujúcej aktivite sa študenti prostredníctvom analýzy prameňa oboznamujú s opätovným návratom a osadením sochy Milana Rastislava Štefánika na mieste Dolnej Brány, ktorá bola po novembrových udalostiach z roka 1938 zo svojho miesta odstránená. Koniec vojny a s ňou súvisiace geopolitické zmeny opätovne zasiahli verejný priestor Košíc a z mesta boli opäť odstraňované pamätníky a pamätné tabule pripomínajúce tentokrát maďarskú éru. K dispozícii je pomôcka, v ktorej sa okrem iného dozvedajú aj o ďalšom osude sochy. Úlohou študentov v tejto aktivite je označiť dôležité prvky.

Štefánikova socha opäť v Košiciach.

Prezrite si fotografiu a vyznačte dôležité prvky.

Pomôcka prezrádza viac o osude sochy. Dodatočné informácie opäť otvárajú nové otázky: Prečo bola neskôr demontovaná? Prečo by mal Štefánik dnes meniť svoj postoj k Rusku? a pod.

Štefánikova socha opäť v Košiciach

Významný prípad povojnového života Košíc je postoj Slovincov k osadeniu M. R. Štefánika. — Príbehom by sa M. R. Štefánik i dnes svojich výrazov, ktoré vyšli v Rusku o revolúcii zo svoja života?

Socha M. R. Štefánika bola slávnostne osadená na svojom pôvodnom mieste 12. októbra 1945. Socha sa po vojne navrátila do Košíc po jej odstránení v novembri 1938. Socha M. R. Štefánika stála na námestí Dolnej brány až do roku 1949, kedy bola demontovaná a neskôr na rovnakom mieste osadená socha J. Stalina.

Zdroj fotografie: Fotografia je z archívu TASR.
Zdroj: Štefánikova socha opäť v Košiciach. In: Demokrat, 8.5.1945.

6. Cieľom záverečnej aktivity je sumarizácia poznatkov, ktoré študenti nadobudli analýzou predchádzajúcich prameňov. Úlohou študentov je zaujať postoj a zhodnotiť, ako zmeny vyvolané povojnovými udalosťami zasiahli obyvateľov Košíc. Dôležité pre učiteľa v tejto fáze je to, že študenti môžu pri analýze zaznamenať viacero zmien. Či už geopolitických v súvislosti s návratom juhoslovenských území späť do Československej republiky a novou politickou orientáciou republiky smerom na východ. Rovnako tak sa môžu študenti vo svojej odpovedi zamerať na zmeny, ktoré ovplyvnili každodenný život obyvateľov a verejný priestor mesta. Odpoveď na túto otázku je zároveň odpoveďou aj na bádateľskú otázku tejto aktivity.

Aké zmeny zastihli obyvateľov Košíc po roku 1945?

Na základe skúmaných prameňov skúste popísať, ako koniec vojny a nové geopolitické zmeny ovplyvnili život obyvateľov Košíc.

7. Záver patrí vlastnej sebareflexii a sebahodnoteniu zo strany žiaka, ktorý má metakognitívny charakter. Predstavuje dohľad a preberanie zodpovednosti za vlastné učenie sa a mapovanie svojho progresu, resp. silných a slabých stránok vlastného učenia sa. Pre učiteľa môže byť zároveň indikátorom toho, či bádanie bolo úspešné, prípadne môže slúžiť ako jeden z prvkov formatívneho hodnotenia a vyhodnotenia toho, aký efekt má realizovaná bádateľsky orientovaná výučba na príklade konkrétnej aktivity. V úplnom závere v položke X má študent možnosť si aktivitu spoločne so svojimi odpoveďami stiahnuť a využiť ho ako formu poznámok z hodiny, založiť si aktivitu do svojho (online) portfólia či preposlať ďalej učiteľovi.

Ako som zvládol/a túto aktivitu?

1. Dokážem porozumieť rôznym druhom historických prameňov a svedectvám, ktoré ukrývajú.

2. Na základe ich analýzy dokážem určiť kľúčové informácie.

3. Rozumiem tomu, ako historický kontext obdobia, v ktorom prameň vznikol, mohol ovplyvniť jeho podobu.

4. Uvedomujem si, ako povojnové zmeny ovplyvnili nasledujúce politické smerovanie krajiny a život obyvateľov Košíc.

SPÄŤ 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 ULOŽÍŤ

Výborne, úspešne ste splnili všetky cvičenia.

Prepíte si exportovať a stiahnuť vaše odpovede?

Áno:

UVEDAŤ BEZ EXPORTOVANIA EXPORTOVAŤ A ULOŽÍŤ

V úplnom závere má žiak možnosť svoje odpovede exportovať do PDF súboru.

Použité pramene a zdroje:

A) písomné pramene

- Budujeme domov. Za očistu Košíc. In *Pravda*, 15.2.1945.
- Requiem za jedným továrnikom. In *Slovenský východ*, 16.3.1992.
- Štefánikova socha opäť v Košiciach. In *Demokrat*, 8.5.1945.
- Vitajte nám v oslobodených Košiciach. In *Demokrat*, 3.4.1945.

B) obrazové pramene

- Fotografia Karola Poledniaka. Zdroj: *Zbierka fotografií Východoslovenského múzea v Košiciach*. VII.8554-8393.
- Fotografia Odhalenie Štefánikovho pomníka. Zdroj: *Fotografie sú použité z archívu TASR*.
- Fotografia Prebúdajúci sa život na uliciach pred príchodom prezidenta Dr. Beneša. (Záber na Hlavnú ulicu v roku 1945). Zdroj: *Fotografie sú použité z archívu TASR*.

- Fotografia Odhalenie Štefánikovho pomníka. Zdroj: *Fotografie sú použité z archívu TASR*.
- Fotografia Prebúdajúci sa život na uliciach pred príchodom prezidenta Dr. Beneša. (Záber na Halvnú ulicu v roku 1945). Zdroj: *Fotografie sú použité z archívu TASR*.
- Fotografia Vyzdobené národné divadlo. Zdroj: *Fotografie sú použité z archívu TASR*.

C) iné zdroje

- FOGELOVÁ, Patrícia – SZEGHY-GAYER, Veronika. *Proti režimu. Príbehy odporu a odvahy v období nacistickej okupácie v Košiciach*. Košice : Spoločenskovedný ústav CSPV SAV, v. v. i., 2024. 212 s.
- Kolektiv autorů ÚSTR. *Soudobé dějiny – Badatelský pracovní sešit dějepisu. Pro 9. ročník základních škol a víceletá gymnázia*. Praha : Fraus, 2022. 108 s.

Ďalšie inšpirácie:

- Cvičenie založené na bádateľsky orientovanej výučbe, ktoré rozvíja koncept vzťahu k minulosti, predstavuje aj aktivita z dielne Historylabu.cz: *Vztyčování vlajky*. [Dostupné online](#).

Historický kontext aktivity:

Po 19. januári 1945 sa pre mesto Košice otvorila úplne nová dejinná kapitola. Nad mestom prevzala na niekoľko týždňov správu Červená armáda, s ktorou prišli do Košíc aj príslušníci NKVD. Mnohí Košičania boli nimi z mesta odvečení. Medzi inými napríklad Karol Poledniak, člen municipálneho výboru a majiteľ a riaditeľ rovnomenného strojárskoho závodu v meste alebo spolumajiteľ pivovaru Andrej Bauernebl, ktorý ešte pár mesiacov pred tým usiloval o záchranu svojej manželky z nyilašského transportu do Komárna (príbeh sa nachádza v aktivite *Dám im miesto a meno*). Po návrate do Košíc priniesol správu o tom, že Karol Poledniak v zajatí zahynul.

Bezprostredne po príchode Červenej armády do Košíc sa v meste kreovala aj nová politická elita. V prvých mesiacoch roka ju tvorili členovia Správnej komisie mesta Košice. Na území južného Slovenska boli totiž namiesto národných výborov na prechodné obdobie menované správne komisie. Išlo o špecifický orgán štátnej samosprávy zriadený v mestách a obciach s “neslovanským” obyvateľstvom. V Košiciach správnu komisiu menoval Odbor pre vnútornú demokratickú verejnú správu Slovenskej národnej rady 8. februára 1945. Správnu komisiu neskôr 22. augusta 1945 nahradil národný výbor.

Nová politická elita začala čoskoro s “očistou” úradníckeho aparátu mesta. Ešte vo februári 1945 boli zo služieb mesta prepustení všetci anyáši, teda tí úradníci, ktorí prišli do Košíc po Viedenskej arbitráži. Neskôr “očista” prebiehala v súlade s protimaďarskými opatreniami Slovenskej národnej rady, československej vlády a dekrétmi prezidenta Beneša.

Z verejného priestoru mesta boli odstránené všetky pamätníky a pamätné tabule, ktoré by pripomínali maďarskú éru. Na uliciach nemala znieť maďarčina, maďarské nápisy na košických obchodoch boli likvidované. Takmer každý obyvateľ mesta, pokiaľ chcel aj naďalej v Košiciach pracovať, študovať či prevádzkovať živnosť, musel absolvovať ponižujúci preverovací proces na mestskom úrade pred preverovacou komisiou, ktorá rozhodovala o udelení štátoobčianskej a politickej spoľahlivosti. Tento dokument sa stal v období rokov 1945 – 1947 medzi obyvateľmi mesta najžiadanejším úradným dokladom.

Tento text je úryvkom z knihy Patrície Fogelovej a Veroniky Szeghy-Gayer *Proti režimu. Príbehy odporu a odvahy v období nacistickej okupácie v Košiciach*, ktorá je jedným z výstupov tohto projektu.

METODICKÝ LIST

Názov aktivity: Námestie politiky?

Bádateľská otázka: *Prečo sa menil názov námestia?*

25 MINÚT

STREDNÁ ŠKOLA

TRVANIE A ZMENA

Vysvetliť (politické) príčiny zmien vo verejnom priestore mesta na príklade košického Námestia osloboditeľov pomocou analýzy a interpretácie dobových prameňov (fotografií a historických máp).

- rozpoznať medzníky vnútropolitického vývoja ČSR v rokoch 1945 – 1948
- určiť charakter politického systému, určiť medzinárodnopolitické postavenie ČSR
- pracovať so školskými historickými prameňmi z daného historického obdobia

- OSLOBODENIE
- VEREJNÝ PRIESTOR*

*Pri stanovení výkonového a obsahového vzdelávacieho štandardu vychádzame z (i)ŠVP. Aktivita je zároveň v súlade s novým štátnym kurikulumom. Uvedenú aktivitu zaradujeme do tematických celkov *Druhá svetová vojna a Československo za železnou oponou*. Aktivita je vhodná aj pre školy s VJM.

1.

Úvod aktivity tvorí dobrovoľný anonymný dotazník vytvorený pre vedecko-výskumné účely v oblasti didaktiky dejepisu. Dotazník pozostáva z troch otázok, ktoré zaznamenávajú informácie o ročníku, type štúdia a okrese, z ktorého študent pochádza. Údaje budú použité výlučne na výskumné účely. Pokiaľ si neželáte zdieľať tieto informácie, môžete bez obmedzení pokračovať na ďalšiu stranu aktivity.

Horná ovládacia lišta, pomocou ktorej sa žiak môže vrátiť k jednotlivým prameňom a korigovať svoje odpovede.

SPÄŤ 1 2 3 4 5 6 7 X ĎALŠÍ

ÚVODNÝ DOTAZNÍK

Údaje z dotazníka sa zhromažďujú výlučne na vedecko-výskumné a didaktické účely. Nie sú predávané tretím stranám a nepodliehajú žiadnej inšpekčnej činnosti. Cieľom je získať informácie o používaní portálu a ich systematickém vyhodnocovaní. Chceme skvalitniť výskum v oblasti didaktiky dejepisu na Slovensku a propagovať tak do odbornej diskusie na slovenskej ako aj medzinárodnej úrovni.

V ktorom ročníku študujete? Vyber

Na akú školu chodíte? Vyber

V ktorom okrese žijete? Vyber

Pokiaľ nie ste študent, pokračujte ďalej bez vyplnenia dotazníka.

Přeskočit Pokračovať na aktivitu.

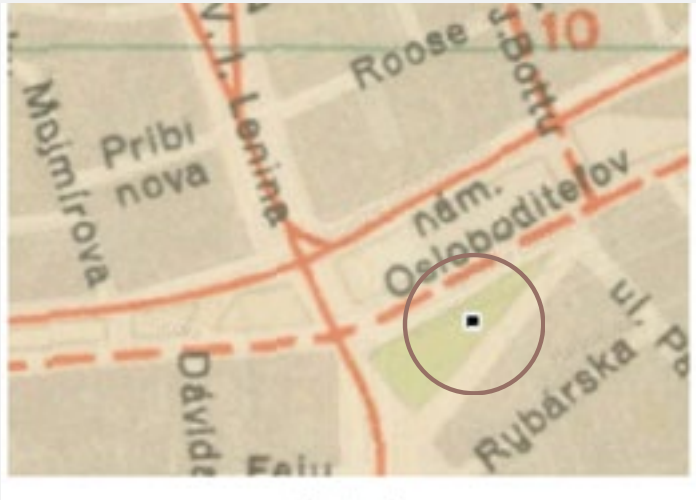
2.

Aktivita začína analýzou dobovej fotografie, ktorá zachytáva dav na Hlavnej ulici v Košiciach po oslobodení v roku 1945. Úlohou žiakov je vyznačiť pre nich dôležité prvky na fotografii a zamyslieť sa nad tým, prečo muža (Stalin) visiaceho na priečelí jednej z budov v centre mesta považovali za osloboditeľa. Učiteľ má možnosť pýtať sa aj ďalšie otázky, ktoré súvisia s analýzou fotografie a ktoré môžu žiakov viesť ďalej v bádani, ako napríklad: Prečo vznikla táto fotografia? Čo bolo zámerom autora? Pre koho bola určená? Ak by sa miesto rozhodol niekto vyfotografovať niekto dnes, čo by bolo iné? Čo rovnaké? a pod.

Pomôcka ponúka ďalšie informácie o prameni a jeho vzniku.

3. V tejto časti žiaci analyzujú mapy z rôznych politických období. Na základe ich skúmania si môžu uvedomiť, že kontinuita a zmena sú na seba navzájom naviazané a prepojené. Ich úlohou je vyznačiť na mapách dôležité miesta. V tomto prípade predpokladáme, že si všimnú najmä zmeny názov ulíc a samotného námestia. V poslednej mape majú možnosť využitia pomôcky (je tam krátka zmienka o tom, že v rokoch 1945 – 1948 malo námestie opäť na krátko prívlastok Legionárske). V spodnej časti je ich úlohou vypracovať úlohy, ktoré sa viažu k interpretácii map.

1. Na základe analýzy dobových máp Košíc identifikujte, čo sa vo verejnom priestore Košíc počas zmien politických režimov najviac menilo.

2. Vychádzajúc z vašich doterajších znalostí sa pokúste tieto zmeny zdôvodniť.

3. Naopak, čo zostalo rovnaké?

4. V poslednej fáze aktivity majú možnosť žiaci na základe svojich poznatkov navrhnúť názov námestia. Vychádzať pritom môžu z aktuálnej politickej situácie či z predchádzajúcich znalostí z hodín dejepisu. Môžu navrhnúť zmenu názvu, prípadne argumentovať za jeho ponechanie. Dôležité je, aby svoj názor vedeli podložiť aspoň jedným argumentom za, prípadne proti. Učiteľ má možnosť opäť rozprúdiť debatu o premenovaní verejných priestranstiev. Aj v súčasnosti sa totiž objavuje otázka ohľadne zmeny názvu námestia. V médiách napríklad nedávno rezonovala aj správa o kauze zmeny názvu Ulice Dr. Jozefa Tisu v obci Varín (posledná obec na Slovensku, v ktorej sa nachádzala ulica pomenovaná po Tisovi).

Ďalšie informácie o pamätníku sú k dispozícii v pomôcke.

Pamätník nehmynúcej slávy
Pozorne si prezrite dobovú fotografiu a vyznačte dôležité prvky.

Na základe poznatkov z doterajších hodín dejepisu a tohto cvičenia uveďte, ako by ste námestie pomenovali v súčasnosti.

Svoje tvrdenie podložte aspoň jedným argumentom.

Žiaci pomocou funkcie zvýraznenie zaznačia dôležité prvky na fotografii.

5. V úplnom závere žiak sám hodnotí svoj progres pri bádaní v tejto aktivite. Na základe svojho postupu môže zvoliť jednu, dve alebo všetky tri možnosti. Táto aktivita zároveň pre učiteľa predstavuje aj hodnotenie porozumenia s prvkami kritériálneho hodnotenia. Ako pomôcka pri hodnotení bola vypracovaná nižšie uvedená tabuľka s úrovňami zvládnutia predmetnej aktivity. Posledná otázka slúži aj k okamžitej spätnej väzbe pre učiteľa pre ďalšiu možnú diskusiu pri reflexii aktivity, prípadne pri plánovaní ďalších vyučovacích jednotiek. V úplnom závere v položke X má žiak možnosť si aktivitu spoločne so svojimi odpoveďami stiahnuť a využiť ju ako formu poznámok z hodiny, založiť si ju do svojho (online) portfólia či preposlať ďalej učiteľovi.

Ako som zvládol/a túto aktivitu?

Vyber si z ponúkaných možností, ktoré korešpondujú s úrovňou tvojich vedomostí o tejto téme:

Viem lokalizovať miesto, na ktorom Pamätník vojakov sovietskej armády v súčasnosti stojí.

Rozumiem dôvodom, prečo sa menili v priebehu rôznych politických medzníkov názvy košického námestia.

Rozumiem funkcii, ktorú plní pamätník vo verejnom priestore.

úrovne poznania	odpovede žiakov
základná úroveň	Viem lokalizovať miesto, na ktorom Pamätník vojakov sovietskej armády v súčasnosti stojí.
rozvinutá úroveň	Rozumiem dôvodom, prečo sa menili v priebehu rôznych politických medzníkov názvy košického námestia.
vysoká úroveň	Rozumiem funkcii, ktorú plní názov námestia vo verejnom priestore.

Výborne, úspešne ste splnili všetky cvičenia.

Práve ste exportovali a plánujete odpoveď?

Ukončiť bez exportovania

Exportovať a ukončiť

V úplnom závere má žiak možnosť svoje odpovede exportovať do pdf súboru.

Použité pramene a zdroje:

A) Obrazové pramene a dobové mapy

- Fotografia Príchod prezidenta Beneša do oslobodených Košíc. Zdroj: Zbierka fotografií Východoslovenské múzeum, Košice 1945 – 48, č. H 62510.
- Mapy námestí z rokov 1912, 1930 a 1958. In *GISPLAN, Historické mapy a územné plány Košice*. [Dostupné online](#).
- Mapa námestia z roku 1941/1942. In CSŐSZ, László – SZEGHY-GAYER, Veronika. *Mapping the Tragedy of the Jews in Košice (1944)*. Košice : Spoločenskovedný ústav CSPV SAV, v.v.i. 45 s.

Ďalšie inšpirácie:

- Cvičenie založené na bádateľsky orientovanej výučbe, ktoré rozvíja koncept trvania a zmeny predstavuje aj aktivita z dielne Historylabu.cz: *Politika na náměstí*. [Dostupné online](#).

Historický kontext aktivity:

Verejný priestor slovenských miest sa v priebehu 1. polovice 20. storočia menil niekoľkokrát. S každým novým politickým či štátnym zriadením dochádzalo k premenovaniu námestí a ulíc, odstraňovaniu starých symbolov a pamätníkov a inštalovaniu nových. V prípade Košíc sa názvy ulíc a námestí menili hneď niekoľkokrát – v rokoch 1918, 1938, 1945 aj 1948. Neutrálne názvy ulíc mali tendenciu pretrvať vo verejnom priestore dlhšie než názvy, ktoré boli spojené s konkrétnymi osobnosťami politického alebo kultúrneho života. V Košiciach v tomto období medzi sebou súperili o miesto vo verejnom priestore najmä osobnosti z maďarskej, českej a slovenskej histórie. Po roku 1945 sa v Košiciach začínajú objavovať aj názvy spojené s osobnosťami z politického a kultúrneho života Sovietskeho zväzu, resp. s osobnosťami z ruských dejín a ruskej kultúry. Súviselo to s novou zahranično-politickou orientáciou Československa po skončení druhej svetovej vojny. V rámci prvého povojnového programového vyhlásenia vlády známeho ako Košický vládny program sa totiž presadzovala jednostranná orientácia na Sovietsky zväz v zahraničnej, bezpečnostnej aj obrannej politike. Tak sa v Košiciach už v roku 1945 objavili ulice ako Ruská, Dostojevského, Malinovského, Lermontovova, Gogoľova a podobne. Tento trend sa ešte viac umocnil s nástupom komunistického režimu po februári 1948.

Autorkou tohto textu je Patrícia Fogelová.

LOCAL HISTORY | *Regional History Made Innovative, Inquiry-Based and Digital*

Scan me to find out more!

The publication "Local History - Regional History Made Innovative, Inquiry-Based and Digital" is primarily intended for history teachers at primary and secondary schools in Slovakia. It offers innovative approaches to history teaching through the concepts of local history and inquiry-based learning in a digital environment. The handbook emphasizes the importance of critical thinking and reading comprehension, which are crucial for navigating the contemporary world full of information and misinformation. History teaching has the potential to foster analytical and critical thinking through working with primary historical sources and other historical materials. This form of work enables students to evaluate the credibility of sources and interpret various perspectives from the viewpoints of different historical actors. Local history is presented here as an effective way to make history more relatable to young people, as it is geographically and culturally closer to them. The handbook includes specific stories and events from Košice during the years 1938 – 1945, which are developed into ten independent interactive activities. These activities are designed to be understandable and accessible to teachers and students, while promoting the development of research skills. The handbook also offers practical guidance on working with the activities and navigating the tools available on the digital platform www.localhistory.sk. The platform provides modern and interactive tools for history teaching, including working with historical sources and engaging students in document-based learning. The publication emphasizes the connection between theory and practice and offers teachers proven and tested teaching models. It also includes recommendations for evaluating inquiry-based learning, which support the development of historical thinking and working with historical sources. The aim of the handbook is to contribute to the refinement of history teaching in Slovakia and to support

teachers in their efforts to innovate and modernize the educational process. As authors, we believe that combining of local history with inquiry-based learning in a digital environment will bring a new didactic dimension and increase students' interest in history through independent research. We also believe that the publication will inspire teachers to work in an inquiry-based manner across Slovakia and beyond. That is why some of the exercises have been translated into English and Hungarian.

ACTIVITIES AVAILABLE IN ENGLISH:

Title: From Košice to Kassa

Annotation: The aim of this activity is to analyse and interpret the historical events associated with the First Vienna Award and its impact on the residents of Košice. Students have access to various types of contemporary sources that allow them to understand the changes after the annexation of the southern part of Slovakia to the Kingdom of Hungary in 1938. Through working with authentic video footage and written memoirs, students analyse different perspectives (Czechoslovak, Hungarian, Jewish) on these events and the first restrictive measures against the Jewish population.

Title: Your friend, who wishes you never experience the same

Annotation: This activity focuses on examining the fate of the Jewish community in Košice during World War II, specifically the stories related to the Košice brickyards. Through contemporary visual, written, and audiovisual sources, students identify where the brickyards was located and what purpose it served during the war. The activity includes working with photographs, a letter from a 12-year-old boy named Kari, and the memoirs of

Mrs. Marianna, which illustrate the lives and fates of the interned people. Students interpret historical sources, identify restrictive measures against the Jewish population, and formulate their own conclusions.

Title: The perils of aid

Annotation: Through this activity, students will learn about the forms of assistance provided to victims of the war conflict in Košice during World War II and the risks their rescuers faced. Using period written and

visual sources, students analyze the stories of individuals such as Dominican priest Mikuláš Jozef Lexmann and Jesuit brothers who provided shelter to refugees and political opponents. The activity includes working with memorials, period articles, and archival documents that illustrate the courage and selflessness of these individuals. Students learn to interpret historical sources, identify manifestations of the totalitarian regime, and formulate their own conclusions.

O AUTORKÁCH

Mgr. Katarína Lukáčová, PhD. (Humenné, 1993) v roku 2021 ukončila doktorandské štúdium v odbore slovenské dejiny na Katedre histórie FF UPJŠ v Košiciach, kde nasledujúci rok pôsobila ako odborná zamestnankyňa. Od roku 2021 bola zároveň členkou projektového tímu Národného projektu IT Akadémia, kde sa venovala vzdelávaniu školských digitálnych koordinátorov v oblasti tvorby cieľov vzdelávania a ďalšiemu vzdelávaniu vo vzdelávacej oblasti Človek a spoločnosť. V súčasnosti pôsobí ako vysokoškolská pedagogička a lektorka v Centre celoživotného vzdelávania a podpory projektov UPJŠ. V rámci Národného projektu Digitálna transformácia vzdelávania a školy je členkou predmetového tímu dejepis a zastáva pozíciu expertky na tvorbu obsahu metodík, výskumu a vzdelávania pedagogických zamestnancov. Vo vedecko-výskumnej činnosti sa okrem didaktiky dejepisu venuje aj hospodárskym a sociálnym dejinám v prvej polovici 20. storočia v Košiciach.

Mgr. Miriama Svatová, PhD. (Košice, 1992) v roku 2023 ukončila doktorandské štúdium na Katedre histórie FF UPJŠ v Košiciach. Od roku 2021 participovala na projekte Národného projektu IT Akadémia, kde sa venovala vzdelávaniu školských digitálnych koordinátorov v rámci podpory vzdelávacej oblasti Človek a spoločnosť. Aktuálne pôsobí v Centre celoživotného vzdelávania a podpory projektov UPJŠ ako vysokoškolská pedagogička a lektorka v rámci Národného centra pre digitálnu transformáciu vzdelávania a Národného projektu Digitálna transformácia vzdelávania a školy. Pôsobí ako líderka predmetového tímu dejepis a podieľa sa na tvorbe metodík, výskume a vzdelávaní pedagogických zamestnancov a školských digitálnych koordinátorov. Vo výskume sa okrem didaktiky dejepisu zameriava na dejiny terciárneho vzdelávania na Slovensku a osobnosť Štefana Butkoviča.

„Perfektne využiteľné!“

„Takéto aktivity mi pomáhajú na hodinách.“

„Aktivity sú plne využiteľné, ušetria
aj čas prípravy, keďže sú dopredu pripravené.“

Učitelia dejepisu

„Ak učitelia z Košíc a okolia budú chcieť
učiť bádateľsky, majú k dispozícii kvalitný,
moderný materiál, s ktorým odučené hodiny
budú potešením pre nich a aj pre žiačky
a žiakov.“

Ján Machaj, recenzent publikácie
Katedra všeobecných dejín, Filozofická fakulta,
Univerzita Komenského v Bratislave

„Samotné aktivity vnímam jako kvalitně připravené...
Silnou stránkou je výběr pramenů. Taktéž rozmanité
zpracování sebehodnocení na závěr každé aktivity je
v kontextu současných vzdělávacích pomůcek výjimečné
a jednoznačně přínosné.“

Václav Sixta, recenzent publikácie
Ústav českých dějin, Filozofická fakulta,
Univerzita Karlova